1 . 6 . 3 . 4 .

St. Bernard's Seminary Library

No. 224*223

Given by X X X

Room B.

Department Bible.

D. T. O. M. A.

JOHANNIS TARNOVII

S.S.Th.D. & in Academiâ Roſtochienſi Profeſſoris,

In Prophetam HABACUC COMMENTARIUS;

In quo textus

Analyſi perſpicuá illuſtratur,
ex fonte Hebræo explicatur,
locis S.S. parallelis confirmatur,
à pravis expoſitionibus vindicatur.

Uſus verò in Locis communibus ex ipsâ ſcripturâ natis & probatis indicatur,

Adjectus eſt in fine index verborum & rerum memorabilium.

Cantic. 2. verſ. 6.

שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃

ROSTOCHI

JOHANNE HALLERVORDIO Impenſas ſuppeditante, Typis JOACHIMI PEDANI exſcriptus.

Anno æræ Chriſtianæ 1623.

IN HABACUC
PROLEGOMENA.

Me miſerum, Deus alme, tuis amplectitor ulnis,
Amplexatoris *fac bona verba ſciam.*

HAbacuc ex recenſione Hebrœorum octavum inter prophetas minores tenet locum: quem cùm, Deo meis conatibus benedicente, publicè interpretari aggredior, more meo breviter hæc ſeptem videbo: *Quis, quid, quando, quibus, quâ occaſione, quo ſine, & quotuplicia* prophetaverit. Προλεγόμενα. 7.

Et I. quidem, *quis ipse ſit*, duobus verbis ſaltem ſcriptura indicat, quibus nomen ejus proprium, vitæq́ conditionem exponit, quando eum *Habacuc prophetam* nominat. 1. *Quis,*
Illud ex vulgata pronunciandi & ſcribendi ratione patrum latinorum hic referimus, ne quid ſine causâ innovare videamur, licet ſciamus, paulò aliter id ſonare in textu hebræo, nempe חֲבַקּוּק Chabakkuk, quod à Rad. חָבַק i. e. amplexatus eſt, literâ ultimâ ad ἔμφασιν geminatâ, deſcendens, optimum amplexatorem notat. *Habacuc.* *nominis ἔτυμον.*
& certè omen habet nomen. Nam, ut ſcribit Lutherus, populum ſuum afflictum in hoc vaticinio amplexatur, amat & in ulnas reclinat, ſolatur & ſuſtentat, quemadmodum triſtè plorans puerulus amplexu à matre ſuſcipitur, ut ſileat. *& omen.*

Vitæ conditio nomine prophetæ indicatur, de quo ſæpe jam in ſuperioribus dictū eſt. Vide Joel, 2, 28. Amos, 2, 11.12. *Propheta.*

Hieronymi, ἐτυμολογία. 1. 2. non eſt ab אבק.

& 3. 7. 8. & 7, 14. Mich. 3, 5. 6. 11. Hieronymus in prologo in hunc prophetam aliter interpretatur nomen hebræum prophetæ proprium, videlicet & paſsivè, quo ſit amabilis Domini, is qui à Deo ametur; & activè, quod Deum propheta amplectatur, ut cum eo luctetur, quando de proſperitate impiorum diſputat, quomodo à Rad. אָבַק i. e. pulvis, derivare videtur, unde verbum in Niphal, quod luctari & in arenam deſcendere denotat Gen. 32, 24. 25. quò ſi alludit, tolerari poteſt ob cognationem vocabulorum: ſi autem inde quis derivat, minus rectè procedit, ut facile apparet, ſi quis rectiùs hæc conſiderat, & ſimiles voces non confundit.

Non attulit Daniels cibum.

Illi verò longè gravius hîc errant, qui ex hiſtoria valde dubia, quæ in Apocryphis Dan. c. 14. narratur, aſſerunt, hunc eſſe illum Habacuc, qui Danieli in foſsâ leonum detento cibum attulerit, id quod præter alia multa, temporis ratio ſatis apertè refutat. Daniel enim tum ſine dubio in captivitate Babylonicâ fuit; hic noſter Habacuc ante eam, ut infrà dicetur.

Hic liber eſt Canonicus.

Canonicus autem ſeu authenticus hic liber eſt; non tantùm, quia in biblijs hebræis extat, ſed etiam quia in N. T. à Paulo ter allegatur, Act. 13, 41. capitis primi verſus quintus. Rom. 1, 17. Gal. 3. 11. capitis ſecundi verſus quartus: idemq́; repetitur Hebr. 10, 38. unde conſtat, quod hic propheta Habacuc ſit omnino inter eos numerandus, qui à ſpiritu S. impulſi locuti ſunt, 2. Pet. 1, 21. per quos ipſe Deus eſt locutus Hebr. 1, 1. & qui à Chriſto audiendi proponuntur Luc. 16, 19.

2. Quid ſeu ſumma.

II. Quid tractet Habacuc, ex hoc argumento licebit cognoſcere. Declarat autem I. decretum eſſe à Deo, ut Judæi ob vitam ſuam ſceleratiſsimam in poteſtatem Chaldæo-

rum

rum deveniant. II. quia & hi valde impij erant, docet, & ipſos, Eccleſiam opprimentes, daturos pœnas, ac in ſuis peccatis tandem ruituros: piorum verô reliquias in fide victuras. III. deniq; elegantem precandi formulam tanquam perpetuam piorum conſolationem ſubjungit. Quomodo præter ea, quæ reliqui prophetæ cum ipſo habent communia, ut Dei minas ſceleratis, promiſſiones pijs proponant, cùm alias de liberatione ex calamitatibus, tum inprimis illam de venturo Meſſia, & liberatione ex inferni carcere. Act. 10, 43. hæc duo habet peculiaria, querelam quandam vehementiſsimam, quod Eccleſia ab injuſtiore populo tam graviter juſſu Dei affligatur, & orationem quandam valde patheticam, quâ ſe auxilij divini ſpe erigit.

Communia cum aliis, peculiaria.

III. Quando vixerit, expreſsè non dicit ſcriptura, nec in Chronicis Euſebij vel Hieronymi, ut Auguſtinus teſtis eſt, lib. 18. C.D. c. 31. invenitur. Pleriq; hebræorum exiſtimant, quod ſub Manaſſe prophetaverit, quia ejus tempora & mores optimè prophetæ noſtri querelis reſpondent, & ex vaticinio hoc ſatis conſtat, præcipuè ex cap. 1, v. 6. quod ante captam â Nebucadnezare Jeroſolymam docendi functus ſit munere; cùm jam omnes pij viderent, graviſſimas inſtare calamitates ob populi peccata. Vide 2. Reg. 21, v. 2. 9. 12. 13. 14. Chron. 33. 9. 10. 11. Vide סדר עולם זוטא (mihi) pag. 139. Probabilius tamen eſſe videtur, quia rebus & ſententijs cum Jeremia convenit Habacuc & captivitatem Babylonicam inſtare dicit, in quam Jeremias incidit, quod vel tempore ejus ſub regno Joſiæ vixerit, vel non longè eum anteceſſerit. Confer 2. Reg. 21. 10. & 23, 26. 27. & 24, 2. Jer. 1, 2. 13. 15. & c. 37. & 39. ac videbis, errare Hieronymum, in prologo, qui poſt captivitatem eum vixiſſe aſſerit, quod pugnat apertè cum v. 6. 7. c. 1.

3. Quãdo, 1. Sententia. *2.* *3.*

 IV. Li-

4. Quibus. IV. Licet non exprimatur, quibus prophetaverit: ex his tamen, quæ jam dicta ſunt, totaq; prophetiâ, facilè apparet, quod apud Judæos concionatus ſit, & quidem contra Babylonem, Chaldæorumq; regem Nebucadnetzarem, qui regnum Judæ, Jeroſolymam, & templum vaſtavit ac evertit, quemadmodum præcedens propheta Nahum contra Nineven & Aſſyrios prophetavit, qui regnum Iſraelis ſubverterunt, & decem tribus in captivitatem abduxerunt. Judæis igitur preſſuram, obſidionem, captivitatemq; à Chaldæis c. 1. & his eadem à Medis & Perſis inferenda minatur c. 2. Pertinet autem ad omnes, qui illis in moribus ſunt ſimiles. Cor. 9, 10. & 10. 11.

5. Quâ occaſione. V. Occaſio fuit hæc. Ante captivitatem Babylonicam corruptiſsimus Reipubl. ſtatus erat in regno Judæ, miſeraq; non modo & periculoſa piorum conditio, ſed & plena offendiculi, inter quos multi mirabantur Dei patientiam, quod tãta ferret ſcelera: alij eandem accuſabant, quod juxta promiſsiones datas ſuos non liberaret, ac parum aberat, quin multi fidei facerent naufragiũ. Hîc datus eſt Habacuc, qui communem piorum cauſam ſuſcipiens effrenem ſcelerum licentiam magnâ cum libertate arguit, penasq; mox ſecuturas prædicit. pios deniq; ſolatur Dei juſtitiâ, clementiâ, veritate, qui etiam, cum populum ſuum aliquandiu calamitatibus afflixerit, eum per Chriſtum ſit reſtituturus.

6. Quo fine. VI. Vaticinatur igitur Habacuc propter auditorum duo genera duplici fine potiſsimum, impijs â Deo decretam pœnam inculcat, ut pœnitentiam agant: pijs eandem proponit, ut ſcandalo medeatur publico, eosq; ad patientiam & fidei conſtantiam inſtruat, ne ſe à Deo prorſus derelictos conquerantur, ſed potius ſecum Deum orent, ut in his communibus ſerventur miſerijs.

VII. De-

VII. Deniq; diviſio generalis eſt hæc. Prophetiæ hujus, præter inſcriptionem ſolennem, duæ ſunt partes præcipuæ: prior, prophetæ duplex expoſtulatio, altera contra impios Judæos, altera contra crudeles & malos Chaldæos, per quos illi erant affligendi, directa c. 1. & 2. poſterior, ejusdem valdê pathetica oratio, pro pio unoquoq; facta, & in iſtis ſimilibusq; miſerijs ad Deum fundenda, ut eas ſinat eſſe paternam caſtigationem, non omnimodam populi deletionem cap. 3. quarum partium uberiorem explicationem & cohærentiam accuratiorem in ſequentibus cum Deo viſuri, ſine longioribus ambagibus nunc accedimus ad rem ipſam. *7. Partes prophetiæ. I. II.*

CAPUT PRIMUM.

Argumentum.

PRopheta cum Deo de improbitate, violentia & injuſtitia Judæorum expoſtulans, hoc reſponſum fert, Chaldæos illis iri immiſſum; quorum ferocitatem, inſolentiamq; cum deſcripſiſſet Deus pluribus, propheta indignum ratus, ut per illos, ipſis longè ſceleratiores, affligantur Judæi, à natura Dei & juſtitia, ac Nebucadnetzaris crudelitate & idololatria argumenta ſuæ expoſtulationis deſumens, plagam populi ſui exaggerat, vicemq; ejus graviter dolet, & pro eo apud Deum intercedit. *Summa.*

Partes hujus capitis principales poſſunt conſtitui duæ: Earum altera eſt inſcriptio, quâ Objectum & autor tam primarius, quam ſecundarius hujus vaticinij indicatur v. 1. altera prioris concionis deſcriptio v. 2. &c. Illius membra in hoc capite habentur tria: (nam quartum & ultimum toto capite *Analyſis Partes 2. I. Inſcriptio, II. Concionis deſcriptio: hujus membra*

capite ſecundo exponitur) Primum eſt querimonia prophe-
tæ de perditâ Judæorum vita, cujus exordium ex abrupto
incipiens argumentum ejus exponit, v. 2. quam cùm erga
proximum, tum etiam verbi divini præcones exercent v. 3.
2 4. ſecundum eſt Dei reſponſio, quæ docet, per mirificam ejus
fieri providentiam, ut una violentia Judæorum alterâ Chal-
dæorum retundatur, quod ſummatim proponitur v. 5. ſpe-
ciatim autem exponitur, tum in totius gentis crudelitate,
rapiendi dominandiq́; intolerabili libidine tam ſimpliciter
v. 6. 7. quàm comparatè v. 8. & avaritiâ v. 9. tum in regis
3 ipſorum inhumanâ & impiâ arrogantiâ v. 10. 11. Tertium
eſt nova prophetæ querimonia ex ſuperioris reſponſi divini
argumento nata, cujꝰ partes duæ, prior pathetica cauſarum
deſumptarum à natura Dei, ad conſequendam apud eum
miſericordiam exaggeratio. Recenſentur autem tres: prima,
fœderis divini cū ſuo populo initi conſtans promiſsio v. 12.
ſecunda, odij contra malos & flagitia magnitudo v. 13. ter-
tia, providentiæ & gubernationis circa homines verſantis
certitudo v. 14. poſterior, indigniſsimorum malorum, quæ
Chaldæus erat perpetraturus, enarratio. ſunt autem hæc:
crudelitas in omnes homines æqua v. 15. & blaſphemia ac
contumelia in Deum ſuperba v. 16. unde de ejus ſecuturo
excidio certiſsimum argumentum deſumitur v. 17.

Popularis diſtributio.

Populariter alij hoc caput dividunt in partes quatuor, quarum I. inſcriptio, quæ argumentum & autorem nominet. II. querela triſtis piorum in perſona prophetæ de venturis malis propter plerorumq́; ſcelera, quæ eâ occaſione accuſantur. III. à Deo facta explanatio captivitatis, quæ pœnæ loco iſtis erat inferenda per Chaldæos. IV. Juſtitiæ Dei & horum injuſtitiæ declaratio, unde exitiū etiam hos manere.

conclu-

concluditur, & pro populo Dei intercceditur, ac ad ſequens caput, ubi hæc uberius explicantur, ſit tranſitus.

Pars Prior.

Verſ. 1.] Inſcriptio ſive titulus hujus prophetiæ, ut & plurium aliarum, eſt Synecdochicus, & ad impios potiſſimùm ſpectat, propter ingratum de captivitate & exſcidio tã regni Judæ, quàm Chaldæorum monarchiæ nuncium, quãdo hebraicè dicitur מַשָּׂא, de cujus vocis etymologia & emphaſi vide plura ſuprà Nahum 1, 1. quibus adde, quod hæc vox proprie onus, lationem, portationem, improprie vero & metaphoricè prophetiam ſignificet, non quidem omnem ſed eam, quæ legales conciones de peccatis & pœnis continet, & quidem tum præcipuè, quando in titulis librorum vel concionum ponitur. Alijs enim in locis cùm reperitur, etiam clementiæ doctrinam denotare poteſt, ut Prov. 30. 1. & 13, 1. idq; non abnuente ejus ἐτύμῳ ſeu R. נָשָׂא, quæ in genere, tulit, protulit &c. ſignificat. Jam quemadmodum latini ferre ſententiam, proferre ſermonem &c. dicunt; ſic hebræi ferre ſeu tollere viſionem aut prophetiam, pro edere, denunciare id, quod â Deo acceptum eſt, quò reſpicientes græci ſæpè verterunt λῆμμα, quatenus eſt ſermo â Deo acceptus. Ad majorem autem evidentiam non incommodè vertitur, *Onerosa prophetia*, & à Luthero noſtro, Dieß iſt die laſt/ quomodo argumentum ſequentium concionum principale breviter indicatur. Eſt vero illa prophetia triſtis & lamentabilis, *quam vidit*, Deo nempe ſupernaturaliter revelante, (de quo vide, quæ pluribus dicta ſunt Joel. 2, 28. Obad. v. 1.) *Habacuc propheta*, amplexator ille, qui, dum improbis hominibus captivitatis & triſtia

Titulus Sycerdochicus.

מַשָּׂא *quid notet propriè, impropriè*

ejus ἔτυμον.

Λῆμμα.

triſtia denunciat, piis deliberationem & læta prædicat, ut ita idem illud Dei verbum, quod eſt malis ſua culpa odor mortis ad mortem, ſit donus odor vitæ ad vitam 2. Cor. 2, 15. 16. &, quæ verba nondum converſis ſunt moleſtia & oneroſa, iis, qui ad Chriſtum verâ fide ſe recipiunt, ſint jugum ſuave & onus leve Matth. 11, 28. 30. 1. Joh. 5, 3.

LOCI COMMUNES.

Ex verſu 1.]

Lex docenda eſt.

I. *Oneroſa prophetia.*] Verbi divini miniſtri non tantùm Evangelium proponant conſcientiis pavidis & conſternatis, ſed etiam legem diligenter inculcent ſecuris & hypocritis Luc. 4, 18. Matth. 11, 5. 1. Tim. 1, 9. & hujus minas ac pœnas ſeverè denuncient Tit. 1, 13. etiam in N. T. exemplo Chriſti Matth. 23. Johannis baptiſtæ Matth. 3. Luc. 3. Pauli Rom. 2, 8. 9. 1. Cor. 6, 9. 10. 2. Cor. 6, 14. Gal. 5, 19. Eph. 5, 5. autoris epiſtolæ ad Hebræos c. 6. & 10. Johannis Evangeliſtæ Apocal. 21, 27. & 22, 15. Errant igitur Antinomi & Libertini ablegantes legem in N. T. in curiam, cum debeat omnis juſtificatus eſſe μὴ ἄνομος Θεῷ ἀλλ᾽ ἔννομος Χριστῷ 1. Corinth. 9, 21. vertente Ambroſio, non ex lex Deo, ſed ſublex Chriſto.

Nihil extra ſcripturam.

II. *Quam vidit.*] Id ſemper legati Dei afferant, quod viderunt. Vide in Obadj. v. 1. confer Johan. 3, 11. quod acceperunt 1. Cor. 11, 23. & 15, 3. 1. Johan. 1, 1. 3. ſi quis verò aliud Evangelium affert præter id, quod allatum eſt, anathema ſit, Gal. 1, 6. 7. 8. 9. & nos in N. T. nihil dicamus extra id, quod viderunt & dixerunt prophetæ Actor. 26, 22. Fugiendi igitur ſunt Enthuſiaſtæ veteres, & illis non abſimiles recentes, qui ipſi ſibi ſomnia fingunt.

III.

III. חֲבַקּוּק] Erga perturbatas conſcientias, & quæ mole peccatorum gravatas ſe ſentiunt, ſit verbi divini præco *Amplexator*, leniterq́ cum illis agat, ut nutrix quædam ſpiritualis in fide tenellos ſoletur, erigat, ſuſtentet &c. liberos 1. Cor. 3, 1, 2. Gal. 4, 19. 20. Heb. 6, 12. 13. & 12, 13. 1. Pet. 2, 2. ſicut pater filium perditum & inventum amplexatur Luc. 15. 20.

Lenitas miniſtrorum verbi

Pars Poſterior.

Qualis hæc oratio.

Verſ. 2.] Loquitur Propheta in ſequentibus non in ſua tantum perſonâ, ſed omnium fidelium, non ex impatientia aut murmure contra Deum, aut dubitatione de exauditione precum, ſed affectu planè ſingulari, illo ſcilicet, quo ſuam ſpem & deſiderium pij in cruce ſolent declarare, ac liberationem à Deo promiſſam urgere. Vide Pſal. 10, 1. & 13, 1. & 74, 1. & 77, 8. 6. Ex abrupto enim ſic orditur: *Quouſq́ Jehova non exaudies, quum* præ animi anguſtia *vociferatus fuero, & quouſq́ non ſervabis, quum ad te clamavero violentiam* exerceri ab improbis, & vim inferri pijs? Job. 19, 7. quibus verbis, ut dictum eſt, gemitus ſuos declarat, cauſamq́ piorum oppreſſorum communem ſuſcipit, non agit ſuam, quod patet, quando non de privatis conqueritur injurijs, ſed publicis. Ego, inquit, diu multumq́ apud te, ô Deus, precibus meis inſtiti pro paucis piorum reliquijs, ut tandem eos à ſuis popularibus miſerè vexatos liberares, ſed hactenus differs auxilium, atq́ illis adhuc frena laxas (quomodo Lutherus ad ſenſus evidentiam verba in explicatione transponit) ſurge tandem, exaudi & manum ſalutarem afflictis porrige, quandoquidem non vulgaria quædam peccata hîc paſsim obtinent, ſed multa malignaq́ regnant

חָמָס flagitia, quæ communi nomine dicuntur חָמָס, violentia, aperta vis, quâ non tantum alij aliis ſua eripiunt impunè, ſed etiam quamvis juſtitiæ partem in injuſtitiâ detinent, quemadmodum explicari poteſt hoc vocabulum ex Gen. 6, 11. Pſ. 7, 17. & 55, 11. Rom. 1, 18. 32. & pluribus tale hominum genus depingitur ab Heſiodo lib. 1. ἔργων καὶ ἡμερῶν, in æ- χειρόδικ. tate ferreâ: & ab Ovidio, 1. Metamorph. ſed quis hæc, quæ χης. in probatis autoribus ad linguarum proprietatem faciunt, curat hodie, quæ magni fecere majores noſtri? In tantâ itaq; morum licentiâ meritò cum Davide exclamo: ô fortis Deus ultionum Jehova illuceſce, attollere, ô judex terræ, redde retributionem ſuperbis, quouſq; improbi, ò Jehova, quouſq; improbi exultabunt, populumq; tuum conterent? Pſ. 94, 1. 2. &c. De repetitione verò particulæ in initio verſus poſitæ vide Comment. in Pſ. 3, v. 2.

Verſ. 3.] Nam tu, ô Deus juſte, cur ſinis populares meos Judæos, me præſente & vidente, qui tam fideliter illos tuam viam docui, à tuis ſemitis aberrare, in ſua impietate ac inhumanitate pergere, & magis magisq; animos inter ſe accendere in hoc perturbato Reip. ſtatu? *Quare facis* *Status Reip. corruptus.* *ut videam* & experiar *omnimodam iniquitatem* inter homines privatos? quando fraude & dolo alij alios circumveniunt in commerciis: *cur* permittis, ut publicè *intuear* & ſemper aſpiciam, *moleſtiam* ac laborem Pſal. 10, 14. quem ſibi invicem creant contra caritatis dilectionisq; proximo debitæ regulam? ut videre eſt vel maximè in vexatione illa, quâ malefidei exactores crudeliter ſua â pauperibus repetunt. *Cur* ego cogor *è regione mei*, quaquaverſum converto oculorum aciem, *cernere vaſtitatem & violentiam?* quarum illa per expilatores & raptores inducitur, cùm multi ſedibus ſuis expulſi coguntur ſolum vertere.

Hanc

Hanc enim omnes exercent propalam, ut dictum eſt ſup. v. 2. Cum toto verô hoc loco confer cap. Eſa. 1. Jer. 2. & 5. Ezech. 26. ubi ferme eadem populi Judaici reprehenduntur vitia. Ex iſtis autem, quæ hactenus ſunt enumerata, quando paſſim obtinet, oriuntur porrò in ſtatu politico innumeræ lites & rixæ forenſes, in ſtatu autem Eccleſiaſtico verbi divini contemtus. *Cur enim eſt, qui litem, & jurgium* qui tam crebrò *efferat,* niſi quod alter alterum opprimat, & deinde judicia vertantur in meras rixas, cûm quisq; ſuam malitiam prætextu quodam juris excuſare per quoſdam nequitiæ patronos annititur, quam ad rem egregiam navant operam nonnulli malè feriari advocati & forenſes rabulæ, quò reſpiciens Lutherus noſter vertit, Hadder vnd Zanck hat vberhand / vnd gehet gewalt vber recht. & ſatis benè. Illi verò, qui reddunt, quare eſt lis, & judicium ſeu transactio cauſæ definitivaq; ſententia aufertur ac ſuſpenditur, textui hebræo aliquam faciunt injuriam; in quo eſt יִשָּׂא activum, non נִשָּׂא aut יִנָּשֵׂא passivum, ſi ſtrictè illorum verba accipiantur: ſententia autem ipſa non eſt mala.

Lites in foro.

Verſ. 4.] Porro in ſpecie etiam lis movetur, ò Deus, tuis miniſtris, cum hæc reprehendunt, in magiſtratu, cauſarum patronis, & coram judice litigantibus partibus ſtatim iis actio injuriarum intenditur; ſanctasq; admonitiones ex verbo tuo jam nemo fere patienter admittit Hoſ. 4. 4. Amoſ. 7, 13. Mich. 2, 6. & cùm tu hæc non punias, quum tamen videas, noverisq; omnia, nihilq; horum te lateat quicquam, *idcirco intermittitur* vel ceſſat *lex,* Luther. es gehet garanders den recht / homines in ea negligenter ſe exercent, impatientesq; doctrinæ litem contra ſervos tuos efferunt, quocunq; legis civilis cujuſdam prætextu, ut Jer. 11, & 12.

Contra miniſtros, verbi actio injuriarum.

 eorumq;

eorumq́ concio eſt quaſi canticum aures tãtum oblectans Ezech. 33, 32. cùm nemo ſequatur ſalubria ejus monita, *neq;*

Jus non adminiſtratur.

procedit vel adminiſtratur *unquam jus* à magiſtratu, qui vel in impietate facilè tenet primas, ubi ita vivitur Eſa. 5, 7. Hoſ. 10, 13. Mich. 3, 1. Lutherus neutraliter etiam, es kan keine rechte Sache gewinnen / einen guten fort vnd außgang haben/ quia improbus non tantum repugnat probo, ſed obſeſſum tenet & circumſidet juſtum Pſal. 12, 9. & 22, 13 Denn der Gottloſe vberfortheilet den Gerechten / puta fraudibus & perverſionibus textuum juris, quas magno emit, *idcirco prodit jus perverſum* in ſententijs à magiſtratu vel à cauſarum patronis verſutis ſeducto, vel muneribus corrupto, vel pravis affectibus abrepto latis. Pſal. 125. 5. Jerem. 6, 28. En quò nos verbi divini contemtus tandem abripit, quamvis leges hominum, etiam magnorum, videamur obſervare, quippe qui litium ac legis civilis, quam benevolentiæ ac caritatis Chriſtianæ perdidiciſſe jura ac ſequi malumus! Obſervanda

פוג

hic eſt verbi hebræi פוג ἔμφασις, quæ eſt, quod propriè notet, deficere animo, ſeu animi pati deliquium, quemadmodum uſurpari ſolet hoc verbum de corde, quando ejus motus ceſſat, nec vena pulſatilis amplius ſonat, quod fit, quando periculum eſt, ne ex corpore emigret anima Gen. 45, 26. Pſal. 38, 9. & 77. 3. Notum autem eſt ex ijs, quæ ſæpe antè dicta ſunt, Amoſ, 5, 2. Nahum 3, 8. L. C. 2. regna, provincias, Reſp. urbes comparari in ſcriptura humano corpori, quarum anima èſt lex, & quum hæc deficit, totum corpus politicum minatur ruinam, &, ut exſpiret, prope eſt. Vide & expende diligenter Deut. 33, 12. Eſa. 1, 5. 6. & 7, 20. & 8, 8. & 30, 28. Alij fruſtra hîc in voce לָנֶצַח quærunt ἔμφασιν, non attendentes idiotiſmum linguæ hebrææ, in quâ

Regnum confertur corpori humano.

לָנֶצַח

quâ illa hoc modo uſurpata & verbo immediatè juncta ſemper adverbij temporis locum tenet, nunquam autem ſignificet ad finem, ſeu ad victoriam, quaſi hîc dicatur, judicium non aſſequitur ſuum finem & executionem, quæ ſententia in toto contextu tamen habetur, & in noſtra explicatione includitur. Eſa. 25, 8. videtur occurrere contrarium, quomodo Paulus interpretatur 1. Cor. 15, 54. ſed ibi verbo non immediatè adhæret, & poteſt verti in æternum, ſemper: quia hoc vult apoſtolus & propheta, mortem ita eſſe victam, ut deinceps nunquam nocere poſsit piis, fide Chriſto adhærentibus. Hebrææ linguæ periti rem ipſam æſtimabunt, & differentiam inter has phraſes facile ſcient, וְלֹא־יֵצֵא לָנֶצַח מִשְׁפָּט quæ eſt noſtri prophetæ, & בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח quæ eſt Eſaiæ. Reliquis autem linguæ imperitis quomodo perſuadebo?

Verſ. 5. Et hactenus prophetæ de malâ Judæorum vitâ inſtitutâ querimonia: videamus porrò, quid Deus ad illam reſpondeat. Expreſſè cladem Judæis ſuperventuram prædicit, ne ſint ſecuri, neve falſò ſibi imaginentur, quia ſint Dei populus, templumq́ habeant, ſe extra omnem teli jactum futuros. non ita, vos putatis, judicia mea ceſſare? minimè, videte gentes vicinas, *reſpicite in gentibus* finitimis, & cùm illas devictas captasq́ ob ſua peccata videtis, idem vobis futurum intelligite Eſa. 10, 5. 9. & ut advertant, idem repetit, *& intuemini* animo attento, curioſisq́ oculis perſcrutamini, & tum, quum plagas aliorũ perſpexeritis, *admiratione abrepti admiramini*, in quibus verbis elegans κλίμαξ eſt, dum oratio ſemper aſſurgit ac creſcit. Et meritò jubeo vos mirari attonitos: *Nam opus operor diebus veſtris, quod non credituri eſtis, quum narrabitur*, ut ſit in

Deus exercet ſua judicia.

textu

אִם pro כִּי textu hebræo כִּי pro אִם ut Mich. 5, 5. & hîc repetitiones magnum dant orationi pondus ad excitandos ſecuros hypocritas, qui verbis & prædictionibus Dei fidem non habebant, quibusq́ etiam propter ea incredibile malum ſupervẽ-
Conciliatur cum Act. 13, 41. turum nunciat. Hunc locum D. Paulus ex græca verſione paulò aliter citat Actor. 13, 41. ſed ſenſus eſt idem, quod ut oſtendamus, operæ videtur eſſe precium, ut ita ſua ſcripturæ conſtet autoritas, ac convenientia demonſtretur optimè.
In verbis, 1. In verbis tantùm duo ſunt, quæ diſcrepant. Ubi enim primò habet propheta בַּגּוֹיִם inter gentes, apoſtolus adducit pro eo οἱ καταφρονηταὶ i. e. ô contemptores, quaſi eſſet in textu hebræo fere ijsdem literis & lineis, ſi modo apex ſu-
2. premus ו aliquantum in latus protrahatur בֹּגְדִים: deinde ubi eſt in hebræo הִתַּמְּהוּ i. e. valde admiramini, à Rad. תָּמַהּ miratus eſt, habet apoſtolus, ἀφανίσθητε id eſt, evaneſcite, quaſi legendum foret הִתַּמּוּ i. e. deficite, perfectè conſumimini, ut Num. 14, 35. à Rad. תָּמַם, quæ quod ad literas, vocales & ſyllabas aliquantulum differunt, & ob cognationem horum vocabulorum olim potuerunt legi perperam, ab iis, qui græcæ illius verſionis V. T. quæ apud gentes tempore apoſtoli erat in uſu, ſunt autores, & ex quâ citat apoſtolus ſæpiſſimè, inprimis, quum dicta ſenſu non differunt, qua de re vide quæ diximus in Amos 5, v. 25. 26. & hîc tanquam ſatis eo in loco declarata & probata, præſupponimus.
In rebus 1. Idem vero hoc loco dicere apoſtolum, quod dixit Habacuc, facilè conſtabit, ſi primum ponamus, apoſtolum, illud *in gentibus*, omiſiſſe, tanquam ſuo inſtituto non multum inſerviens; & ejus loco adhibuiſſe iſtud, quod erat in græca verſione, & omnino apud prophetam ſubintelligitur, atq́ adeo verbis hiſce imperativis includitur, ut ex toto contextu & ſcopo

ſcopo dictis patet. Deinde ſi metalepſin in ſcripturis fre- 2.
quẽtiſsimam attenderimus, nec in ſecunda voce diſcrepabit
ſenſus. Nam cum apud prophetam bis ponatur, admiramini,
admiramini, apoſtolus cum græcis contentus ſententiam,
non verba exprimere, evaneſcite, ſubſtituit, quia ex hac ad-
miratione & ſtupore hominum incredulorum certiſsimum
oritur exitium, quum, quo ſe erigant, in illa conſternatione
non habeant. Hactenus igitur verborum, quæ apparet, 3.
diſſonantia non ſolvit fidei coſonantiam: videamus jam
de reipſa, & quomodo apoſtolus ſuis accommodet auditori-
bus Judæis Antiochiæ in Piſidia habitantibus, quod olim
ad ſuos populares in regno Judæ protulerat hic noſter pro-
pheta. Finis & ſcopus utriusq; eſt idem, hortari, ut admo- *Quis finis utriusq;*
nitiones Dei, ejusq; verbum libenter ſuſcipiant, quod ſi non
fecerint, oſtendere, quanta contemtores maneant ſupplicia,
quum certa ſit & conſtantiſſima juſtitiæ divinæ regula, quæ
punit ſui verbi contemtum, nec unquam ſivit, nec unquam
permiſſura eſt, ut, qui id ſpreverint, & à ſe repulerint, abeãt
impunè. Sic igitur argumentatur apoſtolus per compara- *quodnam argumentum Apoſtoli.*
tionem à minus ad magis hoc modo: ſi olim in veſtris ma-
joribꝰ per Chaldæos Deus ultus eſt pijs illatas injurias, & ſuis
miniſtris inuſtam ignominiam, ut teſtatur Habacuc, multò
majora vobis impenden ſupplicia, qui verbum gratiæ à me
predicatum condemnendo in ipſum Dei filium pergitis eſſe
injurij, & proinde, ut illi à Chaldæis, ſic vos à Romanis vaſta-
bimini, &, ut illis regnum externum eſt ereptum, ſic vobis
impœnitentibus regnum Dei auferetur, ut Chriſtus ipſe
prædixit Matt. 21,43. & 23,38. De quibus omnibus vide plura
apud Junium in Parallelis ſacris, unde quædam deſumpſiſſe
me libens fateor. Deniq; quod ait apoſtolus, ſcriptum eſſe in 4.

In prophe-tis, prophetis, quod tantum in hoc uno extat, non eſt quod aliquem turbet, ſiquidem cum olim unus prophetarum, & præcipuè minorum, fuerit liber, prophetæ ſæpè citãtur, cum unus ex eis intelligitur, eò quod unum omnium erat volu- *i. e. in uno ex ijs.* men. Vide Amos 5, 25. & 9. 11. Confer. Marc. 1, 2. Iohan. 6. 45. Matt. 2, 33. Act. 7, 42. & 15, 15. & ſic ob hanc conjunctionem optime hîc locum habet illa numerorũ enallage, quã *Enallage numerorũ.* plurale ita adhibetur, ut unum de pluribꝰ intelligatur, quod plurimis exemplis ex ſcriptura petitis probavimus Pſal. 1, 3. Ion. 1. 5. Junij. a. ſententia, qua exiſtimat, quod Paulus ad plura loca prophetarum reſpiciat, unum verò tantum citet, neſcio an etiam locum habeat, cum alijs ſimilibus locis planè non conveniat. Et hæc ἐν παρόδῳ, non autem ἐν περιόδῳ, quam multos in multis inſiſtere videas.

Verſ. 6.] Sed redeamus jam ad textum prophetæ, ubi illud opus, quod Deus ſe facturum dixerat, diſertè exponit, quod videlicet ſit Chaldæorum in Iudæam irruptio, invaſio, urbiſq; Ieroſolymæ everſio, qua de re vide Ierem. 5. & 13. & 20. & 21. & 25. Hæc verò ut ſint tanto atrociora auditu, Chal- *Chaldæorum deſcriptio.* dæi deſcribuntur à truculentã ſua natura, moribus terribilibus, adjunctis & effectis horrendis, & primò quidem populus v. 6. 7. &c. deinde eorum rex v. 10. & 11. Nam (inquit porrò Deus) ut appareant jam meæ minæ legi ſubjectæ Deut. 28. 36. *ecce ego excitans* i. e. paulo poſt & certiſſimè excitaturus ſum, (Benoni pro paulò poſt futuro, vide Nahum 1, 9.) *Chaldæos* propter duriſſimum imperium, quod in ſubditos exercent, *gentem acerbiſſimam* Ier. 6. 22 *& feſtinam,* properantem ſuo imperio adjicere alias nationes & in decretis exequendis diligentem, *ambulaturam per latitudines terræ,* vadentem per terram quàm latè patet, Luth. wel-

Hes ziehen wird / ſo weit das Landt iſt/ ut hyperbolicè ſtudium dominandi indicet, *ad poſſidendum jure hæreditario habitacula non ſua,* hoc eſt, non tantum Judæam, ſed & ipſam Jeroſolymã, quod quia alij prophetæ ſæpè ſatis diſertè prædixerant, nunc ſufficere poterat, noſtrũ prophetam in genere dicere ac obſcurius, futurum, ut urbs illa ſancta à Chaldæis occupetur & vaſtetur,

Verſ. 7.] Verum nequis peccata hujus gentis, à Deo quidem ad has pænas excitatæ, non tamẽ ad illa, quæ in executione earum ex ſuâ libidine admiſit flagitia, ab eodem impulſæ, aut facere ea juſſæ, ad Deum ipſum referat, propheta præoccupat, & quod ex propria ipſorum malitiâ illa ſcelera ortum habeant, demonſtrat, cum dicit, *formidabilis,* horribilis *& terribilis ipſa* gens Chaldeorum *eſt,* cum ſit veri Dei, ejusq́ legis de caritate proximo debitâ ignara, omnia ex ſua libidine, animiq́ impotentia moderatur, jus & autoritatem faciendi quidlibet pro arbitrio â ſeipſo ſumit. Luther. Das da gebeut vnd zwinget/ wie es will/ nulla lege aut ratione ducitur, ſed ſtat pro ratione voluntas, & *ab ipſa judicium ejus ac dignitas ejus prodit.* Ubi duo obiter notanda: unum, quod hebræum nomen verbale שְׂאֵת ita potius dignitatis & excellentiæ voce reddere convenit, ex locis parallelis, in quibus hoc modo uſurpatur Gen. 49. 3. Job. 13. 11. Pſal. 62, 5. Job. 41. 16. quam voce deportationis. Alterum quod verbum יָצָא i. e. egredi, apud hebræis etiam de ſermone & dictis uſurpetur, quæ revelantur. Gen. 24. 15. Deut. 8. 3. Dan. 9, 26. Jer. 44, 17. Eſ. 2. 3. Mich. 4. 2. Sic Luc. 2, 1. ἐξῆλθε δόγμα confer Marc. 1, 28. Johan. 21, 23. 1. Cor. 14, 36. Apocal. 19, 5.

A Deo eſt pæna, non culpa.

Homines impotentes.

שְׂאֵת

Verſ. 8.] Sed ut magis ea, quæ attulit, attendantur,

aureſq; animoſq; hominum feriant, quæ ſimpliciter de velocitate ac crudelitate Chaldæorum expoſuit, nunc triplici ſimilitudine illuſtrat, deſumpta à feris & avibus carnivoris, atq; rapaciſsimis, perniciſſimis juxta & imaniſſimis; videlicet pardis, lupis, aquilis. *Nam leviores erunt pardis equi ejus*, pardis, inquam, qui ad leonum naturam quam proximè accedentes ſævitiam non habent minorem, celeritatem autem longè majorem, & quemadmodum hi crudeles & veloces ſunt ad nocendum, & ad comprehendendum fugientes, ita equi Chaldæorum feroces & celeres erunt ad proterendum atq; conculcandum Judæos. Vide plura de pardorum natura apud Plin. l. 8. c. 17. & l. 10. c. 73 ad quam alludit ſcriptura Cant. 4, 6. Eſa. 11, 6. Jer. 5, 6. & 13. 22 Hoſ. 13, 7. Et equi ej9 (ſub quorum nomine ipſos equites etiam ſubintelligit) *erunt acutiores* & prædæ avidiores, germanicè cum Luthero beiſſiger, *lupis veſptinis* veſpere ad prædam progredientibus, quando ſunt ſæviores, ſiquidem tota die jejuni fame ad rabiem cōcitati, velocius feſtinant ad prædam, ſicut egregie deſcribit Virg. l. 9. Aen. v. 59. &c. Oppianus lib. 1. & 3. & ad horum naturam reſpicit ſcriptura in his locis Gen. 49, 26. Eſ. 11, 6. & 65, 25. Jer. 5, 6. Ezech. 22, 20. Sophon. 3, 3. Neq; futurum eſt, ut unus & item alter talis eques accedat, ſed *abundabunt*, hoc eſt, ſeſe abundatiſsimè & latiſsimè diffundent, Luth. Ziehen mit groſſen hauffen daher. Nahum. 3, 18. *equites ejus*, nec ulla viæ longæ moleſtia aut tædio deterriti aut defatigati ſubſiſtent equites ejus, ſed è *longinquo advenient* & licet multum viæ emenſi ſint, tamen nondum delaſſati, ſed æquè alacres *involabunt ut aquila celer ad eſcam* Job. 9, 26. Matth. 24, 28. 2. Samuel. 1, 23. Proverb. 30, 17, 19 Jerem. 4, 13.

ſimilitudo triplex.

1. à pardis,

2. à lupis.

Abundare i. e ſe diffundere.

3 ab aquila.

Verſ.

Verſ. 9.] Ne autem ſine cauſa Chaldæos cum illis feris comparaſſe videatur, rationem ſubjicit, & qui illis ſint ſimiles crudelitate ac rapacitate oſtendit. Illa etenim *gens Chaldæorum tota ad violentiam veniet*, nil niſi crudelitatem & atrociſſima quæq; ſpirans, Luth. *ſie* kommen alle ſampt / daß *ſie* ſchaden thuen / *hauſtu faciei ipſorum orientem verſus*, unde flat Eurus, qui tamen metonymicè pro orientali plagâ quãdoq; accipitur, ut Ezech 4, 6. & 11, 1. Hoc loco autem ad Chaldæam, unde hoſtes venerant, quæq; reſpectu terræ ſanctæ ferè ad orientem ſita erat, milites reſpecturos ſignificat, quando ait, quod hauſtus faciei ipſorum, quo terram quaſi abſorbebunt, & ſolâ horriditate vultus quosvis obvios proſternent (id quo ἔτυμον vocis hebrææ גָּמָא i. e. exſorpſit, exhauſit, indicat, & phraſis cognata, quâ equus celerrimo ſuo curſu terram abſorberi i. e. facilè ſuperare ac emetiri dicitur Job. 39, 27.) tendat & reſpiciat ſemper orientem verſus in patriam Chaldæãm, ut eò ſpoliis & prædâ onuſti revertantur. Lutherus ſic vertit; wo ſie hin wollen / reiſſen ſie hindurch wie ein Oſtenwind / hoc eſt, ut habent alij, occurſus facierum ipſorum eſt, ſicut Eurus i. e. horridus & fortis, ut Eurus dejicit arbores, frangit naves: quæ interpretatio ſatis proba eſſet, ſi in textu adeſſet particula ſimilitudinis כ à principio; & à fine abeſſet ה locale in voce קָדִימָה, quod huic repugnat, & priorem explicationem firmat: ſed quam ob cauſam ita ſemper reſpiciunt Chaldæi? propterea tantâ celeritate illa gens alias nationes invaſit, *ut colligat*, abducat ac deportet *tanquam arenam captivam turbam*: hoc eſt, innumerabilem, ſicut arena numerari nequit, unde ſcriptura ſæpiſsimè quamvis multitudinem magnam cum arena maris comparat Gen. 22, 17. & 32, 12. & 41, 49. Joſ.

קָדִימָה

גָּמָא

Eurus fortis.

Arena maris.

Joſ. 11, 4. Jud. 7, 12. 1. Sam. 13, 5. 2. Sam. 17, 11. 1. Reg. 4, 20. 29. Iob. 6, 3. & 29, 18. Eſ. 10, 22. & 48, 19. Ier. 15, 8. & 33, 22. Hoſ. 1, 10.

Obj. Verſ. 10.] At ne quis dicat, alij reges & principes huic regi Chaldæorum, ejusq; copijs ſunt reſtituri ejusq; conatum illum impedituri, ne terram exſorbeat & regna alia expilet: præoccupat porrò propheta, & huic objectioni occurrit his verbis:

Reſp. Fruſtra erunt omnia, quæ alij contra hunc molientur. Nam ipſe rex Chaldæorum â Deo armatus & defenſus ex felici rerum ſucceſſu factus ſuperbior, *regibus* aſſiduò *illudet*, quemadmodum cum in alijs Aegypti, Tyri, Sidonis, Arabiæ regibus probavit, tum vel maximè in Zedekia id videre eſt, ut legimus Ier. 25. & 29. 2. Reg. 25. *&* *dominatores* quantumvis potentes *riſui erunt ei, ipſe omnem munitionem deridebit, & coacervato* ſaltem *pulvere* & quaſi per luſum operâq; tumultuaria ſtructo aggere, etiam minus valido, *eam capiet* quemadmodum etiam antiquiſſimam illam, potentiſſimam & munitiſſimam urbem Tyrum Nebucadnetzar occupavit Eſ. 23. Ier. 25, 22. & 47, 4. Ezech. 26, 3. 7. & 27, 2. Amos. 1, 9. Lutherus hæc ad totam gentem Chaldæorum refert, de qua verſu præcedente, & non incommodè. nam qualis rex, talis grex,

Pulvere urbs capta.

utq; ducum lituos, ſic mores caſtra ſequuntur.

Verſ. 11.] Ex tanto autem rerum ſucceſſu ei ſupra modum creſſet animus, & plus æquo inſoleſcet. *Tunc mutabit,* (חָלַף enim, quod hoc loco pleriq; omnes interpretes vertunt intranſitivè per verbum, mutatur, etiam active uſurpatur Eſa. 24, 5. quamvis hic in ſenſu nihil diſcepent illæ phraſes) *ſpiritum, transgredietur,* verecundiæ metas tranſiliet, terminos modeſtiæ tranſcendet, limiteſq; reverentiæ

חָלַף

tiæ omnis perrumpet, *& delinquet,* hebr. אָשֵׁם, ut rea-
tùm maximum obeat (ut etiam in his verbis ſit κλίμαξ) ſi-
cut de regibus Babylonijs prædicitur, & de Nebucadnetzare
probatur Eſa. 14, 4. 12. 13. Ierem. 25. & 50. cap. Daniel. 4, 30.
eò quod prædicet hanc vim ſuam, quod ipſe tot regna & urbes
devicerit, *eſſe Dei ſui,* nimirum Bel. Eſa. 46, 1. Dan. 4, 5. &
proinde hinc facilè licet colligere, hunc ſucceſſum proſpe-
rum & fortunam non diu duratura: quia Deus omnem ido-
lolatriam & faſtum odit, graviterq; punit juxta illud, Eſa.
42, 8. Ego ſum Iehova, illud eſt nomen meum, gloriam
meam alteri non dabo, nec laudem meam ſculptiiibus, ut
ipſe Necucadnetzar ſatis luculentum hujus rei exemplum
fatetur Dan. 4, 37.

אָשֵׁם

Verſ. 12.] Atq; ita tranſitus ad ſequentia paratur, in *Oratio.*
quibus Habacuc ſe ad orationem & gemitus convertit, ut
Deus pœnas ſuo populo impendentes clementer mitiget,
nec Eccleſiam ſinat in ejusmodi tumultibus horrendis per
Chaldæos excitandis; in perſecutionibus ac tribulationi- *fidei plena*
bus penitus opprimi aut deleri, quando precatur: Ne mo-
riamur Domine, ſimul autem ſe fide ac ſpe bonâ erigit, &
ab æternitate, conſtantia Dei, & curâ de ſuis, adoptioniſq;
certitudine argumentans in tantis rerum fluctibus ſibi & o-
mnibus pijs præſidium affore pollicetur, Chaldæis verò o-
mnia triſtia impendere vaticinatur; dum hæc verba præit
propheta, quæ pius quiſq; repetat ac dicat: *nonne tu ab æ-
terno es Jehova Deus meus, ſanctus meus,* meus judex juſtus
& vindex? certè tu es meus Deus, (quomodo Lutherus
ſenſum exprimit interrogationis hebraicæ) cui ego me
totum conſecravi ac dedidi, ideoq; non permittes, ut Chal-
dæi nos omnes ad internecionem deleant, ô ſancte Iſraelis

Eſ. 12, 5. & 43, 3. 15, & 49. 7. Pſ. 22. 4. non ſecundum pecca-
ta noſtra facias nobis, nec ſecundum iniquitates noſtras re-
Non moriemur. fer nobis Pſal. 105, 10. mortem ſumus meriti, at per tuam gratiam in fœdere promiſſam *non moriemur,* ſed, ut tu es æternus, ita æternum tuam conſervabis Eccleſiam, & nunc quoq; defendens nos ejus cives, in hac vita ab hoſtibus corporalibus, & poſt eam ab omnibus nos liberabis, quia non creaſti nos ad mortem, ſed ad vitam tecum in perpetuâ beatitudine agendam, id verbo tuo edoctus certò mihi perſuadeo.

Bellarm. nuga. Bell. l. 2. de verb. Dei c. 2. recitat ex quibusdam autoribus opinionem Judæorum (quod mihi non ſit veriſimile) multa â quibuſdam ſapientibus & ſcribis eorum in ſacris literis fuiſſe mutata, eaq; nunc rectius legi, quàm olim, & inter hæc eſſe hunc prophetæ verſum, in quo olim fuerit, לא תָמות non morieris, at correctum eſſe, לא נָמות. ſed

Reſp. falſiſſimum hoc eſt 1. quia Judæi dicunt, ne quidem literam aut punctum in biblijs ipſis eſſe mutata, ſed in margine diverſam lectionem notari, qua de re vide Buxtorf. in Tiber. Johan. Iſaac. contra Lindan. 2. Illud aut fuit olim ita à principio & tum non erat mutandum, aut (quia ibi nullus ſenſus, dicere Deo, non morietis) fuit mutatum poſtea, quod etiam non potuiſſe fieri ijdem modo citati autores probant. Sed vetus illa eſt & à multis credita fabula, quam hic Bellar. recitat. Nos pergimus in textu. Ne quis ita inter nos minus rectè colligat: Si Deus pater noſter eſt, non ſinet nos ab his malo tanto affligi: jam præoccupo, & dico, fieri hoc abs te, ô Deus, fine optimo, ut nos caſtiges

Deus eſt rupes. paternè, ne cum hoc mundo damnemur. *Jehova ad judicium diſponis eum, & ô rupes* ſeu petra noſtra, cui in malis tutò innitimur Pſal. 18, 3. & 19, 15. Deut. 32, 4. *ad corripiendum*

dum fundas & firmiter conſtituis eum, & hactenus eum ſaltem tueris, & proinde nos meritò ex verâ animi humilitate ita precamur, Laß ſie vns / o Herr / nur eine Vätterliche ſtraffe ſein / vnd laß ſie / o vnſer hort / vns nur züchtigen / ut Lutherus vertit.

Verſ. 13.] Nam quod non probes ejus malitiam, & propterea tantum ei largiaris ſucceſſum, paulò poſt apparebit liquidò. Scio, quod tu impijs minimè faveas, ſed ſaltem ut virgâ, quâ caſtiges tuos filios, eis utaris, & cum ſuæ nequitiæ menſuram impleverint, confractos perdas, & in ignem æternum conjicias. Tu enim juſtitia ipſa quomodo delectareris injuſtia? & qui peccata ſeverè prohibes, graviterq́ punis in Judæis, quomodo peccata in Chaldæis velles? *Deus peccata non vult.* *purior es oculis, quàm ut aſpicias* cum delectatione & approbatione (nam quod ad nudam notitiam ſpectat, omninò vides & deteſtaris Pſal. 10. 14. & habes *ἔκδικον ὄμμα.*

ὄμμα δίκης καθορῶν πάντα τὰ γιγνόμενα) *malum* *negativè D.* imò ita purus es, ut planè cum *εὐδοκίᾳ* intueri nequeas, id quod genus dicendi in textu hebræo innuit, quod pluribus ex ſcripturâ eſt explicatum *Comm. in Jonam* c. 4. 3. & hoc ipſum & ſequens *ἐξήγησις* docet, *intueri* cum voluptate omnino *non potes moleſtiam,* quam mali bonis, Chaldæi Judæis, extranei tuo populo exhibent ex propriâ malitia. Idcirco juſtiſſime mundi judex, nos quidem tuus populus noſtris peccatis, ut affligamur, meruimus, ſed ſi cum Chaldæis comparemur, plerîq́ illis longè juſtiores coram mundo ſumus. cur itaq́ illos tam patienter toleras, &, ut nos tractent pro ſuâ libidine, permittis? rogo te, libera nos ab illis, eos obſtinatos in nominis tui gloriam perdito, ſiquidem hoc na-

turæ, voluntati, miſericordiæ ac benignitati tuæ congruit, ut nos te confiſos eruas, ac contrà tuam juſtitiam ac veritatem decet, ut hoſtes noſtros in ſceleribus ſuis exultantes reprimas aut perimas, *Quare* enim *in tuereris*, tolerares & non punires *perfidos*, quare *ſurdum ageres, dum abſorbet improbus longè ſe juſtiorem*, probiorem, & tot tantiſq; non maculatum flagitijs, quod de pijs Judæorum reliquijs (pro quibus intercedit propheta) Synecdochcè eſt intelligendum, quandoquidem reliqui improbi inter eos iniquitate gentes longè antecellebant Jer. 2, 10. 11. & his injuſtiores erant: Quouſq; Jehova? iraſceris nobis in æternum? effunde æſtum tuum in iſtas gentes, quæ te non agnoſcunt, noſtri autem tandem miſerere Pſal. 79, 5. 6. & 85, 2.

Improbus affligit ſe juſtiorem.

Verſ. 14.] Cur tu tantum permittis Nebucadnetzari, ejuſq; copijs, ut quoſvis pro libitu invadant, vaſtent, perdant? nonnè tu gubernas & moderaris omnia ſapienter Jer. 27. 5. quare igitur *faceres* nunc *homines*, ſi diutius conniveas, *velut piſces maris*, qui ut facilè extrahuntur hamò vel ſagenà ita Nebucadnetzar homines in terrâ facilè ſubjugat, captivoſq; abducit Amos 4, 2. & cur relinqueres homines *velut reptile* ſeu piſces minores, inter quos ſunt etiam, qui pedibus incedunt ac repunt, ut cancri, ranæ, ſquillæ, ac ſuo modo anguillæ &c. unde nomine reptilis quandoq; veniunt in ſcripturâ Pſal. 69, 35. & 104, 25. Cur tu pateris, ut dicatur à nonnullis, populum tuum non habere dominum, qui eum protegat, & te non majorem ejus curam gerere, quàm piſciculorum in mari, quos ſine ullâ pœnâ piſcatores protrahunt & vel vendunt, vel dimittunt, etiã in terram projectos necant. cur itidem fieret in terra inter homines, ut infirmi opprimantur à potentioribus, ſicut fit inter piſces, ubi minores

Homines ut piſces armis.

(Reptile.)

nores majoribus pro cibo ſunt, *cum illis non ſit dominator,* piſcis major, qui jure omnia moderetur, & injurias minoribus illatas vindicet. Hæc ſunt, ô Deus, quæ meum animum diverſum trahunt, quod tu omnibus imperes, omniaq; gubernes, & tamen permittas, ut ita inordinatè (ut mihi quidem, ſi carnis & rationis judicium ſequar, videtur, multa fiãt in rebus humanis, ubi noſter orbis mare, Nebucadnetzar piſcator, homines ipſi piſces, retè verò, ſagena, hamus, ſunt ejus copiæ, vires, artes.

Videntur multa inordinatè fieri.

Verſ. 15.] Nam ille avariſſimus & inſatiabilis cuncta ad ſe rapiendi libidine flagrans piſcator Nebucadnetzar, non contentus eſt cepiſſe quoſdam, *quotquot ſunt,* etiam ſine ullo diſcrimine, *hamo educit, & plagis ſuis omnes congregat, & retijaculo ſuo,* quod ἐμφαντικώτερον græci vocant ἀμφίβληστρον utrinq; concluſos, *recipit eos.* Quouſq; v. tu, ô Deus, hæc permittes, ut juſtus cum injuſto, probus cum improbo eodem habeatur loco: fac appareat, aliter abs te hos, & aliter illos æſtimari. Id enim ſi non feceris, multi offendentur & ipſe hoſtis reddetur deterior. Nam cum tam immiſericorditer ille egerit, injuſtè ac duriter, tantum abeſt, ut doleat, aut tantum flagitij commiſiſſe pœniteat, ut *idcirco* vel maximè *lætetur & exultet,* quod eſt incurabilis malitiæ certum argumentum, quando quis non contentus peccaſſe, etiam in malo ſuo gloriatur & ſe jactitat, (quæ omnia iterum Lutherus ad totam Chaldæorum gentem refert, vide ſup. v. 10) quales qui ſenſum omnem doloris, conſcientiam poſt maleficia pungentis, amiſerunt, apoſtolus ἀπηλγηκότας nominatur Eph. 4, 19.

In malo gaudere.

Verſ. 16.] Ad hoc verò Deus tacebis & connivebis diutius, ut non tantum mala perpetret Chaldæus, ſed in illis

etiam ſe jactitet? non ſpero, nam ut taceam reliqua omnia, impiam ejus in te ingratitudinem conſidera, improbam arrogantiam ac ſuperbiam perpende. Nam proſpero rerum ſucceſſu turgidus & elatus ſibiipſi, ſuis armis, robori, potentiæ, omnia illa, quæ præclarè geſſit, refert accepta, & ſeipſum Deum quendam facit Dan. 4, 26. & quando magnam mundi partem ſub ditionem ſuam redegit, non ad Deum victoriæ autorem reſpicit, aut illi hunc ſucceſſum adſcribit, ſed ſuæ tribuit induſtriæ, Eſa. 10. 13. quo ipſo graviſſimam committit idololatriam: *Idcirco* enim, quia tu, ô Deus, ejus cœpta ſecundas, *ſacrificat plagis* & retibus *ſuis*, divinos honores aſſignat illis, per quos vicit, *& ſuffitum facit retijaculo ſuo*, quia exiſtimat, *quod pinguis ſit portio ejus*, conditio ejus lauta, benè aucta & opulenta, *& cibus ejus opimus* ac optimus.

Nebucadneizaris arrogantia,

ac idololatria,

Verſ. 17.] Hæc autem quouſq; feres Jehova? quouſq; tandem tuâ hac abutetur ille clementia? *an propter hoc educet*, evacuabit, deplebit, & exonerabit *plagas ſuas*, ut eas rurſum ad novam expediat capturam, & num *jugiter occidendo* ac delendo totas *gentes non utetur* tandem, te inhibente, *clementia?* ſic quidem ille perget, ſi tu ſinis, quomodo Lutherus reddit. ſed ego, inquit propheta fidei & ſpei bonæ plenus, ita concludo hac mea Interrogatione, non, non ſic futurum eſt deinceps, non poteſt, tu Deus frenum illi injicies, ne continuò ſic pergat, tibiq; tuos divinos ſuffuretur honores, ſaltem tuam ipſius aſſeres gloriam, nec tam impium porrò fovebis. Quemadmodum enim ſuprà ſæpius dictum eſt, hæc Interrogatio affirmativa negat vehementiſſimè, & hoc loco eſt concluſio, quâ pios ſolatur propheta, quod hæc mala non ſint futura perpetua, & hoſtibus minatur,

Dei clementia abutitur.

tur; quod mox finem habitura ſit eorum ſævitia, atq; ita ad ſequens caput, Deiq; reſponſum ad hanc querimoniam, tranſitus paratur.

LOCI COMMUNES.

Ex verſu. 2.]

I. *Quousq; Jehova non exaudies?*] Sæpe diu & multum clamant pij, nec tamen exaudiuntur in eo, quod petunt, quia Deus eorum fidem ulterius vult exercere, & magis ſui nominis gloriam amplificare; quando juvat, cùm jam ſumma adeſt anguſtia. Illa tamen auxilij mora fide, ſpe & patientia eſt vincenda Pſal. 27,13. & 42, 6. Hab. 2,3. Luc. 21, 19 Sirac. 7,9. Vide Lotum, Joſephum, Iſraelitas, Davidem, Danielem, ejuſq; ſocios. Diſcamus igitur prophetæ exemplo, ne unquam ſub cruce intermittamus preces, aut deficiamus Luc. 18, 1. Eph. 3, 13. *Precibus in cruce inſtandū*

II. *Quum clamavero violentiam*] Calamitates ideo etiam immittit Deus, ut pij ad preces excitentur Eſ. 19, 22. & 26. 16. Jer. 31, 18. 19. & ipſe invocatus exaudiat ac glorificetur Eſ. 65, 24. Pſal. 145. 18. Sir. 35, 20. Pſal. 50. 14. 15. & 76, 12. Caveant itaq; ſibi impij, & deſinant pios affligere, quia preces horum multum valent, tandemq; exaudiuntur Jac. 5, 16. Prov. 15. 29. Sir. 21, 16. & 35. 21. *quæ multum valent.*

Ex verſu. 3]

I. *Quare facis ut videam iniquitatem?*] Homines non facilè Dei vias intelligunt, ideoq; ſæpius apud ſe ambigentes quærunt, quare Deus hoc vel illud facit aut permittit? illius enim cogitationes & viæ non ſunt cogitationes & viæ noſtræ Eſ. 55, 8. 9. præcipuè verò hæret animus hominis pij, *Bonis malè, & malis benè eſſe, nulla capit ratio:*

pij, cùm malis benè, bonis malè eſſe videt, ſiquidem hoc ab omni rationis judicio alienum eſt, filios caſtigari, ſervos impunitos abire, illos minus, hos magis curari aut beari (ut carni videtur) quemadmodum etiam ſanctiſſimi quidam hoc ipſo graviter ſunt offenſi Job. 21, 7. Pſal, 73.2. Jer. 12, 1. Eccleſ. 9, 4. 5. Quidam vero rectius ea Dei judicia admirantes exclamaverunt, quam inſcrutabilia ſunt judicia ejus, & imperveſtigabiles viæ ejus Rom. 11, 33. Pſal. 92.6. Eſ. 40. 13. 1. Cor. 2, 16.

Scriptura revelat. II. Cùm quærit propheta admirabundus, cur Deus faciat ac permittat, ut videat moleſtiam, vaſtitatem, violentiam, diſcimus ex ſcriptura, ubi voluntas Dei nobis eſt revelata, eſſe inveſtigandas cauſas, cur Deus pios, quos diligit, cruce & afflictionibus in hac vita exerceat. Eamus in ſanctuaria Dei fortis Pſal. 73, 17. & in omnes partes mentis noſtræ, imò fidei oculos convertamus. *Supra nos*, Deus caſtigat, quia paterno nos proſequitur animo Prov. 3, 13. Heb. 12, 6. 7. & diligit, ut ſuum unigenitum filium Johan. 17, 23. cujus imaginis nos vult fieri conformes Rom. 8, 29. hic ſuſtulit ſuam crucem, & nos eam tollamus neceſſe eſt Luc. 9, 23. hic per multas anguſtias intravit in gloriam, & nos per multas tribulationes intrare oportet Luc, 24, 26. 46. Actor. 14, 22. Deus filius igitur in hac anguſtâ viâ tanquam dux præcedit, quem decet nos ſequi Matt. 10, 38. & 16, 24. malus verò eſt miles, qui gemens ſuum imperatorem ſequitur. Deus Sp. S. conſolatur 2. Cor. 1. 3. & Deus novit ex tentatione eripere ſuos 2. Pet. 2, 9 ſuis adeſt Pſal. 91, 15. fidelis eſt 1. Cor. 10, 13. *Intra nos ipſos*, ut aut gaudeamus propter teſtimonium bonæ conſcientiæ, tum in hac cauſa, coram hominibus 2. Cor. 1, 12. Pſal 44. & 7. tum per Chriſtum fide apud Deum

Ex parte Dei, Patris, Filij, Spiritus S. ex parte noſtrâ,

Deum purgatæ Rom. 8, 33. Pſal 23, 4. Heb. 9, 14. aut doleamus ob teſtimonium conſcientiæ malæ, quod ſcimus, nos non tantum hæc, ſed longè graviora noſtris peccatis eſſe promeritos Pſal. 119, 137. & 143, 3. Jer. 10, 23. 24. Mich. 7, 9. Thren. 3, 38. *Circa nos,* ut alij noſtro exemplo erudiantur, tum pij, tum impij, illi ut pergant, hi ut deſinant. Vide Pſal. 94, 19. 2. Cor. 1, 5. Luc. 23, 11. 1. Pet. 4, 17. Ezech. 9, 6. *Infra nos,* deniq; infernus eſt, quem ut effugiamus, Deus nos in hac vita caſtigat 1. Cor. 11, 32. Pſal, 73, 24. Ubi merito notanda eſt egregia *Hieronymi* ſententia, quæ hac de re extat in prologo Habacuc. Hîc in multis neſcimus judicia Dei inveſtigabilia, nec profundum divitiarum ſapientiæ ac ſcientiæ ejus, quia non ita videt Deus ut videt homo. Homo tantum præſentia reſpicit, Deus futura & æterna cognoſcit. Et quomodo ſi ægrotans & æſtuans febribus aquam frigidam poſtulat, & dicat ad medicum, vim patior, crucior, uſquequo medice clamabo & non exaudies; Reſpondebit ei ſapientiſſimus & clementiſſimus medicus, ſcio quo tempore dare debeam, quod poſtulas, non miſerior modò, quia miſericordia iſta crudelitas eſt & voluntas tua contra te petit. Ita Deus noſter ſciens clementiæ ſuæ pondera atq; menſuras, interdum non exaudit clamantem ut probet, magis eum provocet ad rogandum, & quaſi igne excoctum puriorem faciat. Proinde non cedat malis homo preſſus 2. Cor. 4, 1. ſed benedicat Deo omni tempore Pſal. 34, 1. 2.

proximi,

Hieronymus id bene explicat.

III. *Cur eſt, litem & jurgium qui efferat?*] Corrupti Reip. ſtatus indicium eſt, & hominum ibidem degentium impotentiæ ac injuſtitiæ, ubi fora litibus perſtrepunt & rebularum inquietorum fervent ſtudia, quæ non decent Chri-

Litis amor damnatur.

Chriſtianos Eſ. 58, 4. 1. Cor. 6, 1, Jac. 4, 2. ſed pax Rom. 12, 18. Heb. 12, 14. *Facile* igitur eſt divinare, cujus ſpiritus filij ſint illi, qui lites ſtudioſè ſufflant, contentiones excitant & producunt ſui lucri gratia? Vide eos, qui ſcripſerunt in præceptum Decalogi octavum & quæ dicta ſunt Mich. 7. v. 3. L. C. 3.

Ex verſu 4.]

Leges bonæ ſunt Recip. anima.

I. Idcirco intermittitur lex, & non procedit, unquam jus.] Leges ſalutares ſunt quaſi anima Reip. Hujus autem quum perturbata eſt conſtitutio, illæ quaſi diliquium patiuntur in corpore hoc politico, & parum abeſt, quin hoc totum diſſolvatur ac pereat. Vide quæ ſuprâ in explicatione textus allata ſunt. Nam benignitas & fides cuſtodiunt regem Prov. 20, 28. Pſal. 61. 8. & 101, 1. 2. & 82, 1. &c. ut meritò ſit orandum à ſubditis, ô Deus, judicia tua regi da Pſal. 72, 1. 2. &c. quia rex confidens Jehovæ, fretus benignitate excelſi non dimovebitur Pſal. 21, 8. dominator verò attendens ſermoni mendaci omnes miniſtros ſuos habet improbos Prov. 29, 12. quod fit potiſsimum, quando lex Dei, quæ ſemper ipſi debebat verſari ob oculos Joſ. 1, 8. & conſiliariorum vice fungi Pſal. 119, 24. è conſpectu ejus removetur, cujus ratio graviſſima olim erit reddenda Sap. 6, 5.

Improbi juſtitiam non colunt.

II. Improbus circumcidet juſtum, idcirco prodit jus perverſum.]

Omnia plena malis,
Cùm penes injuſtos jus eſt, & juſſa malorum
ſunt metuenda bonis. Pſal. 12, 9. quæ miſeria latè exponitur Pſal. 10. quem vide.

Ex

Ex verſu 5.]

I. Reſpicite in gentibus]

Tunc tua res agitur, paries cum proximus ardet:
& ſcitum eſt, periculum ex alijs facere, tibi quod ex uſu ſit Prov. 24, 32. Heb. 4, 11. Nam aſtutus prævidens malum abſcondit ſe, at fatui temerè tranſeuntes, male mulctantur. Prov. 22, 3. ſic Chriſtus antidiluvianorum & ſodomitarum Luc. 17, 26. &c. Paulus Iſraëlitarum exempla nobis proponunt 1. Cor. 10, 6. &c. atq; ita omnia reliqua in V. & N. T. propoſita exempla reſpiciamus, ut, quid in illis ſequendum, quid fugiendum, obſervemus, & in peccatis illud Chriſti nobis ſuggeramus, niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis Luc. 13, 3, 5. Confer hodie Turcas cum Chaldæis hic deſcriptis, & noſtros homines cum Judæis, & maximam, proh dolor, utrobiq; invenies cognationem. Illi enim æquè crudeles, hi æquè mali, vel etiam pejores deprehendentur. *Exempla aliorum moneant.*

II. *Opus operor, quod non credituri eſtis*] Deus magna committentibus crimina ac flagitia, magna immittit ſupplicia & flagra, quemadmodum in lege cominatus eſt fortis ille zelotes Exod. 20. 5. Levit. 26. 14. &c. Deut. 28, 15. &c. Exemplo ſunt antidiluviani, ſodomitæ, Pharao, Benjamitæ. *Culpam pœna premit comes.*

Ex verſu 6.]

I. Ego excitaturus ſum Chaldæos] Regnorum & gentium initia, progreſſus, ſucceſſus ad Deum autorem referri debent Dan. 2, 21. Job. 12, 18. & 36. 7. 12. Pſal. 105, 44. & 144, 10. Exempla ſunt in regibus terræ Canaan, regno Davidis diviſo 1. Reg. 11, 31. & 12, 15. monarchia Perſarum ad Medos *Regnorū mutatio à Deo.*

 tranſ-

translata Eſa. 45,1. &c. & aliâs Deus ipſe dicit, Ego inducam malum, Jer, 19,3. & ult. 2. Reg. 24, 2. quod in hoc Germaniæ patriæ noſtræ ſtatu eheu apparet liquido!

Crudeles crudeliter tractantur.

II. Gentem acerbiſſimam, ad poſſidendum habitacula non ſua] Crudeles crudele manet ſupplicium Jacob. 2,13.14. & 5, 5. & ſpolians deſpoliabitur Eſa. 33,1. Jam quomodo crudelitas, injuſtia, rapacitas &c. aliaq; ſimilia flagitia apud Jſraelitas viguerint ſup. v. 2, 3. 4. expoſitum eſt, & proinde ut faciant his Chaldæi ſicut ipſi fecerũt ſuis fratribus, æquiſſimum eſt. Vide quæ de pœna talionis diximus in Pſal. 7, 15. 16. Joel. 3, 4. 8. Amos. 3, 11.

Ex verſu 7.]

Impii, inhumani.

Abs quâ judicium iſtius] Quos ſpiritus Dei, ſpiritus ille lenitatis & reverentiæ Jehovæ Eſ. 11,2. Galat. 5, 22. non agit Rom. 8,14. plerumq; omnem humanitatem tandem exuunt, & fiunt omninò ἄστοργοι, ἀνελεήμονες, ἀσύνετοι Rom. 1, 31. ἀνήμεροι 2. Timoth. 3, 3. atq; ita ſæpe linguâ grandiloquâ blaſphemant, linguæ noſtræ jus obtinemus, labia noſtra penes nos ſunt, quis eſſet dominus nobis? Pſal. 12, 4. 5. Exod. 5, 2.

Ex verſu 8.]

Dixit & facta ſunt.

I. Nam leviores erunt pardis equi ejus] Cum emittit Deus ſermonem ſuum in terram, quàm celerrimè excurrit verbũ ejus, & res, quam edixit, illico efficitur. Pſ. 33, 9. & 147, 15. & 148, 5. ut in reliquis omnibus, ita etiam in bellis, ubi quos armat & animat ipſe, celerrimè omnia occupant & vaſtant. Vide Ioel. 2, 4. 5. 6. 9.

II. Acutiores lupis veſpertinis.) Homines ſibi relicti

facilè obbruteſcunt, Pſal. 32, 9. imò longè pejores ipſis feris evadunt, quod pluribus explicatum & ex ſcriptura deductũ eſt in L.C. 2. generali ex parte priori Pſalmi decimi, & Mich. 5, 8. Inſpice Plinium lib. 7. cap. 1. Senecam epiſt. 104, quibus adde duo egregia *Chryſoſtomi* dicta, quæ hunc apprimè quadrant: unum ex homil. 12. in Geneſ. ſcriptura homines malos canes vocat, ob impudentiam & impetum; ob libidinem, equos; ob ſtupiditatem & ruditatem, aſinos; leones & pardos, ob rapacitatem; aſpides, ob fraudulentiam. Alterum homil. 23. ad populum Antiochenum. Unde potero te fidelem agnoſcere, dictis omnib. contraria proteſtantibus? quid vero fidelem dico? nec enim es homo, cum tanquam aſinus recalcitres, laſcivias ut taurus, ut equus poſt mulieres hinnias, ventri tanquam urſus indulgeas, ut mulus carnem impingues, rapias ut lupus, iraſcaris ut ſerpens, ferias ut ſcorpius, ſis ſubdolus, ut vulpes. Elegans eſt locus Baſilij M. εἰς τὴν ἑξαήμερον, ὁμιλία ι. περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς, circa finem mihi pag. 88. quem græcè libet apponere: Τί οὖν ἐρεῖς, ἐγὼ θηρία ἔχω ἐν ἐμαυτῷ; καὶ μυρία, καὶ πολὺν ὄχλον ἐν σεαυτῷ θηρίων ἔχεις καὶ μὴ ὕβριν νομίσῃς εἶναι τὸ λεγόμενον, μικρὸν ἐστὶν ὁ θυμὸς, ὅταν ὑλακτῇ τῇ καρδίᾳ, κυνὸς παντὸς οὐκ ἔστιν ἀγριώτερος; τῇ δὲ δολερᾷ ψυχῇ ὁ δόλος ἐμφωλεύων ἄρκτου πάσης φωλάδος οὐκ ἔστι δυσημερώτερος; οὐκ ἔστι θηρίον ἡ ὑπόκρισις; ὁ δὲ ὀξὺς εἰς ὕβρεις σκορπίος οὐκ ἔστιν; ὁ δὲ λάθρα εἰς ἄμυναν ὁρμῶν ἐχίδνης οὐκ ἔστι χαλεπώτερος; ὁ δὲ πλεονέκτης, οὐκ ἔστι λύκος ἅρπαξ; ποῖον θηρίον ἐν ἡμῖν οὐκ ἔστιν; ὁ θηλυμανὴς οὐκ ἔστιν ἵππος ἐπιμαινόμενος; ἵπποι γάρ φησι θηλυμανεῖς ἐγενήθησαν, ἕκαστος περὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἐχρεμέτιζε. μετέθηκεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν τῶν ἀλόγων φύσιν, διὰ τοῦ πάθους, ᾧ προσῳκειώθη. Πολλὰ οὖν θηρία ἐν ἡμῖν.

Improbi obbruteſcunt.

Chryſoſtom.

Baſilius.

Ex verſu 9.]

Belli mala.

Illa tota ad violentiam veniet]

Nulla ſalus bello, pacem te poſcimus omnes,

quia in bello pleraq; crudeliter ac violenter geruntur, unde inter plagas à Deo propter peccata immiſſas ſolet numerari, Levit. 26, 17, Deut. 28, 25. 2. Sam. 24, 13. Ezech. 5, 12. & 14, 17. Merito itaq; oramus, ſit pax & ſtabilitas diebus noſtris Eſa. 39, 8. ut ſub noſtro magiſtratu tranquillam & quietam vitam degamus cum omni pietate & veneratione 1. Tim. 2, 2. In bello homines capiuntur, captivi abducūtur, abducti in ſervitatem trahuntur, bona diripiuntur, ædes incenduntur, & quis poſſet illam malorum, quæ in bellis eſt, recenſere iliaden? ſi vero hæc ſunt auditu horrenda, viſu triſtia, cogitemus quando triſtius & horribilius ſit ſub diaboli tyrannide, æternum detineri captivum, cui tam facilè, tam libenter tam multi homines peccatis ſuis ſe mancipant nec, niſi filius Dei fide apprehenſus eos liberet, ūquam dimitti queūt. Vide Hoſ. 13, 14. Pſal. 18, 5. 6. Luc. 1, 71. 74. & 11, 21. 22. Joh. 8, 34. 1. Cor. 15, 22. 57. Colloſſ. 2, 14. 15. Rom. 6, 20. 2. Pet. 1, 19. 1. Joh. 3. 8.

magna & multa.

at majora ſub diaboli tyrannide.

Ex verſu 10.]

Deus per unū malum punit ſæpe alterum.

I. *Ipſe rex regibus illudet]* Deus reges ſuperbè ambulantes per alios poteſt & ſolet dejicere Dan. 4, 37. donec & hi ſuæ iniquitatis menſuram compleverint Geneſ. 15, 16. tum enim futurum eſt, ut ab alijs expectent & patiantur, quod fecerunt ipſi alijs, ſicut fatetur Adonibezek Jud. 1, 7. ſic à Philiſtæis Saul 1. Sam. 31. hi â Davide vincuntur 2. Samuel. 8, 1.

II. *Omnem munitionem ridebit]* Quando Deus vult regioni

regioni aut urbi meritas pœnas infligere, nulla regis potentia, nulla munitionum ſubſidia obſiſtere aut impedire hoc poſſunt, adeo ut etiam illi, qui ab ipſo divinitus ad id armantur, omnem conatum perdendorum rideant & pro nihilo habeant Prov. 21, 30. Amoſ. 9, 3. quia Dei manus eſt omnipotens Pſal. 89. 14. Eſa. 48, 12. 13. & ille portarum vectes confirmat Pſal. 147, 13. eoſdemq́ confringit Amos 1, 5.

Nihil contra Dominum.

Ex verſu 11.]

I. Tunc mutabit ſpiritum, reatum obibit]

Impij ſuperbia.

Luxuriant animi rebus plerumq́ ſecundis.

Nam cùm improbi non ſunt in labore mortalium, cingit eos torques ſuperbiæ Pſal. 71, 5. 6. Job. 15, 25. 26. 27. extendit impius adverſus Deum manum ſuam, currit adverſus eum collo erecto Pſal. 37, 7. efficit cogitata: ſed illa quies & tranquillitas perdit eos Prov. 1, 32. ſua tamen ipſorum culpâ Hoſ. 13, 8. quia ipſi bonis à Deo conceſſis malè utuntur, & ſua bona non rectè adminiſtrant Luc. 16, 1. oremus itaq́ cum Salomone, paupertatem & divitias ne des mihi Prov. 30, 8. 9. quia & pij ſæpe rebus ſecundis ſunt ſicut juvenculus indomitus Jer. 31, 18. exemplo eſt David 2. Sam. 11. & 24. capp. Ezechias divitijs ſuis ſuperbiens 2. Reg. 20. Eſ. 39. Joſias bellum non neceſſarium movens, quando agebat proſperè 2. Chron. 35.

Bonis corporalibus facilè abutimur.

II. Prædicans hanc vim Dei ſui eſſe] Sæpe homines, quæ à Deo acceperunt, ſuis idolis blaſphemè accepta referunt, & proinde meritò illis privantur Hoſ. 2, 5. 6, 8. Sic h. l. Nebucadnetzar dicitur Deo ſuo falſo tribuere, quod Dei veri erat, qui ipſum excitaverat ſup. v. 6. qui eſt potens in bello Pſal. 24, 8. & docet manus ad prælium Pſal. 144, 1. imò

Idololatria eſt, tribuere alij, quod eſt Dei.

 à quo

â quo eſt omnis ſucceſſus in bello Prov. 21, 31. Pſal. 3, 9. & 33, 17. & 118, 6. 1. Chron. 29, 11. 12. 2. Macc. 10, 28.

Ex verſu 12.]

Dei æternitas.

I. Nonne tu ab æterno?] Deus ſolus eſt ab æterno Pſal. 90. 2. Rom. 1, 20. & 16, 26. & miſericordia ejus ab æterno in æternum Pſal. 103, 17. & 136, 1. &c. & ſuos deducit in via æterna Pſal. 139, 24. per quem Iſrael ſervatur ſalute æternâ Eſ. 45, 17.

Fiducia ſingularis

II. Jehova Deus meus es, ſanctus meus] Fides vera omnia bona à Deo in verbo oblata ſibi applicat in individuo cum Davide Pſal. 23, 1. & 27, 1. Paulo Gal. 2, 20. Thoma Joh. 20, 28. unde pij fide dicuntur παραλαμβάνειν ad ſe recipere Joh. 1, 12. 1. Cor. 15, 1. Col. 2, 6. Vide Chemnit. p. 1. Exam. Concil. Trid. L. 9. de Fide, quæſt. 2.

Pij ſunt immortales.

III. Non moriemur] Qui Deum fide verâ colunt, etiam poſt mortem vivunt, quia Deus non eſt mortuorum Deus Matth. 22, 32. ex Exod. 3, 6. & tales etiam in mediâ morte poſſunt dicere, Non moriar, ſed vivam, ut enarrem Jehovæ opera Pſal. 118, 17. Et hic in propheta notanda eſt fidei πληροφορία ac ſanctorum παῤῥησία, quà Chriſto nixi ad thronum gratiæ audacter accedunt Heb. 4, 16. ut accipiant benedictionem & vitam, quam promiſit in ſeculum & æternum Pſal. 133, 3.

Impij virga Dei.

IV. Jehova ad judicium diſponis eum] Deus eſt, qui immittit & diſponit mala Job. 1, 21. Amos 3, 6.

V. Ad corripiendum fundas eum] Impij ſunt quaſi virga Dei, quâ caſtigat ſuos filios Eſ. 10. 5. & quia ſunt velut carnifices, mirum non eſt, quod eorum opera Deus potius utatur, quam aliorum piorum. Ita enim etiam in hoc mundo magiſtratus ſua judicia, non per honoratos, (quod

tamen

tamen olim factum eſſe, ex biblijs monſtrari facilè poteſt) ſed per infames homines hodie plerumq; ac maximam partem exequitur.

Ex verſu. 13.]

Deus non vult peccatum.

I. Purior es oculis, quam ut aſpicias malum] Deus peccati autor non eſt Pſal. 5, 5. nec eo ullo modo delectatur Eſ. 30, 1. & 65, 12. & 56, 5. Zach. 8, 17. Amos 6, 8. Sap. 14, 9. Jerem. 19, 5. Caveamus igitur illud ſummo ſtudio, ne Deus offendatur.

Gradus peccatorum. & pœnarum.

II. Dum abſorbet improbus juſtiorem ſe] Certi ſunt peccatorum gradus, & unum altero eſt gravius ac atrocius, licet omne mereatur æternam condemnationem, tamen etiam in illâ pœnarum erunt gradus Matt. 5, 20, 21. & 11, 21. Joh. 19, 11. Matt. 23, 14. 15. Jac. 3, 1. Sap. 6, 6. Atq; hoc reſpectu unus altero juſtior ſæpe eſſe dicitur comparatè, non quod omnino careat peccatis, ſed quod tam enormibus non ſit obnoxius, quibus alter Jerem. 3, 6. Ezech. 16, 51. Luc. 15. 7.

Ex verſu 14.]

Magiſtratus.

Faceres homines velut piſces maris?] Ne unusquisq; inter homines agat pro libitu, & faciat, quod libet, Deus ſuos inter eos conſtituit vicarios Deos, videlicet magiſtratus, quos vult rectè judicare Exod. 22, 28. Deut. 1, 17. 2. Chron. 19, 6. Pſal. 82, 1. cùm ipſe ſit mundi judex Gen. 18, 25. qui judicat populos rectè Pſal. 67, 5. Interim ſæpè permittit, ut ſe invicem homines, & quandoq; etiam mali bonos devorent, occultis, ſed non injuſtis de cauſis Eccl. 9, 12.

Ex verſu 15.]

Tyranni.

I. Quotquot ſunt, hamo educit] Tyranni non contenti

ſibi

ſibi conceſſo imperio, vicinorum quoq; affectant, inſatiabiliq; regnandi flagrant libidine Eſa. 5, 8. quem volunt, extollunt deprimunt, occidunt Dan. 5, 19.

De peccato gloriari.

II. Idcirco lætatus & exultat] Illa demum omnium maxima eſt nequitia, cum homines in peccato ſuo exultant, & ſe efferunt Pſal. 52, 2. ut fecerunt olim Sodomitæ Eſa. 3, 9.

Ex verſu 16.]

Soli Deo gloria.

I. Sacrificat plagis ſuis] Magna idololatriæ ſpecies eſt, quando homines ſibiipſis vel aliis creaturis acceptum referunt, ſi quid boni ipſis obtigit, cùm omne bonum donum ſit à Deo patre luminum Jac. 1, 17. cui in omnibus agendæ ſunt gratiæ Coloſſ. 3, 17. 1. Theſſ. 5, 16. cui ſoli ſapienti debetur honor & gloria 1. Tim. 1, 17. & cui ſoli hoc cultu ſerviendum Matth. 4, 10. Peccant autem contra hoc, qui ſuæ ſapientiæ & potentiæ aliquid tribuunt Dan. 4, 26. vel tantùm ad media, relicto Deo, reſpiciunt, ac dicunt in corde ſuo: Fortitudo noſtra & robur manus noſtræ hæc omnia nobis præſtiterunt, & Dei ſui non recordantur Deut. 8, 17, 18. ſapiens autem non glorietur in ſapientia ſua &c. Jer. 9, 23. 1. Cor. 1, 31, 2. Cor. 10, 17.

Hominum perverſitas.

II. Quia pinguis eſt portio ejus] Tanta eſt noſtræ naturæ corruptio, ut, quò plura à Deo accepimus beneficia, quibus nos ad ſe allicit, tanquam pater benignus, eô longius ab illo recedamus, & ex illis diſcedendi occaſionem captemus, Prov. 30, 9. Deut. 8, 11. & 32, 15. quibus meritò illud proclamat apoſtolus, ô homo, an divitias bonitatis Dei contemnis? Rom. 2, v. 3. 4. 5.

Ex verſu 17.]

Deus eſt ultor.

An propter hoc educet plagas ſuas jugiter] Tandem Deus,

Deus cum nolunt reſipiſcere improbi, graviſſimè punit. Pſal. 7, 13, 14. id quod ex luce naturæ novit poeta, quum ſcribit graviſſimè, ἔχει Θεὸς ἔκδικον ὄμμα.

Ex toto verò hoc ultimo membro, interceſſione videlicet prophetæ, pro ſuo populo, Diſcimus I. quales debeant eſſe piorum preces, nempe ardentes, conſtantes &c. vide quæ in Pſalmis 10. priorib. aliquoties dicta hac de re, & alibi. II. decere cùm omnes pios, ut inſtantibus publicis calamitatibus, quibus ſæpe probi cum improbis, velut communi ſagena involvuntur, ut teſtantur hiſtoriæ Lothi Gen. 14. Jeremiæ, Danielis, & ſociorum in captivitate Babylonicâ ſimul abductorum &c. ad preces confugiant Pſal. 26, 9. & 28, 3. tum imprimis verbi divini miniſtros, ut pro ſuis auditoribus orent, exemplo Moſis, Exod. 32. Numer. 11. Samuelis 1. Sam. 7. Jeremiæ c. 15, 1. Chriſti Johan. 17. Pauli Eph. 3. quia hoc Deus vult Ezech. 13, 5. & 22, 30.

Preces piorum.

Pro auditoribus orent doctores.

Caput Secundum.

Argumentum.

Summa.

PRophta ad ſuam querelam, cur Deus per Chaldæos permitteret ſuum affligi populum, reſponſum divinum expectat, quod etiam accipit: Chaldæos quidem tanquam orbis prædatores judicium ipſius eſſe effecturos, ſed illos paulo poſt ambitionis, avaritiæ, inhumanitatis, luxus, & idololatriæ pœnas daturos eſſe graviſſimas, & proinde pios monet, ut fide ſe ſuſtentent, ac in timore Dei perſeverent, cum futurum ſit, ut ipſi ex ſuis liberentur malis, ex captivitate quidem Babylonica, quando hoſtes ipſorum Chaldæi à Medis & Perſis ſunt devicti, ex regno vero Diaboli

per Chriſtum mundo promiſſum ſalvatorem fide apprehenſum.

Analyſis. Quarta igitur prioris prophætiæ Habacuc pars hoc capite ſecundo explicatur, videlicet reſponſum Dei ad querimoniam poſteriorem, cœptam c. 1, v. 12. Habet autem hoc caput duo membra principalia quorum prius eſt exordium ſeu præfatio, quo paratur attentio, potiſſimum à perſona & officio prophetæ v. 1. Poſterius eſt reſponſi divini explicatio, cujus tres ſunt partes: Prima continet prooemium, quo & modus propagandi hujus vaticinij oſtenditur v. 2. moraq́ completionis ac certitudo indicatur v. 3. Secunda habet generalem θέσιν, in quâ hominis injuſti facta, juſti officia, ac utriuſq́ eventa exponuntur v. 4. Tertia eſt ὑπόθεσις, quæ illam ad malos & injuſtos Babylonios v. 5. & ſeqq. & pios ac fide juſtos Judæos accommodat v. ult. Quoniam autem de Chaldæorum ſeu Babyloniorum excidio in hoc capite potiſsimum agitur, in eo declarando inprimis verſatur propheta; idq́ primum generatim proponit elegantiſsimâ περιλήψει, quâ ſimul cauſas ejus, ſeu malefacta illorum per congeriem explicat v. 5. deinde ſpeciatim exponit, quando ſententiam in judicio Dei latam, omniumq́ teſtimonijs comprobatam pronunciat, ita ut ejus ferendæ quinq́ graviſſimas cauſas indicet, & ſingulis judicium superventurum ſubjiciat. Illarum I. eſt ambitio & *rapacitas inexplebilis* v. 6. Juſtum igitur eſt, ut hoſce Chaldæos alij viciſsim divexent, ſpolient ac conculcent, quia ipſi ſpoliaverunt alios, in eoſq́ violentiam exercuerunt v. 7. & 8. II. Avaritia & *faſtus inſatiabilis* v. 9. quæ ſatis eſt probata apud omnes populos v. 10. adeò ut ipſi parietes eam teſtari queant v. 11. dignum itaq́ eſt ut pudore ſuffundantur v. 10. III. *Tyrannis* & *inhumanitas* incre-

Partes duæ, I. Præfatio. II Dei reſponſio habet membra tria. 1. 2. 3.

Chaldæorũ excidiũ

Ejus cauſæ 1. 2. 3.

incredibilis v. 12. cui judicium à Deo ipſo inferendum ſub-
nectitur θετικῶς, quod æquum ſit, ut malè parta injuſtorum
malè dilabantur v. 13. & ἀντιθέτως, quod merito juſti imple-
antur Dei benedictionibus abundantiſſimè v. 14. IV. Luxus 4.
& *libido infamis* v. 15. quam ignominiâ maximâ v. 16. & vio- 5.
lentiâ hoſtium atrociſſimâ Deus ulturus eſt v. 17. V. *Idolola-
tria craſſiſſima* v. 18. cui jure optimo denunciatur male-
dictio v. 19. Et hactenus prior ὑποθέτως locus de Ba-
bylonijs injuſtis & propter ſua peccata ac flagitia perden-
dis, copioſè eſt explicatus: ſequitur poſterior de juſtis Judæis
in ſua fide ac pietate ſalvandis, breviter declaratus v, 20.

Pars Prior.

Verſ. 1.] In priori membro principali primum pro-
pheta reſponſum Dei ad ſuas preces pro populo Dei ſe anxiè
expectare dicit, deinde expectatum accipit, & cum ſcripto,
tum viva voce proponit. Quia enim ſuprà c. 1, v. 12. 13. &c.
quæſivit propheta, Cur deus ſinat gentem injuſtam ac ſu-
perbam exultare victorijs, cædesq; ac rapinas impunè au-
ferre à populo ſe longè juſtiore, nunc reſponſurus, quod
mirabili Dei judicio, tollatur in altum.

Reſponſũ Dei expectatum.

Ut lapſu graviore ruat,

gravioresq; ſuæ crudelitatis, aliorumq; flagitiorum det pœ-
nas, prius commendat ſuam hanc prophetiam, quod ea ſit
divina ac certa, licet plurimi ſint futuri, qui eam contem-
nant, rideant, improbent, attentionemq; quam facit ini-
tio, pro ratione caſtrenſi figurat, quaſi explorator eſſet in
cuſtodia aut arce munita collocatus diligenter circumſpici-
ens, num quid mali gravioris ingruat, & quomodo aver-
ti queat. Confer Eſ. 21, 8. & quod alias ex Ezech. 3, 2.

Habacuc eſt velut ſpeculator in caſtris.

& 33, 7. diximus Mich. 7, 4. 7. meliusq; hujus comparationis fundamentum intelliges. Sic autem incipit Habacuc: *In custodiâ meâ*, in quâ ſum quaſi cuſtos conſtitutus, atq; ita ut non fas ſit, perdem loco movere, cùm ego *ſto*, & firmiter collocatus, immotusq; *conſiſto in munitione* ſeu obſi-
מָצוֹר dione, ut miles obſeſſus, qui undiquaq; reſpectat auxilium, ab omni parte circumvallatus, ut in circulo (quomodo quidam vocem hebræam vertunt. R. D. Kimchi, quod propheta ſteterit in circulo & dixerit, Domine, non exibo hinc, donec mihi dixeris, cur differas pœnam improborum); atq; ita in loco meo me ſiſto, ubi me obſervant, circumſtant, & velut obſeſſum tenent, qui expectant, quid Domi-
מִשְׁמֶרֶת nus per me reſponſurus ſit ad queſtionem ſuprà propoſitam, ita ut vocabulum מִשְׁמֶרֶת ſumatur paſſive, quomodo mandata Dei hoc nomine appellantur Gen. 26, 5. Zach. 3, 7. Mal. 3, 14, quod ſint ſervanda & cuſtodienda, cùm in demandato mihi officio vigilis ſpiritualis verſor, & diligenter attenteq; obſervo, atq; adeò ex loco edito *ſpeculor*, vel ut excubitores, qui, ſi quid periculi imminere audiunt, loca altiora & tutiora petunt, ex quibus omnia videre, meliusq; obſervare poſſint: ſic ego mihi divina gratia & revelatione altiorem & penitiorem myſteriorum Dei ac providentiæ ejus cognitionem, quâ mens mea ſupra res humanas evehi-
Loquitur in me tur altius, tribuo & reſpicio *ad videndum, quid eloquatur* jam *mihi*, vel, ut textus hebræus habet, *in me*, videlicet per ſpiritum propheticum 2. Sam. 23, 1. Zach. 1, 9. 13. 14. & 2, 2. ſiquidem prophetia non fiebat exterius, verùm intrinſecus, & ita, ut Deus in ac per hominem ſeu virum ſuum loquere-
תָּשִׁיב i e tur, & *quid nunc reſpondeam*, reponam, referam, hebr. אָשִׁיב (quod verbum ſæpè ita uſurpatur pro verba edere, reſpon-

reſponſum dare Exod. 19, 8. Joſ. 22, 35. Num. 22, 8. 2. Chron. 34, 28.) *ad correptionem* diſceptationem ac diſputationem meam Iob. 13, 3. 6. quando pro populo Dei intercedens queſtus ſum de providentia Dei, ut ſciam, quid dicendum ſit, tum quando alij eam accuſant, & mirandam Dei gubernationem reprehendunt, quò Lutherus reſpiciens affixum paſſivè vertit, & in concreto, quod poſitum eſt in textu in abſtracto & activè, was ich antworten ſolle / deme der mich ſchilt. *reſpōdere.*

LOCI COMMUNES.

Ex verſu 1.

I. *In cuſtodia mea ſtabo & conſiſtam*] Verbi divini miniſtris in ſua ſtatione firmiter eſt conſiſtendum, & ea ſaltem docenda, quæ mandat Dominus: ſciant ſe eſſe conſtitutos cuſtodes, vigiles, ſpeculatores, epiſcopos Ezech. 3, 15. & 33, 7. Act. 20, 28. 31. 1. Pet. 5, 1. 1. Timoth. 4, 13. 15, 16. 2. Timoth. 4, 5. quibus opponuntur arundines Matth. 11, 7. mercenarij fugientes Johan. 10, 12. adulatores Ezech. 13, 18. muti canes Eſ. 57, 2. 3. 4. ocioſi ventres, qui ſeipſos tantùm paſcunt Ezech. 13, 29. & 34, 8. Phil. 3, 19.

Miniſtri verbi probi, mali

II. *Conſiſtenti in munitione & ſpeculanti*] Diſcimus exemplo prophetæ, quid faciendum, quando omnia in mundo temerè ferri ac volvi videntur ſup. c. 1, 12, 13. nempe animos ſupra mundum & carnis ſenſum evehamus, & Deum loquentem in verbo audiamus, qui ſolus hæc rectè declarare poteſt Pſal. 73, 17. 2. Corinth. 4, 17. 18. ſup. c. 1. 3. L. C. 2.

In malis ad Deum reſpiciendum.

III. *Quid loquatur in me*] Verbi divini præcones prius Deum in ſcripturis ſibi loquentem conſulant, quàm ad

Verbum Dei docendum.

ad docendum prodeant, ut ſpiritu Dei acti loquantur 2. Pet. 1, 21. & ut verbum Dei 1. Pet. 4, 11. quemadmodum prophetæ ſemper in ore habent, *verbum Domini, ſic ait Dominus &c.* & Chriſtus jam huic mundo valedicturus, quod ad viſibilem præſentiam, ſuos diſcipulos jubet docere, ea ſervari ab auditoribus, quæ ipſe præcepit Matt. 28, 30.

PARS POSTERIOR.

Scriptio dilucida.

Verſ. 2.] Ad hæc verò cum anxiè expecto oracula revelationesq; divinas, *reſpondit mihi Jehova, dicens* & jubens his verbis ſuum reſponſum publico & evidentiſſimo programmate oculis omnium ſubjici. *Scribe viſionem* & quidem *perſpicuè,* hebr. declarando, ut Deut. 27, 8. viſum hoc deſcribe explanatè ac delucidè, majuſculis literis *in iſtis tabulis* exara, & velut artificiosè depinge, ut Lutherus vertit, ut poſſit ab unoquoq; etiam minus perito ac pertranſeunte ſine hæſitatione legi, *ut* citò *percurrat* ſine morâ, *quisquis eam lecturus eſt.* Ubi Lutherus ſenſum reſpiciens verborum in textu hebræo, græca & latina verſioen immutat ordinem, quando interpretatur, Daß es leſen kundte / wer fürüber leufft / pro eo, auff das es durchlauffen könne / wer es leſen wil. Neq; eſt quod quemquam hoc turbet, quum ſenſus idem ſit, videlicet ita ſcribendum eſſe, ut vel in tranſitu ſine morâ legi poſſet ab omni. Utiliſſimum enim eſt, ut in oculis ore ac animo omnium verſetur, & ipſe inde diſcant ſuam confirmare fidem.

Verſ. 3.] Scribe igitur ita & prænuncia, aliquandiu differetur prophetia, licet omninò futurum ſit, ut tandem eventus reſpondeat, non ſtatim, inquito, implebitur, ſed tum

tum demum, quum temporis à Deo conſtituti finis advenerit, *adhuc hæc viſio ad conſtitutum tempus* differetur, & rejecta eſt (quod verbum licet deſit in textu hebræo, tamen exequentibus facilè poteſt ſuppleri. Pro eo autem Lutherus maluit ſubſtituere, implebitur, & verbum ſequens activum paſſivè vertere, ut ſit ejus explicatio, quaſi conſequens noſtræ & prophetæ ſententiæ h. m.: Die Weiſſagunge ſol noch biß auff eine beſtimbte zeit auffgeſchoben werden / welche Gott geredet / daß ſie zu jhrer zeit wol kommen ſol / quomodo verba hebræa ſonant, ſequitur ergo, die weiſſagung wird ja noch erfüllet werden / vnd wird endlich frey an Tag kommen) ad tempus certum, inquam, differetur viſio, quam *effabitur* Deus *ſuo termino*, & ad finem, quando eventus ipſe declarabit, vera fuiſſe, quæ prædixerim, *neq; mentietur*, non fallet expectationem, ut nunc quidam me criminantur, ut qui ſim vanus propheta, tantùm inanibus terriculamentis perturbans, ac vanis pollicitationibus hominum animos lactans. Proinde quisquis pius es, & rectè tuis rebus cupis conſultum, *etiamſi cunctetur* (ut tibi quidem videtur) tamen *exſpecta eam* (verbum hebræum eſt ἐμφατικὸν, חַכֵּה enim notat, verâ fide, patientiq; expectatione anhelare ad rem promiſſam, ut teneatur, quemadmodum oſtendit horum locorum collatio 2. Reg. 7, 9. Job. 3, 20. Pſal. 33, 20. Eſ. 8, 18. & 30, 18. Dan. 12, 12. Hoſ. 6, 9. Sophon. 3, 8. unde apoſtolus Hebr. 10, 36. utitur vocabulo ὑπομονῆς, tolerantiæ talis, quæ ſub cruce manet, nec fugit, promiſſionibus Dei firmiter inhæret, ijs ſe ſuſtentat, nec ullo modo ſe inde dimoveri patitur) nam *omnino ventura eſt*, hebr. veniendo veniet, ac *non tardabit* ultra diem à Deo conſtitutum, quia tardare is demum verè dicitur, qui tempore

Viſio non ſtatim impletur.

חִכָּה

ſtatuto

Tardare. ſtatuto & condicto non venit 2, Pet. 3, 9. Deus igitur qui novit temporum articulos Act. 1, 7. & tempore oportuniſſimo juvat Pſal. 9, 10.

In ſe non tardat, carni tardare videtur,

cui propter crucis impatientiam & liberationis expectationem omnis mora longa videtur. Quod ſi ita eſt, quid pij queruntur ſe affligi, impios florere? parum hoc eſt, & tandem fiet mutatio 2. Cor. 5, 17. 18. nam adhuc puſillum quantulumcumque, & qui venturus eſt, veniet, neque tardabit Hebr. 10, 37. tantùm bono animo eſto & patientes uſque in adventum Domini, qui appropinquat Jac. 5, 7. 8. Sic enim accipiendum eſſe hoc membrum de adventu Dei ad auxiliandum quovis tempore, & ſcopus prophetæ, & citatio hujus dicti in allegato loco, abundè declarant, quin etiam ſequentia idem demonſtrant. Si quis tamen κατ' ἐξοχὴν de viſione ac promiſſione de Meſſiæ adventu ex communi patrum, aliorumque multorum ſententia velit accipere, contra analogiam fidei non peccat, modo ſciat, ſe, quæ in genere hic dicuntur & de typo, intelligere de ſpecie ac de antitypo. Obiter hîc notandum, nos cum textu hebræo, Luthero, Junio &c. de viſione hæc poſteriora interpretari, quæ alij de Deo accipiunt, cujus tamen hoc loco non fit mentio, niſi ita velis hæc conciliare, quod Deus moretur & veniat, quando differtur aut completur ejus promiſſio. Longè ſimplicior tamen eſt ſenſus prior, & in epiſtola ad Hebræos poteſt ſubintelligi, λόγος τοῦ Θεοῦ.

Deus venit ad auxilium.

Verſ. 4.] Sed videſis, quomodo hac ſaluberrimâ prophetæ admonitione utantur cùm injuſti, tum juſti, id quod propheta his verbis declarat: *Ecce*, cum omnium eſſet, & ex re omnium, huic meæ hortationi acquieſcere, Deique pro-

promiſsionem ſpe firmâ expectare, *in quo non eſt recta anima ejus, in eo* ſemper *ebullat,* ipſe homo extollitur, effert ſe ac ſuperbit, elatoq; animo confidit, ſe proprijs ſuis præſidijs contra omnem fortunæ eventum ſatis eſſe munitum, & cum fruſtra elatus, nulloq; firmo munimine nixus in clivum ſpecie videtur aſſurgere, & permagnus mons effici, ebullat tantum, non magis eſt ſolidus, quàm bulla, quæ mox crepat, & ſua ipſius imbicillitate rumpitur ac evaneſcit. Hæc eſt ἔμφασις vocis hebrææ עֻפְּלָה quæ eſt 3. fœm. ſing. præt. Pyhal, & ad ſequens nomen, alias commune, h. l. fæmin. נַפְשׁוֹ refertur, quam varij variè reddiderunt, adeo ut vix duos inter ſe concordare videas interpretes, quorum interpretationes brevitatis ergo omitto, easq; malo apud Druſium, Riberam, Gualtherum & alios videri, quàm huc afferre, ut magnum efficiam Commentarium, qui ſat habeo, ſi illam, quam attuli, explicationem probavero. Eſt enim à Rad. עוֹפֶל (ut omnes ſani coguntur fateri) quæ propriè denotat clivum ſeu editiorem terræ partem *2.* Reg. *5,* 24. 2. Chron. 27, 3. & 33, *14.* Nehem. *3,* 26. 27. & 11, 21. Eſa. 32, 14. Nich. 4, 8. Per metalepſin autem ſeu metonymiam ſignificat munitionem, arcem, quoniam hæc plerumq; illi imponitur, ut ſit naturâ loci munitior. Per metaphoram deniq; quando ſcilicet transfertur ad homines improbos, notat animi elationem, ſuperbiam ac confidentiam, unde verbum inde deductum in Hiphil ſignificat, in altum contendere, & quidem impetuosè, magnaq; animi confidentia aut præſumptione Num. *14,* 44. quæ omnia ſi conferamus cum prſenti loco, & prophetæ ſcopo, qui eſt, ut oſtendat, improbos ſeipſis potius, alijsq; rebus inſtabilibus, quâm Dei promiſſione niti, quâ tamen ſalvetur

Ebullat impius.

עֻפְּלָה

eſt ab עוֹפֶל

 juſtus

juſtus, facilè de ſenſu vocis hebrææ, & veritate noſtræ interpretationis conſtabit, à quâ, quod ad remipſam, iterum non procul recedit Lutherus noſter ita vertens, *wer halßſtarrig iſt / wird keine ruhe in ſeinem Hertzen haben.* tantum quia termini in hac propoſitione ſunt convertibiles, quod eſt in textu hebræo ſubjectum, apud eum tenet locum prædicati; & pro eo, quod nos ex hebræo dicimus, in quo non eſt recta anima ejus, ipſe ſenſum reſpiciens, & eventum, reddit; qui nunquam quieſcit, ſiquidem improbis, nulla eſt pax aut quies Eſa. 57, 24. 25. & 48, 22. quam hoc loco ſuaſerat propheta, & ſcriptura hac periphraſi notat improbos, quod illorum cor ſeu animus non ſit rectus, qua de re Mich. 6, 8. & 7, 2. 4. hoc eſt, juxta ſcripturæ & ſanctæ lingvæ ſtylum, ubi ſæpe negatio contrariam affirmationem vehementiſſimam innuit, depravatiſſimus, corruptiſſimus, peſſimus. Qui vero talis, eum non probat Deus, quod ex græca verſione citans apoſtolus ita vertit Hebr. 10, 38. ἐὰν ὑποςείληται, ὀυκ ἐυδοκεῖ ἡ ψυχήμου ἐν αὐτῷ i. e. qui ſe ex infidelitate, ſecuritate aut metu ſeduxerit à promiſſione mea, ille, quia animus ejus rectus non eſt, mihi non placet, meoq́ animo non probatur, & ſic neq́ in his verbis diverſa à propheta eſt ſententia, ut ita etiam hic lapſu græcorum interpretum, dum pro נַפְשׁוֹ legerunt נַפְשִׁי bene uſus ſit Spiritus S. ut alias declaratum eſt pluribus Amos. 5. Quod autem nonnulli, & inter eos præcipuè Ribera, vulgatam verſionem quæ habet, qui incredulus eſt, ita eunt defenſum, quod ſit is, cujus cor fide non eſt illuminatum; cùm vox hebræa ſignificet tenebras; in eo inſignem ſuam produnt ignorantiam, confundentes vocabula diverſiſſima, nempe אוֹפֶל cum עוֹפֶל. Atq́ ita ſe habet impij hominis conditio, qui ſem-

Improbus non quieſcit.

animus ejus non eſt rectus.

Conciliatur cum Hebr. 10, 38.

Qui confundunt cũ אוֹפֶל;

male faciunt.

ſemper, ut cum Evangeliſta græcè dicam ἐμφατικώτερον, μετεωρίζεται Luc. 12, 29. animi pendet, animo ſuſpenſo ac dubio angitur. Contra vero juſtus per fidem in Chriſtum, quâ meritum ejus ſibi applicat, etiam de ſe deſperans propter hunc ſe patri placere, certò ſibi perſuadens, ſalvabitur *ex fide ſuâ*, ſuâ, non alienâ, quam tamen particulam apoſtolus omiſit, cum ſuo propoſito non multum inſerviret in ijs locis, ubi de Juſtificatione hominis agit in genere, & quum ſenſus eſſet in tuto, cura ei de verbis non fuit, ut hactenus rectè dicit Hieronymus, & aliàs multis exemplis probatum eſt, ſæpe in citatione dictorum V. T. in Novo omitti quædam, quæ ad præſens negotium non pertinent. Quærebatur autem inter apoſtolum, ejuſq; adverſarios, quâ re homo juſtificaretur coram Deo, reſpondet ipſe, fide; hi, operibus; ſuum probat ille, citans hoc prophetæ dictum, ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. Ubi notandum, licet in textu hebræo ſit particula ב, quæ propriè & plerumq; ſignificat IN, tamen eam ſæpe, rectiſsimè verti græcè per EK vel EΞ i. e. ex. Confer Deut. 6, 5. & Marc. 12, 30. Luc. 10, 27. & cum hoc prophetæ loco verſionem apoſtoli Rom. 1, 17. Gal. 3. 11. Heb. 10, 38. ſæpe per διὰ ſeu per. Expende Deut. 32, 21. Hoſ. 12, 13. Pſal. 78. 2. Joh. 1, 4. Act. 17, 28. Pſal. 18, 30. Matt. 17, 21. Phil. 4, 13. & alias in juramentis hoc frequens eſt Eſa. 45, 23. Matt. 5, 34. unde hoc licet colligere, ἰσοδυναμοῦντα eſſe, ἐκ πίστεως, διὰ πίστεως, πίστει in hoc articulo apud Paulum. Confer Rom. 3, 18. 22. 26. Juſtus igitur ex fide, per fidem in fide, fide *vivet*, vivet, hîc vita gratiæ, poſt verò vita gloriæ, ſalvus erit, quemadmodum alias ſæpe in ſcriptura vivere, pro vita beatâ frui uſurpatur, Levit. 18, 5. Neh. 9, 29. Pſal. 22. 27. Eſa. 55, 3. Ezech. 18, 9. & 26, 11. & 33, 11. Luc.

Μετεωρίζεται.

Cur Paulus omittat, ſua.

ב ſignificat in, ex, per

Vivere i. e. beatum eſſe.

Luc. 10, 25. 28. quomodo Paulus hoc dictum Rom. 1, 17. Gal, 3, 11. citans de fide juſtificante & vitâ æterna potiſsimùm, quam per illam conſequimur, interpretatur, quod hìc in genere de omnibus Dei promiſsionibus â propheta allatum erat hoc fine, ut electi & pij omnes certò ac conſtanter teneant, qua in re debeant conquieſcere in medijs calamitatum procellis, & unde vivere in ipſis mortis anguſtijs ſecurè poſsint. Ubi duo hæc annotanda, quod nemo vivere in ſummis anguſtijs & morte ipſa poſsit, niſi qui juſtus ſit; &, quod nemo juſtus ſit apud Deum, niſi ex fide, quæ deinde in calamitoſis temporibus patientiam omnino habet adjunctam, quomodo ex analogia idem dictum accommodatur in epiſtola ad Hebr. c. 10, 38. Sicut enim prophetæ tempore calamitas maxima premebat pios, quæ à Chaldæis, & poſtea per alios inferebatur: ſic deinde etiam ſemper omnes pios per afflictiones plurimas ad regnum cœlorum oportet contendere, & proinde ſemper vitæ & juſtitiæ ille modus tenendus, quem omnes fideles in Chriſto apud Deum conſequuntur. Qua de re qui plura ſcire deſiderat, videat Junium in parallelis ſacris. Calv. lib. 2. Inſt. c. 3. ſect. 42 & ſi placet, inſpiciat diſputationem noſtram de hoc ipſo dicto habitam in feſtivitate Jubilæi Lutherani anno 1617. ubi, quæ hìc deſiderari poſſunt, inveniuntur, de ternâ apoſtoli allegatione, noſtri in his verbis abundantiſſima inſtructione, Pontificiorum, Bellarmini, Coſteri, Riberæ hoc dicto abutentium vel id detorquentium refutatione. Titulus Diſputationis eſt: TUBA JUBILÆI LUTHERANI.

Heb. 10, 38. eſt accommodatio.

Ubi hoc dictum prolixius explicetur.

Tuba Jubilæi Lutherani.

Verſ. 5.] Ne enim hìc nimis præter morem prolixi ſimus, redimus ad textum prophetæ noſtri: in quo gravis

illa

illa commonefactio jam explicata (promiſsiones Dei fide eſſe percipiendas, cujus effectus ſit juſtitia ac vita, non autem cœca ratione æſtimandas, ut faciunt inquieti homines vera fide carentes) Babylonijs, qui quidem expreſſe non nominantur, ſed quia res ſatis nota erat ex aliorũm prophetarum concionibus, certis notis deſcribuntur, applicatur & oſtenditur ſatis prolixè, quomodo illi ebullent, ac fruſtra ſe efferant, quum ſint paulò poſt ſua mole ruituri, quæ ex pluribus flagitijs eſt conſtructa, quemadmodum etiam Eſa. 13, 14. Jer. 50, 51. cap. declaratur. Et hanc ob cauſam tam copiosè hæc tractat propheta, ut, ſi fieri poſsit, inſultationem ac inſolentiam hoſtium frangat, qui rebus ſecundis intumeſcebant & efferebantur. Contra verò ut populus Judaicus ex hoc eorum interitu coſolationem, & certiſsimam de complemento reliquarum Dei promiſsionum expectationem conciperent, ac in fide, quâ vivunt, perſeverarent ac magis corroborarentur. Nam ſi illi, qui Dei verbo non crediderint, corruant, ut dictum eſt, quantò magis iſti exſcindentur, neq; diu permanebunt, qui immerſi omni nequitiæ in Deum ipſum peccant nefariè, & proinde Nebucadnetzaris regis Chaldæorum felicitas non longo perſtabit tempore, cum ſit homo vinolentus, perfidus, ſuperbus, dominandiq; libidine inexplebili laborans, quæ vitia per Dei juſtitiam inulta haud auferet, & propterea hinc ſaltem conſolationem capiant, qui mecum conqueruntur in ſuperiori capite, quod Deus tantum ipſi largiatur ſucceſſum, ſiquidem paulò poſt ipſe quoq; peribit. Cum enim *vinolentus* ſit, אִישׁ הַיַּיִן vir vini (quomodo ellipſis in textu hebræo ſupplenda eſt, ſicut & Proverb. 20, 1. Zach. 10, 7. & ſimiles ellipſes vide apud Buxtorf. theſ. l. 2. c. 4. anomalia

Babylonij improbi.

non diu florebunt.

אִישׁ הַיַּיִן

I. pag. 342. 343.) *& perfidus*, puta in illos, qui ejus ſe dediderunt fidei: præterea etiam *vir arrogans* (quæ tria vitia Lutherus noſter ita conjungit, aber der Wein betreuget den ſtolßen Mann / quaſi diceret propheta, vinum perfide agit ſeu decipit virum arrogantem, quod tamen uſus verbi בָּגַד intranſitivi ſcilicet, in ſcriptura non facilè admittit, præſertim quum præpoſitivo ב, quicum in hac ſignificatione ſolet conſtrui, abſit, ſi ad ipſa verba velimus reſpicere. Senſus tamen ipſe non malus neq; abſurdus eſt, & fere eodem recidit) *& non permaneat in ſuo habitaculo*, non poſſit intra imperij ſui limites ſe continere, ut patet de Nebucadnetzare Dan. 4, 19. *ſed dilatet velut infernus animum ſuum*, deſiderium, cupiditatem, imò ſeipſum Eſ. 5, 14. Prov. 30, 16. quoniam luxum aulicum inexplebilis comitatur avaritia, ut ſit, unde queant ſumptus ſuppeditare magnates, cumq; ipſe ſit *velut mors*, quæ *non ſaturatur*, ſed quum quotidie multos tollat, ſemper plures appetit, *recipiatq; ad ſe omnes gentes, congregetq; ad ſe omnes populos* ex mera libidine dilatandi ſuos terminos, non contentus regni ſui terminis, cumq; in Nebucadnetzare hæc omnia vitia ſint conjuncta, ſintq;, quaſi annuli in catena, inter ſe copulata ac invicem cohærentia, quis dubitet, quin paulò poſt ſit pœnas daturos graviſſimas, & hiſce flagitijs interitum ſibi acceleraturus certè nemo, niſi cui juſtitiæ divinæ rigor in improbos obſtinatos minus ſit cognitus.

בגד *Nebucadnetzar ut infernus,* *& mors.*

Verſ. 6.] Prædico igitur (ſic pergit porrò propheta) futurum, ut ille, qui Dei permiſſu hactenus omnibus terrori fuit, deinceps fabula ac riſus fiat. Nam cum ſuperbiſſimum illum Nebucadnetzarem Dominus punierit, omnes gentes, quas ſubegit tyrannicè, canent de eo parabolam,

Fiet fabula.

ut ipſius caſus abeat in proverbium, & in ejus obitum car-
men lugubre obſcurum & ænigmatibus involutum, in quo
oblique taxent ejus vitia, component ſubditi, quin etiam
facti audaciores nudis & apertis verbis eidem ſunt maledi-
cturi. Confer Eſa. 13, 9. & 14, 9. 10. Etenim *annon* (ita pro-
fectò, quam reſponſionem affirmativam apud hebræos ta-
lis innuit interrogatio, ut ſæpe jam dictum & probatum)
in ore erit omni populo hæc graviſſima ſententia, quomo-
do Lutherus eleganter, was gilts aber / quaſi ſponſione qua-
vis certare eſſet paratus Habacuc, omnino futurum, ut di-
cant omnes, *iſti omnes populi*, quos ſibi ſubjecit Nebucad-
netzar *de eo* punito *parabolam prolaturi eſſent*, nec tantum
obſcure ei inſultaturi, verum etiam aperte addituri *inter-
pretationem cum ænigmatis de eo & dicturus* unusquisque
pius, qui ex fide vivit, ſup. v. 4. *Væ multiplicanti non ſua*, *& exoſus.*
acquirenti per fas & nefas alienas ditiones plurimas, der ſein
Gut mehret mit frembden Gute / Luther. euge

εὖγε θεὸς τὸν ἀλιτρόν,

ita opreſſorem aliorum ex lege talionis, oppreſſum opor-
tuit! nam *quousq́* tandem, ô Deus, faceret hæc impune?
ô bene, quod tandem, pro merito eum tractaveris, & pœ-
nas inflixeris *numeroſè aggreganti penes ſe*, aggravanti &
multiplicanti ſibi opes immenſas, quæ tamen ipſi futuræ *Opes con-*
ſunt, *velut denſiſſimum lutum*. Nam quid eſt aurum, ar- *feruntur*
gentum, æs &c. quod ad ſubſtantiam? nil, niſi fulva, alba *luto.*
terra; ſiquidem in terra gignitur, & ex terra effoditur; & 1.
in hac vita, ut lutum eſt oneri illi, qui portat, ſic nimiæ o- 2.
pes gravant poſſidentis animum, ut lutum illum impedit, 3
cujus adhæret pedibus, quò minus poſſit progredi, & quò
plus ſæpe conatur ſe expedire, tantò magis intricatur: ſic

opes

opes in pietatis via magno impedimento ſunt ei, qui illis adjicit animum, cum ad vitam æternam contendit. Marc.
4. 10, 23. 24. Luc. 8, 14. & poſt hanc vitam reddunt opum iniqui domini ſibi terram gravem, cum illis à Deo ac hominibus male dicitur, ut meritò dicatur denſiſsimum lutum ſuper ſe cumulare, qui opes injuſtè congregat. Vide Druſ. l. 15. obſerv. c. 18. claſſ. 1.

Medi dejiciunt Aſſyrios.

Verſ. 7.] Et *annon repente conſurgent* (ubi iterum interrogatio ad rei certitudinem adhibetur, quod innuit Lutherus ita vertens, O wie plötzlich werden auffwachen / die dich beiſſen) & contra te inſurgent Medi ac Perſæ, *qui mordeant te*, ſpolient, mutilent, lacerent, ut copioſiſsimè hoc judicium exponitur Eſa. c. 13. 14. 21. Jer. 50. & 51. & qui hactenus quaſi ſomno altiſsimo oppreſsi ac conſopiti videbantur, nonne brevi *expergiſcentur divexaturi* te, & annon *eris tum continenti eorum direptioni* expoſitus, Luther. Du muſt jhnen zu theile werden / ut prædones orbis in prædam continuam cedant alijs Eſa. 13, 17. & in plurimas, vel potius innumeras deprædationes, quod numerus pluralis in textu hebræo innuit, cum dicitur, לִמְשִׁסּוֹת, quod eſt à Rad. שָׁסַס i. e. diripuit, deprædatus eſt, non vero ab R. עָסַס vel בָּסַס vel רָמַס, quæ notant conculcare, ut mirer Tremellium & Junium interpretari per conculcationem, cum & ſequens verſus ſit hujus ἐξήγησις hoc modo:

מְשִׁסּוֹת

Verſ. 8.] *Quia tu ſpoliaſti gentes multas, ſpoliiaturæ ſunt te omnes reliquiæ populorum*, quæ ſe Medis ſunt aſſociaturæ, idq́; propter homicidia, quæ commiſiſti, quando protuliſti violenter imperij fines, *propter ſanguinem* humanum, inquam, effuſum, & propter cædes, *violentiamq́; terræ* Judaicæ, quà eam affeciſti, quamq́; exercuiſti potiſsimum

in

in urbem illam ſanctam Jeroſolymam, (cui κατ' ἐξοχὴν urbis nomen debetur, longè rectius quàm Romæ) *& omnes habitantes in eâ*; quæ ex Jeremi 50,9.10.11.17. & 51,2.24. ſatis clara ſunt.

Urbs.

Verſ. 9.] Idq; futurum eſt, quia certiſſima eſt hæc juſtitiæ divinæ regula, quam nunc ſubjicio, ab hypotheſi ad theſin digrediens, ut omnes ex his Dei judicijs diſcant ſapere. *Væ dedito quæſtui malo*, malumq; afferenti, ut Lutherus reddit, inhianti lucro, quo jure, quaq; injuria, diſcindendo ac concidendo alios, quæ vocabuli hebræi בֶּצַע, בָּצַע ἔμφασις, *pro domo* & familia *ſuâ*, ad ſtabiliendam rem ſuam quæſtu, etiam ſceleratiſſimo, & quidem ex mero faſtu, ut ſuperbas ædium moles exſtruat, velut illi, qui, ut ſibi æternum nomen compararent, turrim parabant exſtruere Babylonicam Gen. 11, *ut diſponat in excelſo* regiam ſuam Dan 4,27. quæ tamen coram Deo *nidus* eſt, & meritò ita dici meretur Hobadi. v. 4. quem tamen ipſe, homo faſtu faſcinatus, quâ eſt ſtultitiâ, arcem invictam exiſtimat, *quâ eripiatur*, liberetur & tutus ſit ab injuriâ & vexatione hoſtium, & eruatur *ex poteſtate* omnis *mali*.

בֶּצַע.

Palatium nidus eſt.

Verſ. 10.] Sed ô te omnium ſtultiſſimum & miſerrimum, qui ita fruſtra rationes deputas: dicam tibi quod res eſt, cum ita tibi voluiſti proſpicere, *conſilium iniviſti pudendum domui tuæ*, id quod eventus oſtendet, optimè cogitata ex mirabili Dei judicio caſura peſſime. Cùm enim deliberabas, quomodo *exſcinderes* contra jus ac fas populos multos, tum *peccaſti in animam tuam*, contra teipſum, contra tuam ipſius ſalutem, cujus feciſti jacturam, ita nefariè manu elata & mente tota peccans, quod Dn. Lutherus exprimere voluit,

Crudeles ſibi malè conſulunt.

Creatra muta accuſant homines malos.

Verſ. 11.] Neq; etiam exiſtimes, quod nemo auſit tuas rapinas reprehendere: falleris, ſi id putas. Nam *lapis è pariete* in tuâ regiâ *exclamat,* illam ex rapinis eſſe exſtructam, & vindictam contra te à Deo depoſcit, *& nodus è ligno,* tignum, quod ad continendos parietes in medio ſtructuræ ponitur, ac græcè vocatur ἱμάντωσις, à Symmacho autem hoc loco περιφραστικῶς appellatur, συνδεσμός οἰκοδομῆς ξύλινος, *teſtificatur* itidem *illud,* ut ſic iſta, unde ſtructura conſtat, quaſi alternis vocibus per choros proclament ac ſibi invicem reſpondeant.

Luxus ædificiorũ.

Verſ. 12.] Quando enim lapides præcinuerunt, taxantes ædificia nimis magnifica cum afflictione & injuria ſubditorum exſtructa: *Væ ædificanti civitatem* & amplianti eam *cædibus* aliorum, Ezech. 24, 6. Mich. 3, 10. Sirac. 34, 24. 25. 26. ſtatim ſuccinent ligna, & *Væ* fundanti, conſtituenti, *ſtabilienti*, munienti *urbem iniquitate,* hoc eſt, opibus iniquè per vim fraudesq; partis.

Dominus Zebaoth.

Verſ. 13.] At dicat quiſpiam, nimis potens eſt Babylon, nullus homo ei nocere poteſt: reſpondet propheta per conceſsionem, homo non poteſt, Jehova ipſe poteſt, & faciet, quod prædixi. *Annon* enim *ecce à Jehova* Domino *exercituum* eſt.

cui mare, cui tellus, cui magnus militat æther,
& ſervit prompte, quicquid ubiq; viget,

omnem ſpem elabendi facilè eripiam, cùm iratum tibi dico omnipotentem, omnipræſentem Pſal. 139, 7. &c. Ecce, conſidera ſaltem & benè apud animum perpende, non accidit fortuitò, ſed certo Dei conſilio, juſtoq; ejus judicio,

Laborare pro igne.

quod gentes illæ Chaldæorum fruſtra delaſſantur, inanemq; ſumunt operam, *quod laborant populi pro igne,* & mox ab hoc

hoc comburenda Eſa. 13, 5. 6. 9. Jer. 50. 3. 32. 39, 40, 45. & 51, 25. 30. 37. 43. 54. 58. *& nationes pro inanitate fatigantur.*

Verſ. 14.] Hoc mihi vide & jam priusquam fiat, attende, nam paulò pòſt *replebitur*, ac tam certo ac ſi jam repleretur *terra* notitiâ Dei, *cognoſcendo gloriam Jehovæ* tam abundanter, *ut aquæ operiunt maris alveum*, ſiquidem quando cognoſcent omnes potentiam Dei punientis tam magnos & potentes tyrannos, honorem nominis divini reddet valde illuſtrem Chaldæorum pœna, quia inde omnes ſcient ac certiſsimè colligent, Deum Eccleſiæ hoſtes pro merito ſuo perdere, ac ſuos defendere, atq; adeo futurum tum eſt in Eccleſia & extra eam mare immenſum cognitionis Dei ex rebus tam ſtupendis Rom. 11. 33. Confer Eſa. 11, 9. ita tamen, ut inde non ſtatim cum multis interpretibus, præcipuè veteribus ac pontificijs colligas, ſicut in illo capite agitur de Meſsiæ adventu, ita etiam hic, quia h. l. cohærentia textus aliud clamat, ibi aliud poſtulat.

Deus ſit clarior in pœna.

Mare cognitionis Dei.

Verſ. 15.] Hoc autem judicium tam horrendum ac memorabilè promereris, ô rex, imo tota gens Chaldæorum, non tantum avaritia, dolis, ſuperbiâ, crudelitate, verum etiam ebrietate, intemperantia, &, quæ hujus comes eſſe aſſolet, turpiſsima libidine. Nam ſi in lege divinâ væ denunciatur præbenti potum *proximo ſuo* vel ſuis ſocijs, quemadmodum aliàs ſæpe ſingulare pro plurali uſurpatur Job. 42, 10. Nah. 2, 4. quid te futurum eſt, quid pœnæ tibi imponetur, *adhibenti utrem tuum* vini, quo illos, quos ſub fucatâ amicitiâ convivio excipis, vino obrutos deridendos propines alijs, cum ipſis ex animo non faveas, ſed mel in ore, fel in corde geras, quomodo multi interpretes חֲמָתְךָ

חֲמָתְךָ

a

quid hoc loco. à חֵמָה i. e. æſtus iræ, furor, deducunt & vertunt, tu miſces tuum furorem, dum hoc agis, quo ignominiæ notam ſocijs inuras, cum ſit à חֵמֶת i. e. uter, lagena, id quod verbum adjunctum innuit, quod propriè ſignificat, faciendi tranſire utrem tuum, ut non dicimus, du leſſeſt die Kanne offt nach dem Keller gehen / du leſt die Kanne wol herumb gehen / & ſequentia idem probant, quæ ita habent, & non deſiſtis propinare, *donec eos inebriaveris, ut* poſtea, cum neq; manus, neq; pes, neq; mens ſuum facit officium, *intuearis nuditatem eorum*, hoc eſt, verenda ſeu pudenda, ſic dicta *κατ' ἀντίφρασιν*, quod minimè nuda conſpici debeant; nam *Nuditas.* hæc eſt ſumma ignominia Nah. 3, 5. 6. idq; facis, vel ut ſaltem inde voluptatem capias, & turpis turpi ſpectaculo paſcas oculos, ut peſsimus ille Chamus Gen. 9, 22. vel, quod deteſtabilius eſt, ut illi vino ſepulti & rationis minus compotes amori tuo turpiſsimè ac flagitioſiſsimè inſerviāt, quomodo ſcriptura aliàs hanc phraſin uſurpat Levit. 18, 6. 7. &c. & 20, 11. 17. Ezech. 16, 36. & hoc flagitio infames fuiſſe Babylonios narrat Herodotus, Cteſias, & alij. Ex quibus conſtat, fruſtra eſſe illos interpretes, qui per ebrietatem inſignes calamitates metaphoricè hic intelligi volunt, ut ſequenti verſu Jer. 25, 26. & alibi (quomodo etiam Obadj. v. 16. verbum bibere explicuimus prolixe) quaſi per illas facerent Babylonij, ut populi omnibus ſuis denudati ab illis aſpiciantur cum lætitia. quæ quidem ſententia vera eſt, & noſtræ ſubordinata: ſed tamen verba ipſa, textus cohærentia, & ſcripturæ analogia eam huic loco primario non quadrare oſtendunt.

Inebriare hic non notat calamitatibus affligere.

Verſ. 16.] Omnia autem iſta flagitia & abominanda crimina cum in te admiſeris, ô *Babylonie*, ut à *Deo* meri-

tes

eas expectes pœnas, id reſtat, & quia tu adeo circumfluis gloria & ãplitudine, ut abutaris eâ in omnem ignominiam, *ſaturaberis certiſſimè* (id enim præteritum pro futuro adhibitum denotat) *ignominiâ præ gloriâ*, hoc eſt, non amplius tibi erit gloria ulla, quemadmodum particula מ alias ſæpè negative uſurpatur, ut probatum eſt, & dicet tibi Deus, *bibe tu quoq;*, mala omnis generis experire Jer. 25, 26. Obadi. v. 16. & *retege præputium* (hebr. הֵעָרֵל, ſiquidem עָרְלָה denotat præputium, vulgatus interpres vertit, conſopire, Lutherus das du dannelſt / quaſi legeretur in textu hebræo inverſis literis הֵרָעֵל, quod tamen non eſt in uſu, nec, ſi eſſet, in textu apparet) inebriatus cum ſummo dedecore ferto illam injuriam & ignominiam, quam intuliſti alijs, quia vertet ſe, rerumq; cernetur viciſsitudo, *divertet*, inquam, *ad te quoq; poculum dextræ Jehovæ* ac potentiæ, ſiquidem robur hominis in dextra ſitum eſt potiſsimum, & hæc Deo tribuitur ἀνθρωποπαθῶς, bibeſq; adeo multum ex poculo calamitatis Jer. 25, 15. ut ſequatur inde *vomitus ignominioſiſſimus*, ad gloriam tuam, quâ excellebas Jer. 51, 57.

Bibere, הֵעָרֵל

הֵרָעֵל

ex poculo Jehovæ.

Verſ. 17.] *Nam violentia Libani operiet te*, planeq; peſſum dabit Hobadi. v. 10. taliſq; crudelitas in te exercebitur ab hoſtibus; qualis à venatoribus in Libano adhiberi ſolet conſequendæ prædæ, & talis vaſtitas te occupabit, qualis etiam *ipſas beſtias* ibidem *terret*; ita erunt hoſtes tui ſimiles venatoribus feras in Libano ſummo ſtudio ac maximâ vehementia perſequentibus, qui caſsibus ſuis ac plagis te intercipient, & in vaſtitatem maximam redigent, ut par pari tibi referatur. confer cap. 1, 15. 16. 17. *propter cædes humanas & violentiam terræ, urbis & omnium habitantium in eâ*, quæ ſuprà v. 8. ſunt explicata. Alij pleriq; interpretes, per vio-

Violentiæ Libani.

 lentiam

Libanus varia notat. lentiam Libani h. l. intelligunt illam crudelitatem, quam
Libanus, hoc eſt, vel terra Iſrael tota vaſtata ut Deut. 3, 25.
1. 2. Ezech. 17, 3. Zach, 11, 1. vel templum, quod ex arboribus
3. Libani ædificatum, & poſtea à Chaldæis incenſum ac ſpolia-
tum 1. Reg. 5, 6. ſenſit quomodo Chaldæus vertit, rapina
domus ſanctuarij operiet te, & Lutherus, der frevel an Libanon
begangen wird dich vberfallen / vnd die verſtöreten Thiere wer-
den dich ſchrecken quomodo aliàs ſæpe in biblijs regnū vel urbs
ſilvæ, & homines arboribus ac feris in eâ degentibus ſolent
comparari. Quamvis igitur hæc non ſit abſurda expoſitio,
tamen ſi cohærentiam textus diligentius conſideramus, &
id, quod tum videretur eſſe quædam ταυτολογία, quando ſe-
quitur, propter violentiam terræ, urbis, melior apparet
prius data explicatio, quod ſine cujuſquam præjudicio &
pace tantorum virorum dictum ſit. Tu, lector, elige ſenten-
tiam, cui dicas, tu mihi ſola places. Priorem explicatio-
nem ita illuſtrare poſſunt ſequentia, in quibus eſt talis occu-
patio.

Dij aſſyriorum vani. Verſ. 18.] Tu prædicis, fore ut hoſtes mei non ſecus
me tractent & mactent, ac venatores feras in monte Liba-
no: id vero ne fiat, Dij mei videbunt. Reſpondet prophe-
ta, tu autem Deos tuos mihi narras, quorum de vanitate
ut dignum eſt, dici non poteſt, ſiquidem ſunt idola, ligna
dolata vel ex metallis conflata, inanimata, muta & mortua,
imo mendacia, quâ de re vide plura Eſa. c. 40. & 44. & 46.
& ſup. Jon. 2, 9. *Quid igitur profuerit tibi* tale *ſculptile?*
nihil quicquam, *quamvis* in hunc uſum *illud ſculpſerit forma-*
tor illius ſtultiſsimus Baruch. 6. & fuderit etiam *fuſile*, & o-
mne *docens falſum* ſeu mendacium, de quo idololatriæ fal-
ſo ſunt perſuaſi, eſſe in eo aliquod numen, *quia confidit*
forma-

formator figmenti ſui ſibiipſi, cum fidit ſimulachris & idolis â ſe fabricatis, fuſis, fictis, pictis, *faciendo idola muta*, quæ non poſſunt reſpondere invocantibus Pſal. 115, 4. 5. 6. & cum debeant eſſe אֱלֹהִים ſunt אֱלִילִים h. e. אַל־אֱלֹהִים non Dij veri, ſed longè infirmiores illis, qui ſunt tantum λεγόμενοι θεοὶ, 1. Cor. 8, 5: אֱלִילִים

quorum ſunt numina nomina tantùm.

Verſ. 19] Et hæc eſt tua idololatria, quod tales Deaſtros colas: audi jam ſententiam Dei veri, qui non dat gloriam ſuam alteri, nec honorem ſuum ſculptilibus. *Væ* illi, inquit, *qui dicit ligno, expergiſcere*, & qui clamat *lapadi ſilenti* his verbis, *evigila*, & ad meam orationem attende, mihi nuc manum auxiliatricem porrige, quemadmodum rectè cum Davide vero Deo dicimus, Pſal. 35, 23. O ſtultitiam hominum admirandam! ô inſaniam deplorandam! *ipſène doceat* te, erudiat, inſtruat, ſoletur? quomodo poteſt, quum ſpiritu careat, imò potius docet, ac vel tacitus clamat, ſe ſilentem, mutum & vitâ vacuum eſſe, *ecce* hoc velim ſaltem cogites, quod vides, videlicet, quod ſit ipſe *coopertus*, obductus, obtectus *auro vel argento, & ſpiritus omnino nullus ſit in medio ejus.* *Fruſtra invocantur idola.*

Verſ. 20.] Hactenus de impijs Chaldæis, eorumq; flagitijs ac deaſtris prolixè: ſequitur breviter de pijs Judæorum reliquijs hinc inde diſperſis, eorumq; officijs ac vero Deo, per elegantem ἀντίθεσιν, quemadmodum idola & ſimulachra muta nihil efficere poſſunt, & proinde meritò ſunt contemnenda, ita contrà Deus ille omnipotens, qui eſt in cœlis, ibiq; regnat, omnia poteſt, gloriam ſuam in illis ſeverè vindicat, ſuosq; aſſerit cultores, omniq; jure colendus ac ſummâ pietate venerandus eſt. Atq; ita propheta con- *Idola & Deus opponuntur.*

Juſtorum officium.

concionem ſuam terminat, duo inſignia de juſtis declarans, unum, quod vita eorum ex fide in Chriſto ſit æterna; alterum, quod interea temporis, dum ad complementum omnium promiſſionum Dei perveniant, ipſorum officium ſit, ut Dei judicijs ac caſtigationibus acquieſcant, ſeq; liberationis certò adventuræ expectatione ſuſtentent. Etſi enim machinabuutur Chaldæi, alijq; Eccleſiæ hoſtes Judæorum omnimodam internecionem, tamen Deus ſemper ſibi ſemen quoddam pium ſervabit, neq; illi prohibere poterunt, quin veniant tandem Dei promiſſiones, & inprimis illa de Meſſia reſtituturo omnia. Nam *Jehova,* qui promiſit, ille Deus fidelis, verax, qui, quodcunq; vult, facit, &, ſi quid jubet, dictum factum adeſt, ſemper eſt *in templo ſanctitatis ſuæ,* quod ad regnum potentiæ ac gloriæ in cœlo ipſo, quod velut rex palatium, majeſtate ſuâ replet, Pſal. 11, 4. & quod ad regnum gratiæ in Eccleſia, cui gratioſa ſuâ præſentia adeſt, eamq; ſibi curæ eſſe demonſtrat, quomodo, qui ubiq; eſt, in hoc ſuo templo peculiari præſentiæ modo eſſe dicitur, ut pluribus explicatum eſt Joel. 3, 21. L. C. 4. Quod cum ita ſit, verbum Domini de liberatione ex manu Chaldæorum, imo omnium hoſtium per & propter Chriſtum futura factum non excidet, ſed ſuo implebitur tempore. Hujus itaq; tanti Domini veritatem, potentiam & omnipræſentiam reverenter adora, & colito tota rerum machina, *ſile à conſpectu ejus univerſa terra,* tum omnes habitatores terræ admirantes & ſuſpicientes ejus potentiam, & tum inprimis omnes pij hinc inde in tota terra diſperſi, veneramini & reveremini ejus erga vos benevolentiam, quam promiſit & hactenus præſtitit, neq; ſinite vos ulla ratione ab ejus promiſſis abduci, quamvis exitum ex malis non

Deus eſt in templo ſuo.

Sile à conſpectu Dei

vide.

videatis, manum ſaltem ori apponite & ſilete, ut ſolent illi, qui aliquem obſervant & multum venerantur, ac præ reverentia coram eo loqui non audent. Confer Job. 29,9. & 21. 5. & 40, 4. Amos. 6, 10. & 8, 3. Soph. 1, 7. Zach. 2, 13.

LOCI COMMUNES.

Ex verſu 2.]

Petenti dabitur.

I. Reſpondit mihi Jehova] Deus nunquam ſuâ gratiâ & ſpiritu deeſt ijs, qui per ipſum erudiri cupiunt. nam pulſanti aperietur, petenti dabitur Mat. 7, 7. 8. ſi cui igitur deeſt ſapientia divina, petat à Deo, qui dat omnibus ſimpliciter, & dabitur ei Jac. 1, 5. 6. nam Jehova dat ſapientiam, ex ore ejus ſcientia & intelligentia procedit Prov. 2, 1. 6. initium autem ſapientiæ timor Domini Pſal. 111, 10.

Scriptura ſacra divina.

II. Scribæ viſionem] Non novus hic mos eſt, ſed vetus, adeoq; à Deo ipſo præceptus, ut non modo verbum ejus vivâ voce proponatur, verum etiam ſcriptis per orbem vulgetur, & ad poſteros propagetur. Sic mandavit Deus Moſi, ut ſcriberet Exod. 17, 14. Deut. 27, 8. Eſaiæ c. 8, 1. & 30, 8. Jeremiæ c. 30, 2. & 36, 2. 28. Ezechieli c. 43, 11. noſtro prophetæ Habacuc hoc loco, Johanni Evangeliſtæ Apoc. 1, 11. & 14, 13. & 21. 5. qui etiam omnes illud mandatum fideliter ſunt executi. Sic Enoch ſcripſit ante diluvium divinum quoddam oraculum. Jobus cap. 19, 23. 24. optat ſua conſcribi: apoſtoli & Evangeliſtæ in N. T. ſcripſerunt. Et non ſine numine, & ſigulari Dei benevolentia ac providentia factum putabimus, quod hoc ultimo tempore ars typographica ſit inventa atq; exculta, cujus beneficio multi boni libri poſſunt ſpargi in orbem optimè & facilimè. Neq; abuſus

Ars typographica.

uſus hujus artis nobiliſſimæ, quod ſæpe ſpurca, inutilia, famoſa & ſimilia imprimantur, tollit ejus uſum. Refutantur vero hinc apertiſſimè illa dogmata; Verbum Dei in tabulis & chartis non eſſe ſcriptum ex mandato Dei, Deum noluiſſe pendere ſuam Eccleſiam à ſcriptis chartaceis &c. de quo argumento vide quædam apud Bell. l. 4. de verbo dei. c. 4. Adde à noſtra parte, quod apoſtoli juſſi ſint de Chriſto teſtari Act. 1, 8. id autem fiebat etiam ſcribendo Johan. 21, 24. juſſi ſunt docere omnes gentes Matt. 28, 19. id quod ſcribendo etiam fieri poterat Joh. 20, 31. 1. Joh. 2, 1. ſic Lucas ſcripſit Luc. 1, 3. 4. Apoſtoli Act. 15, 22. 23.

Errores Pontificiorum.

III. Perſpicuè ſeu declarando, ut percurrat lecturus) Scriptura non eſt ambigua, incerta aut obſcura, ſed ſatis perſpicua Pſal. 19, 9. & 119, 105. Prov. 6, 13. 2. Pet. 1, 19.

Scriptura eſt perſpicua.

Ex verſu 3.]

I. Adhuc viſio ad conſtitutum tempus rejecta eſt) Etſi Deus non ſtatim promiſſionem complet, tamen illa non excidit, quia fidelis eſt, qui promiſit Heb. 10, 23. noſtrum eſt expectare. quod enim differtur, non aufertur, ſi modo rectè ſuffertur. Pſal. 27, 13. & 42, 6. & 123, 2. Poſſideamus in patientia animas noſtras Luc. 21, 19. atq; ita diligamus nos ipſos Prov. 19, 8. memores illius.

Dei promiſſio complebitur.

Durate, & voſmet rebus ſervate ſecundis

Heb. 10, 35. 36. 37. 39. & 12, 1. 2. Deus verò ſolus optimè novit temporum articulos Act. 1. 7. qui non ſinet quenquam tentari ſupra vires 1. Cor. 10, 13. & velut prudentiſſimus agricola, pro ratione frumenti adhibebit conveniens trituræ genus Eſ. 28. 24. 25.

II. Neq; mentietur) Solus Deus eſt verax ſemper & infallibi-

Dei veritas.

fallibiliter, prorſus mentiri nequit Rom. 3, 3. Tit. 1, 2. 1. Sam. 15, 29. 2. Tim. 2, 13. 2. Corinth. 1, 20. Apoc. 1, 5. Heb. 6, 18. & 10. 23. & quicquid dicit, exiſtit Pſal. 148, 5. & 33, 9.

III. *Si cunctabitur, expecta*] Firma fide uſq; ad finem eſt perſeverandum Mat. 10, 22. & 24, 13. Heb. 3 14. fido enim uſq; ad mortem datur corona vitæ Apoc. 2, 10. & ſi toleramus, unâ regnabimus 2. Tim. 2, 12. *Perſeverantia.*

IV. *Omninò eventura eſt*] Quæcunq; Deus dicit, omnino complentur Luc. 1, 45. & 24, 44. idq; tam de minis Joſ. 23, 14. 15. quâm de promiſſionibus intelligendum eſt 2. Pet. 3, 9. quia nullum Dei Verbum cadit in terram 1. Sam. 3, 19. imò æternum eſt Eſ. 40, 8. 1. Pet. 1, 25. Matt. 5, 18. *Dei verba implentur.*

Ex verſu 4.]

I. *Ecce ebullat, in quo non eſt rectus animus*] Si in ſcriptura graviter reprehenduntur ὀλιγόπιστοι Mat. 8, 26. & 14, 31. Marc. 9, 19. Luc. 24, 25. quantò magis, qui nullam fidem habent Joh. 16, 9. Rom. 2, 8. Hebr. 4, 11. quia tales Deo fidem derogant velut mendaci 1. Johan. 5, 10. & ſeipſis confiſi, auxilijsq; humanis nixi, velut bulla evanida parumper intumeſcunt ac pereunt Pſal. 60. 13. & 62, 12. *Incredulitas.*

II. *Juſtus ex fide ſuâ vivet*] Fidei, quatenus Chriſtum apprehendit cum toto ſuo merito, duo potiſſimum ſunt effectus, juſtitia & vita, quam ſequitur ſtatim pax conſcientiæ, quæ non eſt improbis ſeu injuſtis. Rom. 5, 1. Duplex enim eſt fidei juſtificantis ἐνέργεια altera immediata, primaria & propria, quâ gratiam Dei in merito Chriſti apprehendit, ac cum παῤῥησίᾳ filiali in ea confidit, quomodo cum charitate prorſus nihil quicquã communicat; altera eſt me- *Fidei effectus.* *Duplex ἐνέργεια.* 1. 2.

diata & ſecundaria, quâ præcedente juſtificatione, adoptione & donatione Spiritus S. per alienum ſibi conjunctū charitatis habitum foras progrediendo non amplius cum Deo & Chriſto ſolum agit, apprehendendo & accipiendo, ſed ad Deum & homines ſe extendit, operando & ſua communicando, quâ tamen poſteriori ἐνέργεια fides ſalvifica non efficitur, ſed noſcitur, Gal. 5,6 Johan. 13,35. quibus bene obſervatis pleraq; Pontificiorum nugamenta de fide formata & informi &c. circa hunc & ſimiles locos facilè corruunt, ſi enim ex fide juſtus vivit, hoc eſt, ſcripturæ ſtylo, & inprimis interprete apoſtolo, æternum ſalvatur, ſatis in ſe formata eſt: ſi ex fide, non ex charitate, quæ fidem & juſtificationẽ ſequitur, tanquam fructus & nota, eſtq; opus noſtrum. ſi ex fide ſuâ, quomodo conſiſtet fides implicita, aliena, Eccleſiæ? ſi autem fides aliena in ſalutis æternæ negocio non prodeſt, quomodo aliorum opera? quibus tamen fnndamentis doctrina de Jndulgentijs, merito operum &c. nititur, qua de re in diſputatione ſupra indicatâ pluribus eſt actum.

Fides ſalvat, non Charitas. non implicita aut aliena.

Ex verſu 5.

I. *Quin etiam vir vini perfidus eſt et arrogans*] Ebrietas quando hic in Nebucadnetzare, Belthaſare, alijſq; Chaldæorum magnatib. reprehenditur, in noſtris quoq; regibus, civibus, &c. graviter accuſatur, quandoquidem, præterquã quod multa corporis & animæ parit incommoda, iram dei provocat, ad graviſſima flagitia & ſcelera incitat Prov. 20, 1. & 23, 29. 33. 1. Cor. 6, 10. Gal. 5. 21. Eph. 5, 18. ut probant exempla Lothi Gen. 19, 32. 33. Nabalis 1. Sam. 25, 10. 13. ebrietas enim mentem adimit Hoſ. 4, 11. & qui in delitijs vivunt, vivi mundo, mortui ſunt Deo 1. Timo. 5, 6. Ab hoc igitur vitio graviter dehortandi ſunt Chriſtiani à verbi divini miniſtris, exemplo

Ebrietatis incommoda. eſt reprehendenda.

exemplo prophetarum Deut. 21, 20. Eſ, 5, 11. 22. & 28. 1. Joel. 1, 5. Chriſti Luc. 21, 34. apoſtolorum, Pauli Rom. 13, 13. 1. Theſ. 5, 7. Petri 1. epl. 4. 3. inprimis autem exempla Tragica eorum exagerentur, qui miſere in ebrietate ſua perierunt Philiſtæorum Jud. 16. Amnonis 2. Sam. 13. Holofernis Judit, 13. Belthaſaris Dan. 5. divitis epulonis Luc. 16.

Superbia eſt vitanda.

II. Monemur de vitanda ſuperbia & arrogantia. Cauſæ, ut multa dicam paucis, quæ ſuadent ab illa deſiſtere, deſumi poſſunt, a perſona I. Dei, qui odit, Prov. 6. 17. & 16, 5. ac punit Job. 20, 6. & 40, 6, 7. 8. ut multa teſtantur exempla cum ſacra, tum profana. II. hominum tam ſua ipſorum, qui huic vitio ſunt obnoxij, qui ſunt pulvis & cinis Sirac. 10, 9. infirmi, debiles, quam aliorum, qui vel eam ſunt ſectati & miſeris modis perditi, vel eadem averſati & ſalvati.

Comparatur ebrietas & ſuperbia,

III. Poteſt hic ebrietatis ac ſuperbiæ optime inſtituti comparatio. Primo enim ut vinum immodice hauſtum calore ſuo æſtuat in ventriculo, vaporibusq; in ſublime aſcendentibus cerebrum perturbat, cum ratione pudorem aufert totumq; corpus mirifice debilitat: ita ex corde ſuperbi ſpiritus ex æſtuantes mentem pravis perſuaſionibus efferunt, ut quidvis ſine omni ratione ac pudore conetur. Deinde ut ebrietas potius ſitim accendit, quam exſtinguit ita ſuperbia, quo plures honores, opesq; habet, eo plures appetit, & nunquam ſatiatur, ſicut exemplo ſuo probat Alexander Magnus, de quo poeta,

1.

2.

Unus Pellæo juveni non ſufficit orbis.

Deniq; ut ebrij varios morbos, & ſæpe mortem præproperam ac æternum exitium ſua intemperantia ſibi accerſunt: ſic ſuperbi ſibiipſis pericula creant, & ruinam attrahunt. 3.

IV. *Cum dilatet velut ſepulchrum animum ſuum; ſitq;*

velut mors, quæ nõ ſaturatur, & recipiat ad ſe omnes gentes] Ex dominandi libidine à protoplaſtis male affectata, & hinc nobis omnibus innatâ eſt hoc, velle

Diabolica arrogantia.

αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

id quod ſolius Dei verè παντοκράτορος eſt proprium : ex inſtinctu autem Diaboli ſibi falſò omnia tribuentis, ex ſuperbia id appetiverunt plures dynaſtæ, ut Sennacherib, Nebucadnetzar &c. Vide & expende hæc loca Gen. 3, 5. Deut. 17, 20, 2. Cor. 6, 18. Apoc. 19. 6. 15. Matt. 4, 8. 9.

Ex verſu 6.]

In morte malorum lætantur boni.

I. Annon iſti omnes populi parabolam de eo proferent?] De bono juſtorum exultat urbs, &, cùm pereunt improbi, cantus exercetur Prov. 11, 10. & 28, 12. 28. & 29. 2. Exempla ſunt in Pharaone Exod. 15, Siſera Jud. 5. Goliatho 1. Sam. 18, 6. Gorgia 1. Macb. 4, 24. Nicanore c. 7, 48. Herode Act. 12, 24.

Avaritia.

II. Væ multiplicanti non ſua] Avaritia cuncta ad ſe per fas & nefas rapiens tanquam radix malorum omnium graviter à Deo damnatur 1. Timoth. 6, 5, 9. 10. ut ſuprà aliquoties ex ſcriptura probatum eſt Amoſ. 2, 7. & 4, 1, & 5, 11. 12. & 8, 4. Mich. 2, 2. & 3, 5. 11. & 6, 11. 12. Nahum. 3, 1.

opum uſus.

III. Aggreganti denſiſſimum lutum] Uſus opum pius & bonus eſſe poteſt, ſi juxta divinum præſcriptum adminiſtrentur: hominum autem vitio ſit noxius, unde ipſæ ſpinis Matt. 13, 22. & hic luto comparantur, quæ etiam ſatis apta ſimilitudo eſt. Ut enim I. lutum pedes progreſſuri detinet, & iter impedit: ſic nimium opum ſtudium animos remoratur, ne ad regnum Dei pergant alacriter. II. Ut lutum inquinat: ita opum mala adminiſtratio conſcientiam maculat. III. Ut lutum grave eſt & deprimit; ita avaritia in hac vita

collatio cum luto. 1. 2. 3.

Sternit humi divinæ particulam auræ,

ne poſſit cogitare, quæ ſunt homine aut Chriſtiano digna, & poſt hanc vitam ad infernum de trudit: quin etiam ſollicitudo illa, quæ circa opes eſt parandas, & conſervandas fere eſt intolerabilis.

Ex verſu 7.]

Annon repente conſurgent, qui mordeant te?] Cum Deus emittit ſermonem ſuum in terram, quàm celerrimè excurrit, efficiturq; verbum ejus Pſal. 33, 9. & 147, 5. & ille eſt qui bella advocat Vide Obadj. v. 1. L. C. 4. *Dixit, & facta ſunt.*

Ex verſu 8.]

Quia tu ſpoliaſti] Quæ hic de pœnâ talionis dici poterant ſupra aliquoties explicata ſunt prolixius Pſal. 7, 15, 16. Joel. 3, 4. 8. Amos. 3, 11. Obadj. 1. L. C. 5. *Pœna talionis.*

Ex verſu 9.]

I. Væ dedito quæſtui malo] Rapacitas in magiſtratu ſubditorumq; expilatio hic taxatur, quæ licet vulgatiſſimum ſit inter magnates vitiū, tamen magnas pœnas, temporales & æternas, certo attrahit, ut legere eſt Prov. 22, 23. Mich. 2, 1. 2. 3. 4. Ezech. 22, 27. Exemplo ſit Achab & Jeſebel 1. Reg. 21, 19. *Rapacitas magiſtratus.*

II. Ut diſponat in excelſo nidum ſuum, quò eripiatur è poteſtate mali] Aedificatio magnorum palatiorum ex opib. per violentiam partis, aut per nefas, exactionesq; injuſtas ſubditis detractis diſplicet Deo. Deut. 28, 30. Eſa. 5, 8. 9. Mich. 2, 2. 3. & 3, 1. 2. 3. Job. 20, 15. 10. 20. 21. 22. & 24, 8. 9. 10. qui etiam fiduciam, quæ in munitis iſtis collocatur arcibus, ferre non poteſt. Obadj. v. 3. 4. quò ſpectat illa *Hieronymi* obſervatio in cap. 11. Hoſ. & cap. 4. Jerem. Cum legimus *Ædificatio palatiorum.*

mus impios ædificare, urbes pios ſæpe juberi, ut evertant, puta, quando in illis collocatur fiducia, qua de re graviſſimū noſtri *Lutheri* extat judicium in cap. 35. & 36. Geneſ. Confer. Gen. 4, 17. 1. Reg. 16, 26. Pſal. 46, 3. 4. 2. Chron. 32.

Ex verſu 10.]

Improbis ſibi nocent

Conſilium inivisti pudendum & peccaſti contra teipſum] Ex mirabili Dei gubernatione labor improbi redit in caput ejus, & ſuper verticem ejus deſcendit ipſius injuria Pſal. 7, 15. 16. 17. & 9. 17. Prov. 1, 18. 19. quod etiam naturæ luce agnoverunt Ethnici, teſte Heſiodo,

Οἷ αὐτῷ κακὰ τεύχει ἀνὴρ, ἄλλῳ κακὰ τεύχων,

& Seneca: ſæpe in magiſtrum ſcelera redierunt ſua.

Ex verſu 11.]

Creaturæ accuſant malos.

Lapis è pariete clamat] Omnes creaturæ contra improbos homines ijs abuſos perhibent in judicio divino teſtimonium Rom. 8, 19. 20. 21. 22. ubi obſervanda eſt illa graviſſima D. *Auguſt.* ſententia ex tract. 24. in Johan. Craturæ omnes ſuam habent linguam, beatus, qui audit vocem creaturæ admonentis, quâ dicit: vide homo, quomodo amaverit me & te, ne audire aliquando in judicio cogatur vocem comminantis, quà dicet ad impios ignis, à me comburatur, aqua, in me ſubmergatur, terra & infernus, à nobis deglutiatur.

Ex verſu. 12.]

Væ ædificanti civitatem cædibus] De locis communibus, qui ex hoc verſu erui poterant, vide ſupra v. 8. & 9. & Mich. 3, 10. 12.

Ex verſu. 13.]

ſine Deo

Ecce à Jehoua eſt, quod populi laborent pro inanitate]

Fruſtra-

Fruſtra laborãt ædificatores dom9, niſi Dominus adſit Pſ.127, 1. 2, Nã cui ipſe benedicit, benedictus eſt, cui maledicit, maledictus eſt. Num.22,6. &, ſi ille non annuit clemẽter omnia ſunt vanitas vaniſſima, & nihil emolumenti eſt homini ex toto labore ſuo, quo laborat ſub ſole Eccleſ. 1, 2. 3. ecquid emolumento eſt ei, quod laboraverit vento c. 5, 16.

omnia vana.

Ex verſu 14.]

Impletur terra cognoſcendo gloriam Jehovæ] Quando pro merito puniuntur obſtinati improbi, Dei nomen extollitur, ac gloria ejus longè lateq; divulgatur Pſal. 52, 8. & 55, 5. 6. 10. 12. & 58, 2. 10. 11. 12. & 61, 3, 9. & 63, 12. & 64, 9. 10. 11. & 68, 36. & 71, 23. 24.

Ex pœna improborum augetur Dei gloria.

Ex verſu 15.]

Væ potum præbenti proximo ſuo, & inebrianti, ut intuearis nuditatem eorum.]

Ebrietatis mala.

Ebrietas quid non deſignat?

iram Dei provocat, dum VÆ illis denunciatur, qui ſunt illi dediti Amos. 6, 3. 6. Eſ. 5, 11. 13. & 28. 1. Dan. 5, 2. Joel. 1, 4. 5. 1. Cor. 6, 10. mentem alienat Prov. 23, 31. Sirac. 19, 2. Hoſ. 4, 11. ad libidinem incendit Prov. 20, 1. Eph. 5, 18. teſtantur hoc exempla Gen. 19, 32. 1. Cor. 10, 7. 8. Luc. 17, 27. Rom. 13, 13. 14.

Ex verſu 16.]

& pœna.

I. Saturaris ignominiâ præ gloriâ] Eadem ebrietas exſcidij cauſa eſt Eſ. 5, 11. 13. 14. 15. 22. 24. 25. exſcidij tam ſpiritualis, ut homo excludatur in hac vita ex regno gratiæ per excommunicationem 1. Cor. 5. 11. & poſt eam ex regno gloriæ Luc. 21, 34. 36. 1. Cor. 6. 10. quâm corporalis Prov. 23, 29. 30. hæc enim ſtomacho cruditatem inducit, epar accendit, pulmones

nes diſſolvit, corpus totum tremore concutit, caput rotat vertigine, pedes labefactat quibus adde oculorum lippientium rubedinem, anhelitus fœtorem intolerabilē, accutiſſimos calculi dolores, lentos ac ingentes podagræ ac chiragræ cruciatus, aquæ intercutis fluxum fœdum &c. vino nimio perit memoriæ theſaurus, hebetatur rationis acumen, & deniq; ut uno verbo dicam omnia, ipſa ebrietas eſt VOLUNTARIA INSANIA, ut ſcribit Seneca epiſt. 84. quem vide. Etiam Bacchi effigiem à veteribus ſapienter propoſitam explica. Ipſe inequitat ASINO, ecce oculi rubent ac lippiunt, vide os diſtortum, labra pendula, conſidera genas flaccidas & inflatas tamen, nota manus tremulas, ecce protuberans venter, ſeu verius aqualiculus, pedes tumidi & contracti, ad incedendum inhabiles, totum corpus beluinum potius quàm humanum. Elegans igitur figura oris hominis ebrij / qui ratione non abſimils aſino, & toto corpore ferè monſtrum.

Bacchi effigies.

Luxuria pœna.

II. Et vomitus ignominioſus ad gloriam tuam] Quando bona in maximum luxum conſumuntur, proximum eſt ut gloria eorum hominum convertatur in ignominiam juſto Dei judicio Dan. 5, 4. 30. Eſ. 3. 16. Pſal. 49, 13. 21. Phil. 3, 19.

Ex verſu 17.]

Pœna taliónis.

Violentia Libani operiet te] Ipſa juſtitiæ divinæ regula flagitat, ut quâ menſurâ quis menſus fuerit, eadem illi metiantur alij Mat. 7. 2. & ſicut quis fecit, faciant ei alij Jer. 50, 17. 15, 18. & ſi quis in captivitatem ducit, in captivitatem abibit, & ſi quis gladio occiderit, oportet eum gladio occidi Apoc. 13, 10. quod dictum unicum in N. T. occidendos eſſe à magiſtratu politico homicidas, contra Photinianos, id negātes probari qoteſt facilimè.

Ex verſu 18.]

Quid profuerit ſculptile.] Vanitas idolorum h. l. declaratur, de quâ jam antè aliquoties Jon. 2, 9. Nah. 1, 14. Mich. 5, 12. 13. 14. Confer cum hoc loco Jer. 51, 47. 52. Ezech. 20. 30. 32. *Vanitas idolorum.*

Ex verſu 19.]

Idololatræ tandem cum ſuis idolis pereunt, ſicut ijſdem in locis in ſuperiori L. C. citatis docetur, quibus adde Deut. 4, 25. 26, & 8, 19. 20. Jer. 5, 15. Deut. 28, 15. Leuit. 26, 14. Eſ. 1. 29. Jer. 1, 16. Amos. 4, 18. Apoc. 14, 8. eorundem ſtultitia & ſtupor mirandus hîc indicatur, quemadmodum 2. Chron. 25, 15. & 28, 23. Pſal. 115, 8, & 135, 6. Eſ. 44. 8. & 45, 20. Jer. 51, 7. Hoſ. 8, 6, 7. Baruch. 6, 7. ſunt autem etiam idololatræ, qui vel ſibi ipſis vel alijs creaturis confidunt nimium. Sup. 1, 16. *Idololatræ pereunt.*

Ex verſu 12.]

I. Jehova e in templo ſanctitatis] Deus in Cœlo habitat per majeſtatem & gloriam, in Eccleſia gratiosè per verbum & ſacramenta. de illa præſentiâ vide Pſal. 2, 4. & 113, 5, & 123, 1. Eſ. 33, 5. & 57, 15. Apoc. 7, 15. & 21, 3, de hac loquuntur dicta Exod. 24, 16. Deut, 4, 7. 2. Sam. 7, 5. 6. 1. Reg. 6, 13. & 8, 12. 27. Pſal. 9, 12. & 132, 14. & 145, 21. Eph. 3, 17. Rom. 8, 9. 11. 1. Cor. 3, 16. 2. Timoth. 1, 14. Jacob. 4, 5. *Dei habitaculum*

II. Sile à conſpectu ejus ô univerſa terra] Omnes creaturas decet, ut reverenter & colant ſuum creatorem illiq; ſint ſubditæ: inprimis verò homines, in quos tanta ipſe congeſſit beneficia, in creatione, redemtione, ſanctificationem, quâ de re hinc inde in ſcriptura. Ex multis locis brevitatis ergò nunc nobis ſufficiant hi pauculi Pſal. 67, 4. 6. 8. Joc. 38, 7. Prov. 20, 12. Pſ. 33, 8. 9. & 95, 6. Act. 4. 24. & 14. 15. *Reverentia Deo debita.*

CAPUT TERTIUM.

Argumentum.

Summa.

EST inſignis precatio, quam propheta de calamitatibus Eccleſiæ Dei impendentibus certior factus in uſum ejus ſingulorumq; fidelium ipſius membrorum dictavit, in quâ infirmitatem ſuam confeſſus, ſalutem ac ſubſidium in iſtis calamitatibus à Deo anxiè petit, oſtendens, quibus pios jnniti oporteat fundamentis, Dei miſericordia & promiſſionum veritate ſe confirmat, utramq; mirabilium operum à Deo majorib, præſtitorum recordatione probat, & tandem ſe quoq; ijs fretum in medijs malis in Deo ſalvatore ſuo liberationum ejus certa concepta fiducia exultaturum concludit.

Analyſis. partes. tres: 1. Poſtulatio.

Partes hujus orationis præter titulum ſive inſcriptionem v. 1. contentam, ſunt tres: prophetæ poſtulatio, argumentorum, quibus eam ſe obtenturum ſperat, narratio, & hinc nata fidei gloriatio. Prima pars, poſtulatio ſive petitio continet propoſitionem, quâ rogat Deum auxilium, ut ſervet ſuum populum, neq; ſtricto jure cum eo agat. Habet verò duo, occationem poſtulati; videlicet timorem, quo ex revelatione malorum fuit perculſus Habacuc, & poſtulatum ipſum populi captivi v. 2. Secunda pars argumentorum, quibus fides de petitionis certo complemento certioratur, narratio, habet Confirmationem. Argumenta ſunt duplicis generis, priûs à divinis operibus, poſterius à promiſsionibus. In priori eſt primum demonſtratio gloriæ majeſtatis Dei, tum toti populo Jſraelitico ſpectatæ, præcipuè in monte Sinai in promulgatione legis, & Aegyptiacis plagis v. 3. 4. 5. tum populis exteris v. 6, 7. propterea verò inſtituta, ut oſtendat,

2. Argumentorum narratio.

dat; cùm Deus tam potens ſit, facilè eum poſſe, ſi velit, ſuos ex captivitate eripere. Deinde ponitur operum Dei exornatio a ſingulari narratione rerum, mirificè à Deo in ſalutem ſui populi, ejusq́; hoſtium perniciem geſtarum & in omnibus fermè elementis, tam in aquis maris rubri & Jordanis diffiſſis, non propter ullam ſuam culpam, aut Dei in eas iram v. 8. ſed propter liberationem populo Dei in fœdere cum Abrahamo inito ac juramento confirmato promiſſam v. 9. 10. quàm in cœlo v. 11. & terrâ, ubi exaggeratur potiſſimum, quod Deus in familia Davidis regnum conſtituit, & per illum regem hoſtes reliquos ex terra promiſſa profligavit v. 12. 13. 14. 15. Poſterius argumentū eſt à promiſſionibus Dei pios ab omni hoſtium metu (quo perculſi primum fuerant) liberantibus v. 16. Tertia pars eſt orationis hujus concluſio à gloriatione fidei in medijs malis v. 17. exultantis in Deo ſalvatore ſuo v. 18. cum ipſe ſit robur infirmorum v. 19. *3. Concluſio.*

Magis populari ratione alij intermediam partē ita proponunt, ut dicant, enumerari in eâ octo ſtupenda Dei miracula antea in populi ſui auxilium & hoſtium interitum patrata, quorum I. in genere, potens & miranda Jſraelitarum ex Aegypto eductio v. 3. 4. II. in ſpecie, Ægyptiorum, peſte, grandine, fulguribus facta afflictio v. 5. III. terræ Canaan inter tribus Jſrael diviſio, gentiumq́; in eâ habitantium expulſio v. 6. IV. terræ Chuſan & Midian per populi Jſraelitici judices Othonielem & Gideonem inſtituta perturbatio & afflictio v. 7. V. iræ divinæ in Pharaone ejusq́; exercitu declaratio, mirabilisq́; Jſraelitarum ſalvatio v. 8. 9. 10. VI. ſolis & Lunæ ſtatio v. 11. VII. Cananæorum totalis deletio & terræ ſanctæ occupatio v. 12. VIII. populo Jſraelitico per Davidē præſtita liberatio v. 13. *Popularis diſpoſitio.*

PARS PRIMA.

Non agitur hic de Chriſti adventu primo,

Verſ. 1.] Hactenus prophetæ noſtri concio ſeu duplex Quæſtio, & Dei ad eam data reſponſio ſeu prior pars generalis hujus vaticinij: ſequitur poſterior, videlicet pathetica ejuſdem oratio, in quâ plerique veterum patrum, ſicut & multi recentium pontificiorum interpretum exiſtimant agi de primo Chriſti adventu in carnem, vide præter alios Aug. lib. 18. C. D. c. 32. & Riberam in Commentario in hanc ſententiam adornato, ubi citat plurimos; mihi autem ejus ſcrinia compilare, & inde magna conficere Commentaria eſt religio, qui non ſpecto meum lucrum potius, quàm lectorum profectū. Alij putãt, quod loquatur de adventu Chriſti poſtremo ad judicium extremum, cujus majeſtas hic deſcribatur. Verum ſi rem attentius conſideramus, apparebit, quod potius propheta Deum ſolitæ ſuæ miſericordiæ, liberationis & auxilij commonefaciat, dum gloriam in miraculis oſtenſam, & robur ſæpe contra hoſtes populi ſui exertum explicat, & proinde his nunc quoque in reprimendis Chaldæis Deum uſurum certâ ſpe præſumit, & in fide exultat.

nec poſtremo.

Occaſio hujus cantici.

Idem oſtendit occaſio data Habacuc, ut ſcriberet hoc Canticum, nempe cùm ex revelatione divina multas calamitates inſtare pijs populi ſui requijs unà cum improbis, cognoviſſet, cùm ſuo ipſius, tum eorum nomine ſe ipſum coram Dei judicio q. rerum ſiſtit, culpam agnoſcit, pœnam deprecatur, quum eâ valde eſſet conſternatus, & in medijs hiſce anguſtijs orationem hanc fundit, eamque afflictis quaſi formulam præſcribit, quâ ipſi deinceps utanrur in afflictionibus, orantes, ne Deus cum ipſis agat ſecundum delicta, neque

neq; ſecundum peccata ipſis retribuat, ſed memor priſtinæ clemētiæ populo ſuo in miraculoſis liberationibus ſæpè declaratæ idem nunc quoq; faciat pro ſolitâ ſua miſericordiâ.

Forma.

Conſcripta autem eſt hæc oratio ad imitationem pſalmorum Davidicorum, id quod teſtantur voces in eâ repertæ Pſalmis illis peculiares, ut videre eſt v. 1. 3. 19. ut quemadmodum argumento cum ijs convenit, ſic quoq; ſtylo non diſcrepet, quam ob cauſam etiam titulum, qui argumentum & ſcopum oſtendat, præfigit, qui eſt: *Oratio Habacuc prophetæ ſecundum odas mixtas.* Oratio & quidem illa, ſi ἔμφασιν vocis hebrææ תְּפִלָּה (de quâ pluribus dictum eſt Pſal. 4, 2.) ſpectes, quæ fit per mediatorem coram judice, quomodo hîc indicatur hanc precationem eſſe talem, quam παράκλητος ἡμῶν Chriſtus 1. Joh. 2, 1. & Spiritus Sanctus Johan. 15, 26. Rom. 8, 26. cum pio coram Dei tribunali fundant, quò nonnulli ſolent trahere illud loquendi genus, quod hic quoq; videmus eſſe adhibitum, quodq; in titulis Pſalmorum Davidicorum eſt frequens תְּפִלָּה לַחֲבַקּוּק, i. e. oratio Habacuco, ſcilicet dictata à Spiritu Sancto. quanquam etiam ſimpliciter illud rectè explicari poteſt, oratio Habacuci tanquam Spiritus S. amanuenſis, vide titulum Pſalmi 3. & de varijs interpretationibus vocis hebrææ שִׁגְיוֹנוֹת titulum Pſal. 7. Nam quod eam pleriq; hic vertunt & acriter defendunt, *pro ignorantijs*, non habebit locum, ſi argumendum orationis perpendas diligentius. Non enim peccatorum ex ignorantiâ commiſſorum petit veniam. Quin etiam ignorantiæ ſeu peccata per errorem & ignorantiam commiſſa appellantur שְׁגִיאוֹת Pſal. 19, 13. non illo nomine, quod hic extat & in tit. Pſalm. 7. Radix autem, unde deſcendit, ſignificat erravit, quocunq; modo, etiam ita ut ſe quis oblectet

תְּפִלָּה

לַחֲבַקּוּק

שִׁגְיוֹנוֹת

שְׁגִיאוֹת

oblectet Prov. 5, 19. & 20. 1. id quod ad noſtram explicationẽ benè quadrat. Alij verò, qui paſſivè explicant, de ignorantijs i. e. de rebus, quas non capit humana ratio exemplo deſtituuntur, cum ſemper activè uſurpetur, Deniq; (ut mittamus multas expoſitiones alias leviores) qui contendunt, deſignari eâ, multâ curâ elaborata carmina, cum שְׁגָה inter alia ſignificet, multus in re fuit, â nobis non admodum diſſentiunt. Propterea enim quod ex varijs carminum generibus hæc oda conſtat, multam curam adhiberi in compoſitione ejus omninò neceſſe fuit. Ex his quoq; quid de illà Lutheri verſione ſtatuendum ſit, liquere putamus, quando habet, Für die vnſchüldigen. Neq; enim ſi quis literam ipſam præfractè urgeat, eſt in textu hebræo concretum, ſed abſtractum, neq; propriè vox hebræa innocentiam (quæ denotatur voce נִקָּיוֹן Pſal. 26, 6.) ſignificat; ſed ſuo conſilio gravi græcos interpretes potius hic, quâm apices textus hebræi ſecutus in titulo ita reddere voluit, ut eum explicaret melius ac facilius. Atq; ita ſenſu argumenti expreſſo, cura ei de verbo ipſo non fuit. Eſt enim hæc oratio pro pijs, & reſpectu aliorum extremè malorum, innocentibus â propheta fuſa atq; ſcripta. Lutherum igitur hic quoq;, ut alias ſæpiſſimè, potius bonum interpretem,

qui verbum verbo non curat reddere

in linguâ aliâ, quam metaphraſten egiſſe credimus.

Lutheri verſio conciliatur.

Verſ. 2. Hæc de titulo ſufficiant dicta hoc loco: Porrò oratio ipſa primum ſummã poſtulationis proponit ut Deus in præmonſtratâ mundi perturbatione, atq; horribili calamitate ſuorum fidelium miſereatur. Argumenta deſumuntur ex perſona afflictorum, quia ſunt opus ejus, & Dei, cujus natura illa eſt, ut nec in irâ miſericordiæ prorſus obliviſcatur.

ſumma orationis

Argumenta ejus.

viſcatur. Poſtulationis verò occaſio eſt timor, quo propheta ex revelatione malorum fuit perculſus, iſq; his verbis indicatur.

O Jehova, audivi auditionem tuam, pronunciatum & rumorem de pœna, quâ nos decreviſti afficere, quomodo שֵׁמַע paſſivè ſummitur, ut ἀκοή apud græcos (vide quæ dicta ſunt Obadj v. 1. Nahum. 3. 19.) ex quo audivi, commoveor, horreſco, metuo, vereor & timeo, ut poſſimus in tantis malis ſubſiſtere, qui tamen ſumus *opus tuum,* & periculum eſſe videtur, ut ſalvi in captivitate permaneamus, atq; ex eâ revertamur; te vero rogamus, tu *in medio annorum* captivitatis, quamdiu illa durat, interea temporis, Luther. mitten in den Jahren / zu rechter zeit vnd mitten in der noth / hoc tuum opus, hunc tuum populum *in vita conſerva* & recrea, ne peſſum eat,. Ut enim mors omnis generis mala in ſcripturis denotat, ſic vita omnia bona, *interea temporis* tum apud exteros magnificis operibus, tum apud tuos ſalutari verbo *notum fac,* te miſereri tuorum, ex miſericordia poſtulatum hoc comple *in* juſta *irâ* (quæ eſt apud homines commotio) propter peccata noſtra, ex quâ oritur afflictio (quod Lutherus exprimit. wen trübſal da iſt, Quando enim Deus iratus eſt, ſtatim adeſt calamitas) *miſerei recordare,* fac experiamur, quanta tua ſit clementia, quomodo, quando Deus ipſo demonſtrat opere, ſibi rem quandam eſſe curæ, quam eum non admodum curare exiſtimabant homines recordari ejus dicitur. Gen. 8, 1. & 9, 15. & 30, 22. Exod. 6, 4. Quod verò Lutherus b. m. hæc pleraq; aſſertive vertit, huic interpretationi non obſtat (uti non nemo arbitratur) ſed potius eandem confirmat. Nam qui ex fide vera petit, vivifica, notum fac recordare, ille certâ ſpe plenus dicere rectè poteſt,

שֵׁמַע:

Mors, vita.

Deus recordatur.

du macheſt lebendig / du leſſeſt kund werden / du gedenckeſt. Græci autē Interpretes, ut ſæpe alias, hic non tantum legerunt perperam, ſed & barbariſmum in ſacrâ lingvâ commiſerunt maximum vertentes, ἐν μέσῳ δύο ζώων, in medio duorum animalium cognoſceris, dum pro שָׁנִים שְׁנַיִם, pro חַיֵּיהוּ חַיּוֹת ſupponunt. Neq; eos excuſabit quiſquam, quod ob myſterium ipſis revelatum ita reddiderint, quod videlicet Chriſtus (de quo totam hanc orationem qui explicant, miſere torquent textum) ſit apparituras & videndus (1) vel inter duo Teſtamenta (2) vel inter duos latrones in cruce (3) vel inter duos colloquentes cum ipſo in monte Moſen & Eliam, quando transformabatur ut Auguſtinus l. 18 C. D. c. 32. explicat, vel (4) quod Riberæ valdè placet, quod Eccleſiæ ex traditione Chriſtus Bethlemi natus in ſtabuli præſepio inter duo animalia bovem & aſinum, ſit agnitus. In textu enim fundamentali cum iſta non habeantur, nec ulla ſcripturæ analogia poſſit dari, imò ei pleraq; repugnent: nec alias hæc ultima Riberæ probata commenta certa ſint; meritò ab ijs hoc loco recedimus, & Jeſuitæ Riberæ diſpiciendum eſſe dicimus, quomodo â vulgata ſua latina verſione Canonicâ pontificijs (quæ habet, in medio annorum notum facies) poſſit recedere: nos autem miſſis his nugis & conjecturis ejus incertis ad textus explicationem revertimur.

Græci hic errant.

Quæ duo animalia. 1. 2. 3. 4.

LOCI COMMUNES.

Ex verſu 1.

I. *Oratio Habacuc*] In omnibus malis tutiſſimum aſylum hominis pij eſt oratio Pſ. 120, Prov. 18, 10.

Preces aſylum.

II. *Secundum odas erraticas*] In precibus requiritur attentio & ardor, Matth. 6, 6, 7, Jacob. 5, 16.

Ex verſu 2.]

I. *O Domine, audiens pronunciatum tuum*[Deus prænunciat futuras clades ut homines eas caveant, nec temere eas accidere cenſeant Amos. 3, 6. 7. Propone exemplum Davidis Pſal. 6, 4. 7. 8. & 38, 3. 4. 2. Sam. 12. 13. & 24, 10. 14. 17.

Prædicuntur mala, ut caveantur,

II. *Timeo*] Finis & utilitas comminationum divinarum eſt, ut timeamus irã ejus & peccata noſtra agnoſcamus atq; deploremus, exemplo Ezechiæ Eſa. 38. 14, 16. 17. Ninevitarum Jon. 3, 5. Corinthiorum 2. Corinth. 7, 11.

& Deus metuatur.

III. *Opus tuum vivifica*] Eccleſia & omnia ejus membra ſunt opus Dei, quod ipſe fecit & diligenter conſervat Pſ. 100, 3. & 90, 17. & 138, 8.

Eccleſia, opus Dei.

IV. *In commotione iræ miſereri recordare*] Fundamentum omnis orationis Deo placentis eſt miſericordia Dei gratuita & ad hunc ſemper eſt recurrendum, & ſimul optima hæc eſt conſolatio, quod Deus etiam in irâ recordetur miſericordiæ. Exempla illius rei extant innumera cum in Pſalmis 6, v. 5. & 9, v. 10. 11. & 25. 6. 7. & 51, 3. & 103, 6. 7. 8. 9. & orationibus ſanctorum in V. T. Exod, 32, 11, 12, Num, 14, 17. Eſ. 12, 1. Jer. 14, 7. Thren, 3, 55. Dan. 3, 89. 90. & 9, 6. 16. Hoc probatur Pſa. 30. 6. Jacob. 2, 13. accedamus igitur cum fiducia Heb. 4. 16. & 10, 19. 22. 23. quia in ſilentio & ſpe erit fortitudo noſtra Eſa. 30, 15. Deus enim non ex corde affligit ſuos Thren. 3. 33. miſerens miſeretur illorum Jer. 31, 20. & malo ablato, delectatur illis benefacere Jer. 32, 41.

Oratio nititur Dei miſericordia.

Secunda Pars.

Verſ. 3.] Hic primum deductio Iſraelitarum miraculoſa, & promulgatio legis cum majeſtate maxima facta deſcribi-

תֵּימָן tur, unde Dei potentia ſatis elucet. Deus, inquit, מִתֵּימָן i, e. ex auſtro ſeu *meridie venit*. Omnis enim auſtralis regio reſpectu terræ ſanctæ dicitur Theman, ut ſcribit Hieronymus in locis hebraicis, quia quia ad dextram mundi partem juxta ſcripturam ſita eſt. vide in Amos 1; 12. Obadj v. 9. & *Sanctus* ille Iſraelis, Deus ipſe, unde omnis Sanctitas, Sup. 1; 12. *è monte Paranis*, monti Sinai contiguo, qui eſt in deſerto Pharan, quod occupaturi terram ſanctam peragrarunt Jſraelitæ Num. 10, 11, 12. 33. & 12, 1. & 13; 27. Deus populum ſuum ex ſervitute Aegyptiaca liberaturꝰ Moſi apparuit in regione Idumæorum ad montem Horeb, & deinde eum cum populo per montoſa Seir deduxit in terrã promiſſionis confer Deut. 1, 2. & 2, 1. & vide duo loca Deut. 33; 2. Jud. 5, 4 ad quæ alludit hic propheta. Hoc cum dixiſſet, ſubijcit סֶלָה, quæ dicto aliàs non occurrit in biblijs, niſi in pſalterio & in hoc cantico. De cujus variâ explicatione & verâ ſignificatione dictum eſt ſatis prolixè in enarrat. Pſal. 3. Pag. 69. 76. ubi, ſi placet, videri poſſunt. Addantur nunc ſaltem illa, quod à ſẽtentia ibidem approbata non procul abeat Hieronymus in epla, ad Marcellum. Ut ſolemus, inquit, nos completis opuſculis ad diſtinctionem rei alterius ſequentis medium interponere, *Explicitè* aut *Feliciter*, ita Hebræi, ut, quæ ſcripta ſunt, roborentur, facere ſolent, ut dicant Amen, aut in ſempiternum, aut Sela. In eandem ſententiam ſatis bene ſcribit Ribera in hunc locum num. 23. Exiſtimo, ubicunq́ ponitur Sela cantores paululum quieſcere ſolitos, ut quoniam non niſi poſt igſiniores ſententias ponitur, auditores quieſcentes, rei illius gravitatem & magnitudinem conſiderarent, aut, ubi optantis vox eſt, ore & votis faverent, ſimulq́ hoc cum Pſalte optarent. Hoc loco igitur id notat vox iſta inſerta,

Deſertum Paran.

סֶלָה

Hieron.

Ribera.

ſerta; ſummâ eſſe hoc conſideratione dignum, quod Deus ita è Theman venerit, & è monte Paranis: ſubijcitur ratio, quia eo tempore *operuit cælum* ipſum *decor*, & majeſtas ejus, *& laus ejus implevit terram*, quomodo vocem תְהִלָּה in vulgata ſignificatione potius placet accipere, quam cum Junio, Druſio, alijsq́ pro luce, quorum ratio hic non militat, quod verbum, unde dicendit, in Hiphil ſplendere ſignificet Job. 25, 5. & 29, 3. & 31, 26. & 41, 9. Eſa. 13, 10. primum quia nomen nunquam ita uſurpatum legitur in biblijs: de inde eſſet ταυτολογία hoc loco, cum ſequenti verſu agatur de luce ſeu ſplendore Dei.

ותהלה

Verſ. 4.] Sic enim pergit propheta, dum oſtendit, quod Dei majeſtas ac potentia ſit infinita, & rebus omnibus formidabilis, quia ſplendor ejus, dum fulgara illuſtrabant cœlum & terram, nullius creaturæ oculis aſpici potuit Confer Exod. 19, 16. Pſal. 18, 9. Hebr. 12, 18. *Nam ſplendor* tanquam *ipſius lucis*, i. e. ſolis, qui κατ᾽ ἐξοχὴν ita dicitur, ut Job. 31, 26. & 37, 20. vide 2. Cor. 3, 7. 13. & hoc malim, quam per cornua hoc loco intelligere Dei robur, quod alias ſcriptura figurat cornibus. Hic enim de ſplendore agi liquidum eſt, in quo fuit robur abſconditum, non autem hic revelatum, ut ſequentia explicant. Ille enim ſplendor non erat ipſa Dei eſſentia, ſed potentiæ illius mirandæ velamen, ſymbolum integumentum, indicium, ut alias in luce inacceſſa Deus ſe oſtendit, eamq́ inhabitare dicitur Exod. 33, 22. Pſal. 18, 11. & 104, 2. 1. Reg. 10, 11. 1. Timoth. 6, 16. Quamvis enim glorioſiſſimè coram ſuo populo appareret in ſplendore lucidiſſimo, tamen ne ſic quidem explicabat totam majeſtatem ac potentiam ſuam, ſed potius radijs quibusdam velut umbraculis obtegebat, ne illa in ſe ſpectata creaturas

Lux i. e. Sol.

Deus habitat in luce.

abſorberet penitus. nam *ibi erat abſconſio roboris ejus*, ita tamen ut effecta ejus toti hominum generi, inprimis verò tum Aegyptijs metuenda.

Verſ. 5.] *Anteivit eum peſtis, & præceſſit anthrax* carbunculus ſeu κραῦσ@, *ad pedes ejus*, quibus ipſe, cum venit iratus improbis, velut armis lethalibus, eſt circummunitus, ut judicia ſua arbitratu ſuo præſtet, quocunque pergit. Deſcriptio autem hæc à regibus mundanis deſumpta eſt, qui, cùm urbem ingrediuntur magnificè antecedunt eos multi ſervi à pedibus ſeu anteambulones: ſic peſtis & morbi acutiſſimi ſunt apparitores Dei, qui ipſi aſtant,

Dei apparitores.

& Deus irritatus ab irâ
Quo vertet ſe cunque pedum hæc veſtigia cernas.

דֶּבֶר

Vide & expende Exod. 9, 3. 6. 23. 24. Pſal. 78, 48. Sap. 16, 16. Num. 14, 12. peſtis autem hic benè dicitur דֶּבֶר quia peculiari decreto numinis, peccata hominum per eam punientis, non fortuitò accidit, quomodo דִּבֵּר ſæpè ſignificat, decrevit. Qui vero & ubi in biblijs alterum vocabulum, quod inflamationem & morbum ardentiſſimum denotat, videlicet רֶשֶׁף ſignificet diabolum, vulgatæ verſionis latinæ patroni nobis oſtendant, ſiquidem, quam Ribera habet h. l. num. 27. 28. Hieronymi (ſi modo ejus eſt) incerta conjectura, nihil probat, cum petat principium, quod ſit ille ipſe dæmon, qui principatum tenet inter alios, quique in paradiſo locutus eſt mulieri, & ex maledictione Dei accepit nomen, cùm רֶשֶׁף ſit repens ventre. Falſiſſimum enim hoc eſt, & fortean illud cum רֶמֶשׂ confundit. Ut taceam, non unum dæmonem ibi eſſe reprobatum in Geneſi, ſed etiam totum ejus ſemen.

רֶשֶׁף

Verſ. 6.] Et illa mirabilia viſa ſunt in Aegypto ac deſerto: ſequi-

ſequitur ipſa populi Iſraelitici in terram promiſſam introductio, ejuſq́; diviſio, in qua notanda & Dei decretum, ac autoritas, & vires, qui ſolo viſu perterrefecit gentes bello aſperrimas. Nam *ubi* in terra Canaan *conſtitit* Deus, cujus numen præſens erat ad arcam, *terram*, quam populo ſuo in hæreditatem attribuit, *menſus eſt* per ſuos miniſtros Moſen, Joſuam &c. qui ipſius juſſu eam Iſraelitis funiculo diviſerunt Num. 32. & 34. capp. Joſ. 1. 5. 1. 12. capp. Pſal. 78, 55. nec magno cum labore hoc effecit, dictum factum reddidit ad ſolum aſpectum disjecit gentes, quæ terram Cananæam incolebant, & valde firmiter in eâ regione erant radicati, *vidit* ſaltem, torvumq́; eis oſtendit vultum, ſtatim profligavit, eas diſturbavit, ê loco ejecit & *diſſipati ſunt* ſubitò, quorum *montes erant æterni*, ſatis muniti & durabiles, *incurvati ſunt* illi, Deo dicente, quorum *colles* erant *perpetui* & quorum regnum ita erat ſtabilitum, ut non facilè id peſſundare vel evertere quis poſſet Num. 13, 21. 31. 32. ſed agnoſcimus hîc Dei vocem, manus, pedes, decretum & potentiam, quam exeruit, ut Moſes precatus jam antea fuerat Exod 15, 14. 15. 16. & eventus probavit, ſicut fatetur Rahab. Joſu. 2, 9. 10. 11. incurvati ſiquidem ſunt ab eo, *cujus* ſunt *ambulationes ſeculi*, ab eo, penes quem eſt totius mundi gubernatio, cujusq́; ſapientia totum hunc orbem moderatur. Et ſic potius membrum ultimum hujus verſus ad Deum referendum eſſe quam ad populos terræ Canaan, indicat numeri Enallage, ut rectè obſervavit Lutherus noſter, Druſius & pauci alij. Pleriq́; enim de Cananæis interpretantur.

Montes æterni.

Verſ. 7.] Amplificat verò propheta porrò illum terrorem Cananæorum panicum ab adjunctis, videlicet quod

tam

tam horribili exemplo in illos ſtatuto vicini Syri, Arabes, Aethiopes, & Medianitæ quoq; ſunt territi, qui alias populo Dei terrori fuerant. Nam *locum vanitatis* & perturbationis Rom. 8, 20. & talem, qui non diu erat permanſurus, *vidi* eſſe tentoria *Cuſchan*, regis Syriæ interamnis, quem devicit Othniel Jud. 3, 8. 9. 10. qui tamen rex, quia nomen habet â כוש filio Chami, ex quo orti ſunt Arabes & Aethiopes, qui adhuc in lingua hebræa eo vocantur nomine 2. Reg 2. 19. 9. Jer. 13. 23. valde probabile eſt quod ex iſtis populis fuerit oriundus, & cum ingenti manu in Aſſyriam irruperit, eamq; occupaverit, quemadmodum tunc temporis fieri crebro ſolebat. & proinde Lutherus cum multis alijs non adeo malè vertit, tentoria Aethiopum. ſed & eodem terrore ſunt perculſi Midianitæ. Nam *commota ſunt*, tremueruntq; *aulæa* ſeu ex aulæis extenſis facta tentoria *terræ Midianis*, quum Gidion mirabiliter ope Dei adjutus eam in caſtris degentem percutiebat Jud. 7, 7. &c.

Cuſchan.

Deus non eſt iratus fluminibus.

Verſ. 8.] Sed ne dicerent impij, quod Deus multa talia miricula feciſſet in rebus creatis, non quod ſuum vellet juvare populum, ſed quod in illas creaturas fuerit iratus, atq; ita fieri potuiſſe, ut Jordanis & maris rubri aquæ ſint diffiſſæ, quas ſiccis pedibus Jſraelitæ caſu tranſierint, (vide Scalig. Exerc. 52,) præoccupat propheta elegantiſſimâ Interrogatione Rhetorica, qua partim impios illa facinora egregia negantes, vel elevantes miracula refutat, partim pios in fide ſtabilit & confirmat. Quis enim eſt, qui poſſit probare quod Deus in mare ipſum & flumen Jordanis fuerit iratus? dic tu verum, ô veritas? *an contra flumina accenſa fuit* ira tua, *o Jehova?* an *contra ipſa flumina ipſa ira tua* fuit directa, an *contra mare* rubrum *furor tuus*, cum id exſiccaretur?

quum

quum anteires velut ſtrenuus imperator & Dominus Zebaoth tuum exercitum tuumq́ populum comitabaris (*ἀκολουθῶν* 1. Cor. 10, 4. quaſi *ὁμȣ̃ κελεύθων*) potentiſſimè, tum, inquam *quum inſidebas equis tuis*, qui ſunt nubes, *& curribus tuis ſalutaribus;* quibus ſalutem tuo præbebas populo, quibus verbis ſine dubio alludit ad hiſtoriam Exod. 13, 21. & 14, 14. deſcriptam, quæ cum his eſt conferenda. *Ακολουθέω.*

Verſ. 9.] Verum licet hoc eant negatum omnes improbi, tamen ita ſe res revera habet, ô Deus: nam ſatis manifeſtum in illis miraculis fuit te fovere tuam Eccleſiam & auxilium ipſi præſtare, quippe in cujus uſum etiam ex ipſis ſaxis ſciſſis aquam produxiſti Num. 20, 10. & 21, 16. 1. Cor. 10, 4. quomodo in ſequentibus verbis eſt quædam ſubjectio ad interrogationem præcedentem. Nam revera *nudus factus eſt* maris rubri & Jordanis *alveus arcu tuo*, tuo robore ac viribus, ô Imperator maximè, & horum beneficiorum omnium fundamentum eſt tua promiſſo gratuita, nempe fecisti illa *juramenta tribubus data*, *ſermone* illo, quem cum Abrahamo Gen. 15, 14. 15. & 17, 8. alijsq́ patriarchis habuiſti Sic enim hoc loco juramenta tribuum accipimus paſſivè, pro juramentis, quæ ipſis facta ſunt à Deo, quemadmodum aliàs fœdus Abrahami dicitur fœdus cum ipſo ictum & ſancitum, benignitatesq́ Davidis appellantur beneficia ipſi præſtita. *Sela*, de qua voce ſuprà v. 3. Propter illas autem promiſſiones tuas juramento confirmatas cùm alijs ornaſti hunc populum beneficijs, tùm etiam quum laboraret aquarum penuria, *flumina diffidiſti terræ* vel fidiſti terram in flumina, Pſal. 78, 15. 16. ut hypallage, quæ ſacris literis & linguæ ſanctæ non infrequens eſt. *Juramenta tribuum.*

Verſ. 10.] *Te videntes contremuerunt montes*, quando *Montes tremunt.*

M magnus

Aquæ fugiunt.

magnus terræ motus erat in promulgatione Decalogi, Exod. 19, 17. Pſal. 114, 4. 6. *te aſpiciens inundatio aquarum tranſijt*, inundantes & æſtuantes aquæ Jordanis ac maris rubri defluxerunt, ut appareret arida Exod. 14, 21. Pſal. 114, 3. & 77, 16. 17. *& abyſſus edens vocem ſuam, in altum latera ſua extulit*, latera diffiſſarum aquarum, per quas populus tranſiit.

Sol & Luna conſiſtit.

Verſ. 11) His verò miraculis aliud adhuc ſupereſt longè mirabilius in cœlo à Deo effectum, quando ex inſtinctu Dei Joſua ſolis & Lunæ curſum inhibebat Joſ. 10, 12: nam tum *ſol* & *Luna* non ſunt progreſſa, ſed utrumque ſidus immotum contra ſuam naturam *in ſua habitatione conſtitit, & pergente ſole lucere* præter naturæ ordinem *ad iſtam lucem* ſolis ſup. v. 4. *ſagittæ tuæ* ſeu fulgetra (quæ porfani poëtæ, διὸς βέλη nominant) Pſal. 18, 14. & 144, 8. *itarunt* & emicuerunt, *& ad ſplendorem* præternaturalem ibat *coruſcans haſta tua*, h. e. lapides grandinis Joſ. 10, 11. qui hic coruſcantis haſtæ nomine veniunt, quia occidunt, ut haſta acuta, & cum fragore fulgetris & tonitru erant permiſti, ſicut & Exod. 9, 23.

Haſta Dei

Verſ. 12.) Quid multis? nulla eſt regio aut gens, quam tu Deus in ira tua non proteras aut conculces, ideoque meritò ad te preſſa confugit Eccleſia, qui olim *cum indignatione progrediebaris in terram Canaan, ut triturares* & abſumeres Amos 1, 3. Mich. 4, 13. *gentes.*

David Unctus Dei.

Verſ. 13.) Et quum adhuc ex populi negligentia multæ ex ijs, & finitimis remanebant, quæ poſtea tuum populum affligebant, tandem *proceſſiſti tu ad ſalutem populi tui*, ut eum ab illis quoque liberares, *ad ſalutem* inquam *proceſſiſti cum uncto tuo* Davide 1. Sam. 16, 12. 13. 2. Sam. 5, 3. 16. & 19, 22. &

22. & 22,51. Pſal.20,7. qui uncti illius Domini & veri Meſſiæ Chriſtiq; venturi typus erat, ſicut & Joſua, hic populum Iſrael introducendo in terram promiſſam, ille hoſtes ſuperſtites delendo, ut 2. ſamuel, 5,8,10. capp. videre eſt. Falſum igitur eſt illud fundamentum, quod in hoc capite de Chriſto agatur, quia uncti ſeu מָשִׁיחַ hic fit mentio, quia illud nomen de multis alijs in V. T. uſurpatur. Per hunc unctum igitur Davidem regem *fregiſti caput è domo improbi usq; ad collum*, unumquemq; principem inimicorum populo tuo adverſantium ita ſuſtuliſti funditus, ut quum caput a collo à cervice præciditur, reges & duces Philiſtiorum, Moabitarum, Amonitarum, Syrorum, Edomitarum, per eum ita domuiſti, ut caput & cervicem ſeu collum erigere amplius non poſſent, *nudando ita fundamentum*, & terram tuam ab hoſtibus liberando, qui eam ita tegebant, quaſi perpetuò in eà fuiſſent radicati vide ſup. v. 6. Et hoc quiſquis audis ac legis, benè expendito, id eſt *ſela.* ſupr. v. 3, & 9. Hæc explicatio longè ſimplicior eſt, quam illa, quâ exponitur hic verſus de Pharaonis & primogenitorum in Aegypto interitu (quæ tamen ſententia etiam noſtræ non eſt contraria, ſed ſubordinata) & firmant illam ſequentia hoc modo:

Verſ. 14.] Tu Deus *perforaſti virgis illius* uncti tui regis *caput pagorum ejus*, ita eos, qui in plagis & regionibus finitimis erant reliqui, & tuum infeſtabant populum per Davidem evertiſti, ut ſi montes & munitiones, quibus confidebant, terebra pertudiſſes, idq; nullo negocio, quia virgæ uncti tui fuerant ad perforandum ſatis, & tum, quum *excitarent procellam ad diſpergendum me* populum tuum quum *exultatio illorum* eſſet, *ac ſi comeſturi* planeq; abſumpturi fuiſſent

perforare caput pagorum.

fuiſſent me *pauperem* Jſraelem, ſæpe latentem metu illorum, tempore Judicum *in abſcondito*.

Verſ. 15.] Sed tu, ô Deus liberaſti me, qui olim majores noſtros per medias aquas deduxiſti ſup. v. 8. 9, 10. *tu iter feciſti ad mare equis tuis*, qui nubibus quaſi vectus videris, cum ſis in cœlo, Eſa. 19, 1. ſup. v. 8. & contendiſti *ad acervum aquarum multarum*.

Verſ. 16.] Hæc ſtupenda olim patraſti opera, quæ cum ego piâ mente recolo omninò futurum ſpero ut promiſſi tui memor nos quoque ex Babylonicâ captivitate clementer ac mirabiliter reducas, quam cum ego, & omnis pius mecum audimus, maximo pavore concutimur, & tali, qualis in ſupra modum expavefactis ſolet apparere: *Audivi Domine* ſup. c. 1, v. 6. futurum eſſe, ut captivus abducatur per Chaldæos tuus populus, audivi & expavi, meque perculſo propter ſuperiorum viſionum gravitatem, *commotus eſt venter meus*, id eſt hoc loco, cor meum ut Prov. 20. 27. *ad vocem iſtam palpitant labia mea*, metumque iſtum conſequitur oris pallor, & labiorum tremor, *invadit putredo*, velut teredo, coſſus, termes, ligna & oſſa corrodens, *oſſa mea*, deniq; *commoveor in loco meo*, ego qui requieſcere ſolebam *poſt diem ad verſitatis*; quiq; temporibus adverſis quietus eſſe ſolebam, ad famam hujus calamitatis penitus conſternor, quia *aſcendit* contra populum Judaicum hoſtis Chaldæus *turmatim populaturus eum*, quod verbum vide Mich. 2. 14. & 2. Reg. 24. 2. & hiſtoriam ipſam, de qua hoc loco ſermo eſt 2. Reg. 25.

Timor magnus, ejusq; ſigna.

LOCI COMMUNES.

Ex verſu 3]

Miranda ſunt notanda.

I. *Deus à meridie venit*] Antiqua Dei facta ſtupenda & mi-

& miracula ſæpe ſunt repetenda, ut diſcamus timere ejus iram, & ſperare miſericordiam Pſal. 44, 1. & 75. 2, & 76, 2. & 78, 3. 4.

II. *Laus ejus implevit terram*] Dei gloria eſt cantanda 1. Chron. 16, 24. Pſal. 96, 3, 4. 7. 8. & 57, 10. & 108, 4. 5. Eſa. 40, 5. *Laus Dei enarranda.*

Ex verſu 4.]

Splendor tanquam lucis affuit] Dei oculi ſunt ſole longe lucidiores, & inſpiciunt omnes vias hominum Sirac. 23. Prov. 15. 3. revereamur itaq; illos, quoniam omnia ſunt ipſis nuda ac patentia Hebr. 4, 12. 13. *Dei oculi.*

Ex verſu 5.]

I. *Anteivit eum peſtis*] Deus fortis Zelotes varias habet plagas, quas velut exercitum contra improbos emittit, & quibus violatores legis punit, quarum catalogus quidam Levit. 26. Deut. 28. *Dei carnifices.*

II. *Peſtis & carbunculus*] Deus quidem mortem ex ſe ac ſimpliciter non fecit. Sap. 1. 13. & 2, 23. ſed ut eſt pœna peccati. Rom. 5, 12. & 6, 23. & 8, 10. & malum pœnæ eſt ab eo, juſto judicio permittente, imo immittente. *Mors.*

Ex verſu 6.]

I. *Menſus eſt terram*] Deus regna mutat, & dat, cui vult. Dan. 2, 21.

II. *Diſturbavit gentes*] Deus rex ſuæ Eccleſiæ, facile eam contra omnes tyrannos poteſt defendere, ut nihil contra illam poſſint quicquam, niſi Deus graviſsimis de cauſis illam aliquantulum eorum exponere velit libidini Pſal. 46. *Eccleſiam Deus defendit.*

Ex verſu 7.]

Fruſtra niſi Domi- nus.

Locum vanitatis vidi tentoria Cuſchan] Populi illi in vanum laborant & defatigãtur, quibus Deus ſua gratia non adeſt. Supr. 2, 13.

Ex verſu 8.]

I. *An contra flumina ira tua?*] Creaturæ, præter homines & diabolos, in Deum non peccant, veruntamen illæ ſæpius propter hominem earundem dominum affliguntur, ut animalia in diluvio Gen. 6, 7. & 7, 21. 22. & adhuc vanitati ſunt ſubjectæ Rom. 8, 20.

Dei equi.

II. *Quum inſideres equis tuis*) Deo nunquam ſui deſunt equi, hoc eſt, creaturæ, quarum miniſterio utatur, quippe cui ſerviunt omnia Pſal. 103, 20. 21. 22. & 148, 2. 5. 6. 7. 8. 9, 10. Daniel, 3, 57. &c. Metuas igitur hujus Imperatoris exercitum Matt. 22. 7. equos ac equites horribiles Apoc. 6. 2. 4. &c.

Ex verſu 9.]

Miracula in aquis facta.

I. *Nudus alveus factus eſt arcu tuo)* Deus, qui aquam creavit ex nihilo, Gen. 1. 1. 2. eandem non tantum ordine naturæ conſervat, ſed etiam ſuper naturæ ordinem exſiccat Exod. 14, 21. Joſ. 3, 16. ex terra, ex rupe, ex oſſe evocat Exod. 17, 6. Jud. 15, 19. mutat in ſanguinem Exod. 7, 20. in vinum Johan. 2. 9.

II. *Juramentis tribuum ſermone)* Quod Deus dicit, imò juramento confirmat, hoc præſtat, quia mentiri nequit Heb. 6, 17. 18. & 10, 23.

Ex verſu 10.]

Te videntes montes contremuerunt, inundatio aquæ tranſijt.) In-

Invictam Domini dextram vis nulla repellet,
Omnia cogentur cedere prona Deo.

Pſal. 19, 14. Eſ. 48, 12. 13. coram illo tremunt montes, & mare fugit. Pſ. 114, 3. 4. *Dei dextra.*

Ex verſu 11.]

I. *Sol & luna ſtetit in habitatione ſuâ)*

Jova poteſt ſolis currus inhibere volantes,

ut intelligamus eum eſſe ſolis Dominum Eſ. 38, 7. 8. 17. 20. Sir. 43, 5. *Solis ſtatio.*

II. *Ad lucem ſagittæ tuæ itarunt)* Sicut arcus Dei deſignat ejus robur, ſup. v. 9. ſic per ſagittas denotantur omnia contra improbos parata arma lethalia Pſal. 7, 13. 14. inprimis fulgura Pſal. 144, 6. *Dei arcus.*

Ex verſu 12.]

Indignatione progrediebaris in terram Canaan) Domini irata facies eſt contra facientes malum, ut exſcindat è terra memoriam eorum Pſal. 34, 17. *& facies.*

Ex verſu. 13.]

I. *Proceſſiſti ad ſalutem cum uncto tuo)* Eccleſiâ miſerè ab hoſtibus ſuis preſſa, Deus in ſalutem ejus heroes excitat, qui, quod ei ſalutem afferant ope Dei adjuti, ſalvatores dicuntur Jud. 3, 9. 2. Reg. 13, 5. Nehem. 9, 27. Vide Moſen Judices, & inter eos Gideonem, Simſonem, porro Saulem, Davidem. Cyrum, Darium, Maccabæos, quibus ipſe adfuit, ut facerent cum eo ſtrenuè pſal. 60, 13, 14. *Salvatores à Deo dati.*

II. *Fregiſti caput)* Deus tandem tyrannos & improbos punit Pſal. 7, 13. & 10, 16. 18.

Ex verſu 14.]

I. *Perforaſti virgis caput)* Deus etiam per minima efficit res *Per minima.*

effectia ſunt maxima. res maximas, & eo juvante, baculo, quo ſtimulantur boves, Jud. 3, 31. ſcipione 2. Sam 23, 21. maxillâ aſini Jud. 15, 15. lapillo 1. Sam. 17, 49. proſtrati ſunt vel plurimi vel fortiſſimi.

Deus adeſt in periculo, II. *Quum procellam excitarent, comeſturi pauperem.*] Cum res eſt in acie novaculæ, & periculum ſummum, Deus tandem ſuccurit ſuis Pſal. 69, 1. 2. Chron. 20, 12. tempore oportuniſſimo Pſal. 9, 10. cum venit hora ejus Joh. 2, 4.

& ſalvas nos.

Ex verſu 15.]

Iter feciſti ad mare] Qui Jſraelitas quondam per aquas maris rubri traduxit ſalvos, idem hodie ſuos per aquas tribulationis tranſeuntes ſalvat Pſal. 66, 12. & 69. 16. & 124, 4. 5. & 32, 6,

Ex verſu 16.]

Pij triſtes non deſperant. *Audivi, commotus eſt venter meus*] Pij ad minas Dei auditas cohorreſcunt ſup. v. 2. ſeminant in lachrymis Pſal. 126, 5. cibantur & potantur lachrymis Pſal. 80, 6. non tamen prorſus deſperant 2. Cor. 4, 9. impij vero contra minas Dei primum ſecuri negligunt, poſt verò cum ipſos premit malum, animum prorſus abjiciunt ac pereunt.

TERTIA PARS.

Verſ. 17.] Veruntamen utut hæc ſint, eſto, me affligi, iram Domini portabo, quia peccavi ei, donec contendat contentionem meam Mich. 7, 9. non tamen ſpem omnem abjiciam. *Quamvis* (כִּי vide *Exercit bibl. edit. ſecund.* p. 68.) igitur abductis in Babyloniam & hinc inde diſperſis Judæis omnibus ad victum neceſſarijs privemur, quamvis *ficus non effloreſcat, nullusq; ſit proventus in vitibus, mentiatur*

כִּי i. e. quamvis,

item

Item, ſpemq́ agricolæ fallat *opus olivæ,* Eſa. 58, 11. Job. 41, 6. & *nullus agrorum edat cibum* ſeu fructum proferat Joel. 1, 16. *abſcindat* etiam hoſtis & abducat *ab ovili gregem,* & *nullum mihi* reſtet *armentum in bubilibus:*

Verſ. 18.] *Ego tamen* nihilominus *in Jehova* Deo meo *exultabo,* qui unus eſt mihi omnia, non nimis contriſtabor, ſed lætabor etiam in medijs malis, *geſtiam in Deo ſalutis meæ,* in Deo Jeſu meo, qui toties mihi ſalutem peperit, & deinceps, cum ipſi viſum eſt, pariet.

In Deo verum gaudium.

Verſ. 19.) *Jehovi Dominus,* Deus ille verus trinus & unus (id quod hæc punctorum & loquendi ratio videtur innuere. vide Amos 1, 8. eſt *robor meum,* ipſiusq́ potentia in infirmitate meâ perficitur, *ille diſponit pedes meos tanquam cervarum,* i. e. velociſſimos, Pſal. 18, 34. & *facit ut iterum incedam* ut olim *ſuper excelſa mea* in terra ſancta, ſummaq́ cum celeritate & alacritate me reducet, &, quum omni humano deſtituar auxilio, ſpes mea in ipſo recumbit, ab eo, quicquid ad periculum evadendum erit neceſſarium, mihi abundè ſuppeditatum iri planè confido, canticum hoc lætâ cataſtrophe & epiphonemate inſigni hoc concludo, idq́ publicè cantandum propono, videlicet *magiſtro ſymphoniæ* ſacræ publico *in inſtrumentis muſicis pulſatilibus ſeu fidibus meis,* ut ipſe eâ ratione id decantet, quam ego jam præmonſtravero. Ubi quæ prolixè de duabus vocibus hebræis בִּנְגִינוֹתָי לַמְנַצֵּחַ erant dicenda, quia jam antea ſunt declarata in titulis Pſalmi 4. & 5. eò Lectorem potius remitto, quâm hîc actum ago, nec ijſdem denuò chartas compleo, ne cum aliorum damno aliquid lucelli corradam. Cui placet, ex Commentar: in Pſalmos 10. pejores, illa petat Pag. 79. 80. cui non arridet illa cognoſcere, ad uſum horum

לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת

mecum jam pergat, & ad finem hujus commendationis properet.

LOCI COMMUNES.

Ex verſu 17.]

Bona mundi pijs denegata.

Quamvis ficus non effloreſcat] Deus ſæpe hujus mundi bona pijs detrahit, ne illis impliciti æternum pereant Luc. 8,14. 1. Timoth. 6,9. ſic igitur utamur mundo, ne eo abutamur 1. Cor. 7,29. 30. 31. Oremus cum Salomone, paupertatem & divitias ne des mihi, ale me cibo demenſi mei Prov. 30, 8. Matt. 6, 25. & ſeqq.

Ex verſu 18.]

In Chriſto gaudendum.

I. *Ego in Jehova exultabo*] Pij in adverſis Deo confidunt, in eo gaudent, Eſ. 61, 10. Luc. 1, 47. Vide in Pſal. 4, 7. 8.

II. *Geſtiam in Deo ſalutis meæ*] Mundi ſalvator unicus eſt Chriſtus Jeſus, vide Exegeſin dicti apoſtolici 1. Timoth. 13, 15. 16, qui ſolus ſolidum affert gaudium Luc. 2,10. Rom. 5, 1. 2, & 8, 35. 37. Philip. 4, 4.

Ex verſu 19.]

qui eſt robur, & liberator.

I. *Jehovi Dominus robur meus*] Deus eſt ſuis robur Pſal. 18, 2. 3. eosq́ validè confortat Phil. 4, 13.

II. *Diſponit pedes meos tanquam cervarum*] Chriſtus revera liberat nos, qui vincti eramus vinculis mortis æternæ Joh. 8, 36. Eph. 4,8. Col. 2,13. 14. 15. Pſal. 18, 5. 6. 7. 19. 20.

Deo agenda gratia.

III. *Magiſtro Symphoniæ in fidibus*] Huic igitur canamus, quamdiu fuerimus, hujus laus ſemper ſit in ore noſtro Pſal. 34, 1. & 13, ult. dicendo: Benedictus ſit Jehova Deus,

Deus.

Deus Jſraelis, benedicam nomini ejus glorioſo in ſeculum, impleaturq; gloria ejus tota terra. Amen & iterum Amen. Pſal. 72, 18. 19.

Jobi. c. 24. Verſ; 8.

מִזֶּרֶם הָרִים יִרְטָבוּ וּמִבְּלִי מַחְסֶה חִבְּקוּ־צוּר

Cum mundum monteſq; mali, pontusq; dolorum
Obruit, in ſummâ ſit tua rupe *ſalus.*
Hâc nitare, manu hanc fac amplexere *fideli,*
Tranſibunt omni cuncta mala absq; malo

eiq; conſi-dendum.

Confer quæ dicta ſunt ſuprà c. 1, v. 12. de rupe hac, & Gen. 32, 24. 26. Luc. 2. 28. unde illud amplecti rectè interpretari poteris.

I. INDEX.

Autorum, qui in hoc Commentario citantur.

Ambroſius 10.
Auguſtinus. 4. 72. 78. 81.
Baſilius M. 35
Bellarminus 24. 66. 97.
Buchananus. 31.
Buxtorfius 24. 53.
Calvinus 52.
Chemnitius 37.
Chryſoſtomus 35.
Cteſias 60.
Druſius 49. 56. 85. 87.
Euſebius 4.
Gualtherus 49.
Herodotus 22. 72.
Hieronymus. 4. 5. 31. 51. 71. 84. 86.
Homerus 25. 41. 70.
Horatius 70.
Johannes Iſaac 24.
Junius 17. 18. 48. 52. 56. 85.
Juvenalis 69.
Kimchi. 44.
Lutherus 3. 11. 13. 18. 19. 20. 21. 23. 25. 27. 45. 46. 47. 48. 50. 54. 55. 56. 62. 80. 81. 87. 88.
Melanchthon. 95.
Oppianus 20.
Ovidius 11.
Plinius 20. 35.
Ribera 49. 50. 78. 82. 84. 86. 97.
Scaliger 88.
Seder Olam 50.
Seneca 35. 74.
Septuaginta Interpretes 82.
Virgilius 20.

II. INDEX.

Vocum Hebræarum, quarum Etymologiæ, Emphaſes, propriæ ſignificationes & differentiæ hîc declarantur.

אָבִם	4.	בָּגַר	54.	הֵשִׁיב	44.
אֱלִילִים	63.	בָּצַע	57.	חָבַק	3.
אִישׁ הַבֵּנַיִם	53.	גֹּמֶא	21.	חֲבָרָה	47.
אָשָׁם	23.	דָּבָר	86.	חָלַף	22.
ב multa notat	51.	הֶעָרֵל	61.	חָמָס	15.
וְחָמַת					

44.	מָצוֹר	60.	חֵמָת	16.	כִּי אִם *pro* כִּי
9.	מַשָּׂא	19.	יָצָא	96.	כִּי *i. e. quamvis*
91.	מָשִׁיחַ	88.	כּוּשׁ	14.	לָנֶצַח
44.	מִשְׁמֶרֶת	49.	עוֹפֶל	25.	ם *negativè*
80.	שָׁנָה	14.	פּוּג	97	מְנַצֵּחַ
81.	שָׁמַע	21.	קָרִים	56.	מְשִׁסּוֹת
85.	תְּהִלָּה	86.	רֶשֶׁף	97.	נְגִינָה
84.	תֵּימָן	19.	שְׁאֵרת	97.	נְחִילוֹת
79.	תְּפִלָּה		שְׁגִיאוֹת	97.	נְצַח
		79.	שִׁגְיוֹנוֹת	9.	נָשָׂא
				84.	סֶלָה

Et Græcarum.

Ἀκοή 80.

Ἀκολουθέω 89.

Ἀμφίβληστρον 27.

Ἱμάντωσις 58.

Καῦσος 86.

Κεύω 97.

Λῆμμα 9.

Μετεωρίζομαι 11.

Χειροδίκης 17.

III. INDEX.

Rerum & Verborum Memorabilium.

Abundare i. e. ſe diffundere 20.

Actorum c. 13. v. 41. conciliatur cum Habac. 1, v. 5. (16. 17.

Ædificiorum luxus 58. 71.

Ambulationes ſeculi 87.

Analyſis Cap. I. 7. 8.

Cap. II. 42. 43.

cap. III. 76. 77.

Aqua fugiunt 90.

Aquila natura 20.

Arena maris 21. 22.

Argumentum cap. I. 7.

cap. II. 41.

cap. III. 76.

Arrogantia diabolica 70.

Avaritia 20.

Babylonij improbi 53.

Bacchi effigies 74.

Belli mala 36.

Benoni pro paulò poſt futuro 18.

Bibere i. e. malis affligi 61.

Bona hujus mundi pijs negata 98.

Bonis malè 29. 30.
Cauſa, cur Deus permittat 30. 31.
Bonis facilè abutimur 37.
Canonicus cur ſit hic liber 4.
Cantici Habacuc occaſio 78.
ſumma & argumenta 80.
Chriſtus eſt Salvator 98. inter duo animalia 82.
Chriſti adventus Hab. 3. non deſcribitur. 78
Climax 15. 23.
Comparatio ebrietatis & ſuperbiæ 69. opum & luti 70. 71.
Crudeles crudeliter tractantur 34.
ſibi male conſulunt 57.
David unctus Dei 90. 91.
Dei apparitores 86.
æternitas 38.
veritas 66.
oculi 93.
equi 94.
dextra, arcus, facies, 95.
Deo ſoli gloria 40.
eſt canendum 98.
Deſertum Paran 84.
Deus exercet judicia 15.
defendit Eccleſiam 93.
peccata non vult 25. 39.
adeſt in pericula 96.
dixit, & facta ſunt 34. 71.
habitat in luce 85.
venit ad auxilium 48.
eſt rupes 24. 98.
eſt in templo ſuo 64.
à Deo eſt pœna, non culpa 19.
ſine Deo omnia vana 73.
Dij Aſſyriorum vani 12.
Diviſio capitum popularis 8. 77.
Doctores orent pro auditoribus 41.
Dominus Zebaoth 58.
Ebrietatis incommoda. 68. 69.
mala & pœna 7. 3.
Eccleſia opus Dei 83.
Ellipſis 53.
Enallage numerorum 18.
Eurus fortis 21.
Exempla aliorum nos moneant 33.
Fidei ἐνέργεια duplex 67. 68.
Fides ſalvat 68.
Fiducia ſingularis 38.
Fluminibus Deus non eſt iratus. 88.
Gaudere in malo 27.
Gloriari de peccato 49.
Gloria Dei elucet in pœna 59. 73.
Gradus peccatorum & pœnarum 39.
Habacuc quis & unde dictus 3.
non attulit Danieli cibum 4.
quæ habeat cum alijs communia & quæ peculiaria 5.
quando vixerit ibid.
eſt velut ſpeculator in caſtris 43.
Habitaculum Dei 75.
Haſta Dei 90.
Hebr. 10. 38. conciliatur cum Habac. 2, 4. 50, 25.
Homines ut piſces maris 26.
Hypallage 89.
Idola fruſtra invocantur 63.
Deo vero opponuntur ibid.
Idolorum vanitas 75.

Idololatria eſt tribuere alij, quod eſt Dei 37.
Idololatræ pereunt 75.
Jehovi quid notet 97.
Impij ſunt virga Dei 38.
ebullant 49.
Impiorum inhumanitas 34.
ſuperbia 37.
perverſitas 40.
inquietudo 50.
Impij obbruteſcunt 35.
ſibi nocent 72.
Incredulitas 67.
Injuriarum actio miniſtris verbi Intentata 13.
In prophetis i. e. uno ex ijs 18.
Interrogatio rhetorica 55.
Juramenta tribuum 89.
Jus non adminiſtratur 14.
Juſtorum officium 64.
Leges Reipublicæ anima 32.
Lex docenda eſt 10.
Libani violencia 61.
Libanus varia notat 62.
Litis amor damnatur 31. 32.
Lites in foro 13.
Loquitur Deus in propheta 44.
Lupi veſpertini 20.
Lux i. e. ſol. 85.
Luxuriæ pœna 74.
Magiſtratus 39.
ejus rapacitas 71.
Mala prædicuntur ut caveantur 83.
in Malis ad Deum eſt reſpiciendum 45.
Malus unus punit alterum 36.
Mali quum moriuntur, lætantur boni 70.
Mare cognitionis Dei 59.
Medi dejiciunt Aſſyrios 56.
Miniſtrorum verbi lenitas 11.
Miniſtri verbi probi & mali 45.
Miracula ſunt notanda 92.
in aquis facta 94.
Montes æterni 87.
tremunt 89.
Mors, vita 81.
Mortem Deus non fecit 93.
Nebucadnetzar piſcator 27.
confertur inferno 34.
fiet fabula ibid.
ejus arrogantia & idololatria. 28.
Nihil contra Dominum 37.
Nuditas quid in ſcriptura 60.
Occaſio prophetiæ hujus 6.
Opes conferuntur luto 55. 56. 70.
Oratio Habacuc perturbati 11.
fidei plena 23.
Oratio pij nititur Dei miſericordia 83.
Pardi 20.
Palatium nidus eſt 57. 71.
Partes hujus prophetiæ 7.
Paulus cur omittat vocem SUA 51.
Perforare caput pagorum 91.
Perſeverantia 67.
Pij immortales 38.
Pœna culpæ comes 33.
Preces piorum 41. 82.
Precibus inſtandum 29.

Precum eſficacia ibid. & 65.
Prolegomena 3.
Pulvere urbs capta 22.
Quibus prophetaverit Habacuc 6.
quo fine ibid.
Recordari de Deo dictum 81.
Regnorum mutatio à Deo 33.
Regnum confertur corpori humano 24.
Reipublicæ ſtatus corruptus 12.
Reptile 26.
Reverentia Deo debita 75.
Sagittæ Dei 90.
Salvatores à Deo dati 95.
Scriptura eſt divina 65.
perſpicua 66.
Scripturæ tantum proponenda à miniſtris verbi [illegible]
Scriptio dilucida 48.
Silere à conſpectu Dei 64.
Similitudo triplex 20.
Solis ſtatio 90.
Summa libri 4.
Superbia eſt vitanda 69.
confertur ebrietati ibid.
Talionis pœna 71. 74.
Timor magnus ejuſque ſigna 92.
Titulus Synecdochicus 5.
Typographia 65.
Verbum dicitur egredi 19.
Verbum Dei docendum 45.
Viſio non ſtatim impletur 47.
Vivere i. e. beatum eſſe 51.

יְהוָה יִרְאֶה׃